

Vurdering
av den
vitenskapelige verdi av
De Schreinerske Samlinger

ved

**Instituttgruppe for medisinske basalfag
Det medisinske fakultet
Universitetet i Oslo**

**Innstilling fra en internasjonal vitenskapelig komite nedsatt av Det
akademiske kollegium 7. sept 1999**

Kautokeino, København, Stockholm, Oslo september 2000

UNIVERSITETET I OSLO

Komiteen til å vurdere den
vitenskapelige verdi av De
Schreinerske Samlinger

Universitetsdirektøren
p.b. 1072

Sekretariat:
Studie- og forsknings-
administrativ avdeling
Postboks 1072 Blindern
N-0316 Oslo

Administrasjonsbygningen, 2.etg.

Telefon: +47 22 85 57 90
Telefaks: +47 22 85 44 58

Blindern, 30. september 2000

Saksbehandler: Rådgiver Kirsti Harg, tlf. 22 85 57 90, faks 22 85 44 58, e-post: kirsti.harg@admin.uio.no

INNSTILLING FRA INTERNASJONAL KOMITE SOM SKAL VURDERE DEN VITENSKAPELIGE VERDI AV DE SCHREINERSKE SAMLINGER VED INSTITUTTGRUPPE FOR MEDISINSKE BASALFAG – UNIVERSITETET I OSLO

Det vises til kollegiets vedtak 7. september 1999 og rektors brev av 12. november 1999 hvor den internasjonale komite som skulle vurdere den vitenskapelige verdi av De Schreinerske samlinger ble nedsatt.

Komiteen oversender herved sin innstilling. Innstillingen er enstemmig, og komiteen anser sitt arbeid for avsluttet.

Ingegerd Holand

sign.

Berit Sellevold

Berit Sellevold

Niels Lynnerup

sign.

Audhild Schanche

sign.

Torstein Sjøvold

Gunnar Nicolaysen

Gunnar Nicolaysen
Adm.leder

Kirsti Harg
Kirsti Harg
sekretær

VEDLEGG

- 1. Innledning**
 - 1.1. Bakgrunn
 - 1.2. Komitéens sammensetning og arbeid
 - 1.3. Komitéens mandat og mandatdrøfting
 - 1.3.1. Kollegiets utforming av mandatet
 - 1.3.2. Utvidelse av mandatet
 - 1.3.3. Drøfting av mandatet
 - 1.3.4. Konklusjon på innledende mandatdrøfting
 - 1.4. Sentrale definisjoner og begreper for komitéens arbeid
 - 1.4.1. Avklaring av kategorier
- 2. Antropologiske samlinger: Etske problemstillinger og vitenskapelig verdi**
 - 2.1. Generelt om forskningsetikk
 - 2.2. Etske problemer ved antropologiske samlinger
 - 2.3. Vitenskapshistorie og kunnskapshistorie
 - 2.4. Skjelettdeler som vitenskapelig kilde
 - 2.5. Kildekritiske problemer
 - 2.6. Vitenskapelig verdi for hvilke vitenskaper?
 - 2.7. Vitenskapelig verdi i dag eller i fremtiden?
- 3. De Schreinerske Samlinger**
 - 3.1. DSS som vitenskapshistorisk kilde
 - 3.2. Samlingens tilkomst og konsekvenser for den vitenskapelige verdi
 - 3.2.1. Samlingens tilkomst kategorier
 - 3.2.2. Ikke-arkeologisk skjelettmateriale
 - 3.2.3. Arkeologisk skjelettmateriale
 - 3.2.4. Utvelgelses- og kassasjonsmetodologi
 - 3.3. DSS: Fysisk organisering og dokumentasjon
 - 3.4. Revisjon
 - 3.4.1. Prøverevisjon av funn fra Hedmark
 - 3.4.2. Resultater av prøverevisjonen
 - 3.5. Forskningsvirksomhet i DSS
- 4. Organisering av skjelettsamlinger**
 - 4.1. Sverige
 - 4.2. Danmark
- 5. Komitéens vurdering av De Schreinerske Samlingers vitenskapelige verdi**
 - 5.1. Komitéens vurdering av DSS: vitenskapshistorisk, arkeologisk, medisinsk
 - 5.2. Anbefalte tiltak
 - 5.2.1. Total eller delvis revisjon?
 - 5.2.2. Anslått omfang av de anbefalte tiltak
 - 5.3. Oppfølging av forskningsetiske spørsmål

Litteraturliste		side	36
Vedlegg 1	Midlertidige retningslinjer	side	38
Vedlegg 2	Universitetsdirektørens notat av 16.8.1999	side	41
Vedlegg 3	Begrepsbruk	side	60
Vedlegg 4	Utskilling av det samiske materialet	side	63
Vedlegg 5	Liste pr. 03.08.00 over samiske gravfunn ved De Schreinerske Samlinger, Universitetet i Oslo	side	70

28. mars 2000

19. juni 2000

I tillegg til møtene har komitéens medlemmer og sekretariatet i stor grad benyttet elektronisk post i kommunikasjonen seg imellom.

I tilknytning til møtet 12. januar 2000 ble det gitt en innledning om samlingen av dens daglige leder, professor Per Holck, Universitetet i Oslo. De vitenskapelige medlemmer tilbragte også tid i samlingen. Flere av medlemmene kjenner samlingen godt fra tidligere i forbindelse med eget forskningsarbeid og oppdrag for universitetet.

1.3 Komitéens mandat og mandatdrøfting

1.3.1 Kollegiets utforming av mandatet

Kollegiet fastsatte i tilslutning til sin behandling av saken 7. september 1999 følgende mandat for den vitenskapelige komité:

”Innledning

De Schreinerske Samlinger omfatter eldre skjelettmateriale fra ulike deler av verden, middelaldermateriale som er innlevert fra midten av forrige århundre i forbindelse med større utgravninger ved ulike typer nybygg, materiale fremkommet ved utgraving av bl.a. nedlagte kirkegårder i Finnmark og deponert materiale fra enkelte landsdelsmuseer. Samlingen består av ca. 7300 nummer. Ett nummer kan f. eks. være en enkelt skalle, et komplett skjelett, en dobbeltgrav eller kun deler av et skjelett. Et nummer representerer m.a.o. funn samlet på ett sted, som regel avhengig av den arkeologiske kontekst.³

Lønningutvalgets ”Innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt” og høringsuttalelsene til denne har avklart at det må skje en total revisjon av samlingen. Før Universitetet i Oslo vedtar en slik revisjon, er det viktig å avklare hvilken vitenskapelig verdi samlingen har. Hvilket omfang revisjonen skal ha, vil delvis avhenge av samlingens vitenskapelige verdi.

Som et første skritt i det videre arbeid med skjelettsamlingen ved Instituttgruppe for medisinske basalfag (De Schreinerske Samlinger), nedsetter Universitetet i Oslo en internasjonal komité som skal vurdere samlingens vitenskapelige verdi.

Mandat

Komitéen skal gi Universitetet i Oslo en vurdering av den vitenskapelige verdi De Schreinerske Samlinger har per i dag som grunnlag for forskning innen ulike relevante disipliner. I den grad det er mulig, skal komitéen også vurdere hvorvidt man ser det foreliggende materiale som interessant for fremtidig forskning.

³ Komitéen finner at omtalen av hva et nummer representerer er upresis, jf beskrivelse nedenfor i Kap. 3, avsnitt 3.1, fotnote 13, og spesielt i avsnitt 3.3, fotnote 23.

På bakgrunn av komitéens vurdering av samlingens vitenskapelige verdi, ber kollegiet om råd om hvordan og i hvilket omfang et revisjonsarbeid bør slutføres og om hva som bør skje med de ulike deler av samlingen.

Komitéens anbefaling vil sammen med vurdering av behovet for fremtidig forvaltning av materialet bli lagt til grunn for hvordan revisjonen av samlingen slutføres.

Mens komitéen er i arbeid, gjøres de midlertidig fastsatte regler for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet i De Schreinerske Samlinger gjeldende.” (...)

Komitéen ble anmodet om å levere sin innstilling så snart som mulig.

1.3.2 Utvidelse av mandatet

Som det fremgår av kollegievedtaket, skulle Det medisinske fakultet parallelt med arbeidet i den vitenskapelige komitéen i samarbeid med Sametinget foreta en utskilling av det samiske materialet som lot seg identifisere uten at det ble gjennomført en omfattende revisjon av samlingen.

I kontakt mellom Sametinget og instituttgruppebestyrer, professor Gunnar Nicolaysen, ble det enighet om at det ville være mest hensiktsmessig at den vitenskapelige komité også foresto det utskillingsarbeid som skulle gjøres. Sametinget sier i brev av 12. januar 2000 bl.a.: ”Ved at den vitenskapelige komitéen står for det praktiske arbeidet med å skille ut det samiske materialet, vil den få en bedre oversikt over hva som finnes i samlingen og dermed også styrke grunnlaget for å vurdere dens vitenskapelige verdier. Sametinget ber om å bli underrettet om fremdriften av utskillingsarbeidet og om å bli oversendt en sluttrapport når arbeidet er gjennomført.”

Instituttstyreren ba i brev av 18. januar 2000 om at fakultetet får universitetsdirektørens godkjennelse av en slik fremgangsmåte, noe universitetsdirektøren ga i brev av 9. februar 2000. Redegjørelse for utskillingsarbeidet følger som **vedlegg 4** og liste over det samiske materialet som etter komitéens vurdering skal utskilles, følger som **vedlegg 5**.

1.3.3 Drøfting av mandatet

Komitéen hadde i sitt første møte en innledende drøfting av mandatets formulering ”vurdering av den vitenskapelige verdi De Schreinerske Samlinger har per i dag som grunnlag for forskning innen ulike relevante disipliner” og ”hvorvidt man ser det foreliggende materiale som interessant for fremtidig forskning”. På dette grunnlag skal komitéen bl.a. gi ”råd om hvordan og i hvilket omfang et revisjonsarbeid bør slutføres” Man la vekt på bl.a.:

- En fyllestgjørende vurdering av samlingens vitenskapelige verdi forutsetter at den fremstår med orden og oversikt. En slik orden og oversikt foreligger ikke i dag. Komitéen understreker derfor at den står overfor et dilemma: Samlingens vitenskapelige verdi skal vurderes for å fastslå om den er verd påkostning av en revisjon. Deler av samlingen vil

uomtvistelig ha en vitenskapelig verdi, men en total revisjon vil være nødvendig for å kunne vurdere hele samlingens vitenskapelige verdi.

- Vitenskapelig verdi må vurderes både i forhold til fagene anatomi og medisinsk historie samt i forhold til kulturhistoriske, herunder museale og arkeologiske interesser. Instituttgruppe for medisinske basalfag besitter verken kompetanse eller ressurser til å ivareta en muséal samling. Begrunnelsen for plasseringen er fagene anatomi og medisinsk historie. Det er behov for å skille tydelig mellom generell medisinsk verdi og kulturhistorisk verdi, men også medisinerer er avhengig av å kjenne funnkontekst hvis forskning i dag og i framtida skal være meningsfull.
- Komitéen drøftet også mandatets formulering "ulike, relevante disipliner" og vurderte eventuelt behov for tilleggskompetanse, for eksempel i odontologi. Komitéen mente at den utfra en vurdering av kompetanse i komitéen ikke så slike behov.
- Komitéen drøftet også forholdet mellom de deler som UiO står som eier av, og de deler som må betraktes som deponi fra landsdelsmuseene. Komitéen vil forholde seg til det som fysisk befinner seg i samlingen. Eventuelle andre eiere enn UiO må forholde seg til hva som skal skje utfra de anbefalinger komitéen gir.

1.3.4 Konklusjon på innledende mandatdrøfting

Komitéen har valgt å holde mandatet åpent i den betydning at man ser på den samlede vitenskapelige verdi, ut fra den forutsetning at også den medisinske verdi er avhengig av den kulturhistoriske verdi. Komitéens konklusjoner må så trekkes utfra i hvilken faglig kontekst samlingen kan sies å ha vitenskapelig verdi. Deler av samlingen kan være av vitenskapelig interesse for noen, men være uten interesse for andre. Det vil ikke være ett svar for hele samlingen, men komitéen vil måtte vurdere den vitenskapelige verdi ut fra en tverrfaglig forståelse.

Komitéen finner grunn til å framheve at ved siden av vitenskapelig verdi, representerer samlingen også andre verdiorråder, som kulturell, religiøs og affektiv verdi. En drøfting av innholdet i og konsekvenser av disse verdiene faller imidlertid utenfor komitéens mandat.

Eventuell tilbakeføring av deler av samlingen til andre vil først være aktuelt etter at en revisjon er gjennomført. Hvis samlingen er aktuell for fremtidig forskning, må det tas stilling til hvilken form for kuratering som skal finne sted. De etiske aspektene må da være klarlagt.

1.4 Sentrale definisjoner og begreper for komitéens arbeid

Kollegiet har i de midlertidige retningslinjer som ble fastsatt den 7. september 1999, gitt følgende definisjoner:

§1 Hva omfatter samlingen

De Schreinerske Samlinger er et magasin for oppbevaring av skjelettmateriale mottatt eller innsamlet av Anatomisk institutt fra 1828. Den samiske del av samlingen er avsluttet.

§2 Definisjoner

Med "deponert skjelettmateriale" forstås skjelettdeler innsendt av de arkeologiske landsdelsmuseer og andre offentlige myndigheter til oppbevaring ved Universitetet i Oslo, Instituttgruppe for medisinske basalfag, hvor innsendende institusjoner på vegne av det offentlige forvalter eiendomsretten til materialet.

Med "samisk skjelettmateriale" forstås de skjelettdeler som overveiende sannsynlig stammer fra før-kristen samisk gravplass eller samisk kirkegård eller annen kristen gravplass, hvor det i hovedsak ble begravet personer med samisk avstamning.

1.4.1 Avklaring av kategorier

Komitéen har i tillegg bruk for følgende kategorier:

- *Arkeologiske funn* (innsendt fra de arkeologiske forvaltningsmuseene og Riksantikvaren)
- *Samiske funn* (innsendt fra museene og/eller samlet på Schreiners initiativ samt samiske funn fra Finland innsamlet av nordmenn)
- *Schreiners funn* (fra egne innsamlinger (utover det samiske))
- *Dyreben* (fra arkeologiske utgravninger, tilkommet fra museene)
- *Disseksjonsmateriale* (skjelettert og maserert, av mennesker og dyr)
- *Etnografisk materiale* (mumier, bl.a. fra Peru, gaver, innbytte)
- *Uregistrert materiale.*

En liste over andre begreper som komitéen benytter følger som **vedlegg 3**.

2 Antropologiske samlinger: Etiske problemstillinger og vitenskapelig verdi

2.1 Generelt om forskningsetikk

All forskning har etiske implikasjoner. Disse kan være knyttet til valg av tema, til metoder for innsamling, behandling og bearbeiding av materiale, til begrepsbruk og valg av relevante teorier og til formidling av resultater. I tillegg kommer hvordan resultatene blir brukt utenfor forskningsmiljøet.

Allerede begrepet "vitenskapelig verdi", som utvalget er satt til å utrede når det gjelder DSS, signaliserer et etisk underlag for den vitenskapelige praksis. "Vitenskapelig verdi" formidler for det første et kunnskapsetisk utgangspunkt, dvs. i vår sammenheng et spørsmål om materialets verdi for produksjon av *ny* kunnskap. For det andre kan det leses som også å formidle et spørsmål om nytteverdi, dvs. om materialets verdi for produksjon av *relevant* kunnskap.

Det siste har med samspillet mellom vitenskap og samfunn å gjøre. I takt med at forskere har forlatt en elitistisk posisjon, har både erkjennelsen av at det finnes et slikt samspill, og samspillets betydning, økt. Som kunnskapsbedrifter fungerer forskningsmiljøer i dag som premissleverandører for avgjørelser i politisk-administrative systemer og som leverandører av kunnskaper som samfunnet utenfor vitenskapen tar del i. Dette inngår i en gjensidig utveksling med samfunnet, slik at forskningen ikke står utenfor generelle og spesifikke mål i samfunnsutviklingen. Blant generelle samfunnstendenser som også forskningen reflekterer, er en større anerkjennelse av en kulturell pluralisme i forhold til verdispørsmål. En større anerkjennelse av at de som berøres av forskningen skal komme til orde gjennom deltakende prosesser, er en konsekvens av denne utviklingen.

2.2 Etiske problemer ved antropologiske samlinger

Da utgangspunktet for antropologiske samlinger er skjeletter, dvs. levninger av døde mennesker, reiser det seg naturlig nok visse etiske spørsmål. Ofte anlegger man en kronologisk synsvinkel på dette: Jo eldre materialet er historisk sett, desto mere etisk uproblematisk forekommer innsamling og undersøkelse av det å være; jo tettere man kommer vår tid, jo mer problematisk blir det. Det skyldes selvfølgelig at nyere materiale kan være personidentifiserbart eller at materialet er tillagt en nåtidig betydning.

Foruten en kronologisk vinkel kan man også ta utgangspunkt i den klassiske (vestlige) vitenskapsoppfatningen, hvor studiet av døde, herunder også f.eks. obduksjoner, ikke anses for spesielt etisk problematisk. Denne vitenskapsoppfatningen kan sees som å bygge på en fortolkning av dikotomien mellom ånd og legeme i protestantisk kristendom: Da det døde legemet er avsjelet, er det døde legemet kun et "fysisk hylster" som kan behandles som studieobjekt uten at dette kan sies å være et inngrep overfor den avdøde personen, hvis sjel jo nettopp er intakt. Omvendt finnes det religioner som anser at det døde legemet stadig besitter en integritet som ikke må krenkes, f.eks. blant mange nordamerikanske indianerstammer.

Den forskningshistoriske konteksten materialet står i, har også etiske implikasjoner. De etisk sett tvilsomme innsamlingsmetodene som ble benyttet, især overfor enkelte folkegrupper, hang sammen med samfunnets generelle syn på dem og med den marginalisering og undertrykking de ellers var utsatt for. Samlingene og deler av den tidligere forskningen på dem dokumenterer hvordan antropologien bidro til å gi undertrykkelsen vitenskapelig legitimitet. Denne bakgrunnen gjør at materialet representerer noe mer enn et verdinøytralt forskningsmateriale. At samlingen har vitenskapelig verdi, legitimerer ikke historien bak den. Det vitenskapelige materialet innsamlingen resulterte i, var ikke aktivitetens eneste resultat. Den hadde også konsekvenser for dem som var forskningens objekter. Dersom man avviser at historien bak materialet har implikasjoner for hvordan det behandles i dag, underkommuniserer man nettopp dette. Historien dreier seg heller ikke bare om tvilsomme innsamlingsmetoder, men også om holdningene bak de spørsmål som ble reist. Det er ikke tilstrekkelig med nye og avanserte analysemetoder dersom *problemstillingene* står på stedet hvil. Uten en bevissthet om dette kan resultatet være at man sitter fast i en foreldet tankegang.

2.3 Vitenskapshistorie og kunnskapshistorie

Den forskningshistoriske begrunnelse for innsamling av hodeskaller og skjeletter, og tidligere forskning på slikt materiale, var uten tvil preget av fordommer. Man behøver ikke å gå langt tilbake i forrige århundre for å konstatere at antropologiske mål og resultater legitimerte rangdeling av forskjellige folkeslag, eller at visse etniske grupper ble tilskrevet tendensiøse, deterministiske, biologiske grunntrekk. Synet på enkelte folkegrupper som fysisk underutviklede eller degenererte ga seg også utslag i hvilke innsamlings- og dokumentasjonsmetoder man tillot seg å ta i bruk. At antropologisk forskning, og dermed antropologiske samlinger, derved kom til å virke suspekter, henger sammen med dette.

Materiale kunne den gang bli byttet mellom forskjellige lands samlinger, slik at hver samling hadde sine "eskimoer" / "samer" / "svensker", etc. Interesse for samer og andre urfolks hodeskaller var i stor grad basert på en forestilling om at deres "primitive" kultur var bestemt av fysiske egenskaper, og at de representerte en hendende fortidsrest med linjer tilbake til menneskehetens barndom. Erkjennelsen av at kultur, rase og etnisitet ikke var synonyme og sammenfallende begreper, tok klarere form etter siste verdenskrig, men den fysiske-antropologiske kunnskapsarven vanskeliggjorde lenge en frigjøring fra det rasetylogiske vokabular.

Antropologi, som jo nettopp er læren om mennesket, har kanskje bare vist denne perioden i vitenskapshistorien tydeligere enn andre vitenskaper, men finleser man andre vitenskapelige verker fra den tid, herunder f.eks. nettopp arkeologiske og historiske, finner man også der antagelser og forklaringsmodeller som implisitt opererer med en rasemessig rangdeling. Antropologiske samlinger som DSS er dermed også et vitenskapelig testamente over tidligere tiders forskningstradisjoner, jf også Schanche 1998: *Samiske hodeskaller og den antropologiske raseforskningen i Norge*, vedlegg 1 til Lønningutvalgets innstilling.

2.4 Skjelettdeler som vitenskapelig kilde

Jordfunnet skjelettmateriale er et *potensielt* rikt kildemateriale for antropologisk, biologisk og kulturhistorisk forskning så vel som for historieforskningen. Ordet "potensielt" er viktig fordi materialet ikke umiddelbart er tilgjengelig som kilde: Det er beheftet med problemer så vel som muligheter. Verdien av informasjonen varierer alt etter kildematerialets opprinnelse, beskaffenhet og dokumentasjon.

Gjennom antropologiske undersøkelser kan et skjelett gi opplysninger om individets kjønn og dødsalder, fysiske fremtoning, arvelige trekk, sykkelige tilstander og fysiske belastninger som har vært langvarige og kraftige nok til å sette spor i skjelettet. Dette er basisinformasjon som man får ut av de primære antropologiske analysene. I tillegg kan vi få opplysninger om diett og ernæring, arvelige forhold, spesielle sykdommer osv. ved hjelp av forskjellige fysiske, kjemiske, biomolekylære og andre naturvitenskapelige metoder.

Gjennom tverrfaglig forskning kan arkeologiske skjelettfunn bidra til å belyse en lang rekke samfunnsrelaterte spørsmål. Gjennom slik forskning kan vi utdype vår kunnskap om hvordan livet ble levd, og hvordan menneskene forholdt seg til døden. Hvordan var levekårene for samfunnsgruppene, og for individene i gruppene? Hvordan ble samfunnsgrupper behandlet i døden? Analyser av større skjelettmateriale muliggjør innhenting av informasjon på ulike plan om forskjellige grupper og om forskjellige samfunnsformer, både i tid og rom. Gjennom tverrfaglige analyser av skjelettmateriale fra forskjellige kirkegårder kan man få informasjon om forholdet mellom kirke og samfunn, og om samfunnets organisering. Informasjonen om skjelettene og den arkeologiske konteksten kan brukes til å etterprøve informasjon fra for eksempel skriftlige kilder, og *vice versa*⁴.

Informasjonspotensialet for skjelettfunn fra forhistorisk tid er ikke det samme som for skjelettfunn fra middelalder og nyere tid. Forhistoriske graver kan forekomme enkeltvis eller på mindre eller større gravfelt. I forhistorisk skjelettmateriale fra norrøne graver er det ofte en overvekt av individer fra de øverste samfunnslagene. Dette henger dels sammen med at synlig gravlegging ser ut til å ha vært forbeholdt de øvre samfunnslag, og dels med at arkeologer, særlig i tidligere tider, konsentrerte sine undersøkelser om de store og synlige gravminnene som nettopp ble anlagt av og for samfunnseliten.

⁴ (Sellevold 2000)

Middelalderkirkegårder, derimot, er en potensiell kilde til kunnskap om *alle* samfunnslag, både på grunn av det store antall funn, på grunn av de store grupper av funn fra ett og samme sted, og på grunn av kulturhistorisk bestemte forhold: Siden *alle* kristne skulle gravlegges i vigslet jord, er ideelt sett *hele* samfunnet representert i skjelettmateriale fra middelalderkirkegårder, også de samfunnsgruppene med lavest rang som man vanligvis ikke finner omtalt i de skriftlige kildene.⁵ De arkeologiske og antropologiske analysene plasserer skjelettene i en kulturhistorisk sammenheng og skaper dermed et kildemateriale også for historiske analyser. Selv om det finnes rikelig med skriftlige kilder fra tidlig middelalder og fram til i dag, gir ikke disse et fullstendig bilde av fortiden. Arkeologiske skjelettfunn fra kirkegårdene kan derfor være en viktig del av kildetilfanget i historieforskningen siden de kan utfylle de skriftlige kildene.

2.5 Kildekritiske problemer

Det er mange kildekritiske problemer forbundet med bruk av skjelettresten som kildemateriale for forskning, ikke bare for arkeologer, biologer og historikere, men også for forskere fra en rekke andre fag. Hvis materialet skal være pålitelig og ha en vitenskapelig verdi for flere fag enn de medisinske, er streng kildekritikk en meget viktig forutsetning.⁶

Et arkeologisk skjelettmateriale er aldri perfekt, intakt eller komplett sett i forhold til materialets opprinnelige tilstand. Mange faktorer bidrar til å redusere materialets informasjonspotensiale og dets vitenskapelige verdi: tafonomiske⁷ faktorer, kulturbestemte faktorer, arkeologiske undersøkelser, utgravningsmetoder og forskningshistorisk relaterte forhold. Skjelettsamlinger er sluttproduktet av en sterk utvelgelse – *seleksjon* – helt fra dødens inntreden til innlemmelsen av levningene i et magasin. I mange samlinger foretas det en ytterligere seleksjon ved kassasjon og ved forskerens utvelgelse av materiale som i noen tilfelle blir helt eller delvis forbrukt.

Viktige kildekritiske faktorer er:

- *datering*
- *representativitet;*
- *bevaringstilstand*
- *proveniens*
- *de antropologiske data*

Vedr. datering: Påliteligheten når det gjelder materialets datering er helt avgjørende: Når man for eksempel skal gjøre demografiske analyser vedrørende middelalder, er det viktig at kildematerialet faktisk stammer fra middelalder. Dateringen på de enkelte funn må være kvalitetssikret.

Vedr. representativitet: Før man kan bruke skjelettfunn i statistiske og demografiske analyser, må materialets representativitet i forhold til den opprinnelige helhet kunne evalueres. Dette er avhengig av funnkontekstdokumentasjonen: Et forhold som

⁵ (Bagge 1998).

⁶ (Sellevold 2000).

⁷ Tafonomi er læren om ulike prosesser som bidrar til nedbryting av lik i jord

plasseringen av utgravningsområdet relativt til fornminnets opprinnelige helhet kan være av stor betydning. Som eksempel kan nevnes at på middelalderkirkegårder kan det finnes konsentrasjoner av barnegraver på enkelte områder. Hvis ikke kirkegården totalgraves, men kun delundersøkes, kan dette bety at det oppgravde skjelettmaterialets representativitet i forhold til kirkegården som helhet kan være skjev.

Vedr. bevaringstilstand: Det enkelte skjeletts og skjelettmaterialenes bevaringstilstand er av betydning for funnenes kildeverdi, både når det gjelder mengden av bevart materiale og kvaliteten på de bevarte benrester.

Det skal imidlertid påpekes at det som i dag kan synes å være et nedbrutt, fragmentert, og derfor i utgangspunktet dårlig bevart materiale, likevel kan vise seg å være et verdifullt forskningsmateriale: Det kan for eksempel være godt nok til at man kan ta prøver for dateringsanalyser og biomolekylære- og isotopanalyser, og derved bidra til å fremskaffe verdifull informasjon.

Vedr. proveniens: Hvis et skjelettmateriale skal ha verdi som vitenskapelig kilde, må vi vite hvor det stammer fra. Jo mer detaljert informasjon om proveniens, dess høyere tverrvitenskapelig kildeverdi. For eksempel kan kunnskap om den enkelte gravs lokalisering på en gitt kirkegård bidra til en vesentlig økning av skjelettfunnets potensial som kildemateriale.

Vedr. de antropologiske data: I tradisjonell fysisk antropologi hentes informasjon fra hele skjelettet. Påliteligheten av disse data er i stor grad avhengig av den enkelte forsker og dennes bakgrunn og erfaring.⁸ Som eksempel kan nevnes at tolkningen av kjønns- og aldersindikerende trekk ved skjelettet til en viss grad er basert på antropologens erfaring og skjønn.⁹ Slike kjønns- og aldersbestemmelser er derfor beheftet med usikkerhet fordi det ikke finnes entydige kriterier for bestemmelsene; jo mindre materiale fra det enkelte skjelett, desto større usikkerhet i bestemmelsene. Dette problemet er likevel størst ved en klassisk antropologisk adgang til materialet. Nyere fysisk-antropologiske metoder og teknikker er ikke i samme grad avgjørende avhengig av ovennevnte forhold.

Ved slike metoder og teknikker (for eksempel molekylærbiologiske analyser), er man heller ikke i samme grad avhengig av den enkelte forskers subjektive bedømmelse eller av materialets bevaringstilstand: Tar man høyde for materialets svakheter når man forbereder de antropologiske undersøkelsene og ved tolkningen av analyseresultatene, kan det vise seg at materiale som i utgangspunktet virket som et dårlig forskningsgrunnlag, likevel vil kunne gi verdifulle resultater.

2.6 Vitenskapelig verdi for hvilke vitenskaper?

Skjelettmateriale som er innsamlet ved arkeologiske utgravninger, er potensielt et verdifullt kildemateriale for en rekke naturvitenskapelige, humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagdisipliner. Forskning som bygger på data innsamlet fra

⁸ (Ferembach, Schwidetzky et al. 1980).

⁹ Se for eksempel Sjøvold 1988.

sammenlignbare antropologiske samlinger, viser dette. Antropologiske data innsamlet fra lignende samlinger kan f.eks. anvendes som referanse innenfor rettsmedisinsk forskning (identifikasjonsprosedyrer).

2.7 Vitenskapelig verdi i dag eller i fremtiden?

Forskning har som mål å utvikle ny viten og nye fortolkninger. Det vil være vanskelig å spå hvorvidt aspekter av en antropologisk samling som har en innlysende vitenskapelig verdi i dag, også vil ha det i morgen; eller det komplementære aspekt: om deler som neppe synes å ha en vitenskapelig verdi i dag, likevel kan ha det i morgen. Det er i den forbindelse en helt alminnelig erfaring at antropologisk materiale som man *nå* gjerne ville ha hatt tilgjengelig, viser seg å være kassert fordi man tidligere ikke så noen verdi eller vitenskapelige muligheter i det. Som utgangspunkt for en vitenskapelig bedømmelse av DSS kan en neppe legge særlig annet til grunn enn de erfaringer som er gjort med denne type samlinger, men likevel peke på at nye analysemetoder fort kan forandre en slik oppfatning. Et opplagt eksempel i denne forbindelse er DNA-teknikkene, som nå muliggjør analyser som for få år siden var helt uventet, nemlig analyse av utdødde dyrearter som fortsatt eksisterer som utstoppede eller skjeletterte preparater i zoologiske samlinger. Det tradisjonelle dokumentasjonskrav kan også endre seg: DNA-teknikkene viser nemlig at mye verdifull kunnskap kan fremskaffes selv uten særlig dokumentasjon om f.eks. proveniens og arkeologisk funnkontekst. Men selv om det utvikles avanserte metoder innenfor genetisk forskning, vil slik forskning ikke være helt uavhengig av kildematerialets kvalitet og dokumentasjon. Det er videre viktig å peke på at heller ikke i genetisk forskning er det likegyldig hvilke problemstillinger man makter å reise. Nye metoder gir magre resultater dersom den vitenskapelige begrepsbruken baseres på statiske og foreldete definisjoner og oppfatninger, bl.a. om forholdet mellom kulturell identitet og genetik.

3 De Schreinerske Samlinger

Det finnes i alt ca. 7.000 *jordfunn* av ubrente menneskelige levninger i norske museer og samlinger. Langt de fleste av disse finnes på Universitetet i Oslo: Ca. 4.300 er i skjelettsamlingen på Anatomisk Institutt – De Schreinerske Samlinger og ca. 1.000 er i Oldsaksamlingens magasiner. De øvrige ca. 1.700 ubrente skjelettfunnene befinner seg i magasinene på de fire andre arkeologiske forvaltningsmuseene, fordelt med ca. 100 på Arkeologisk museum i Stavanger, ca. 500 på Zoologisk Museum ved Universitetet i Bergen, ca. 1.000 på Vitenskapsmuseet ved NTNU i Trondheim og ca. 100 på Tromsø Museum ved Universitetet i Tromsø.

3.1 DSS som vitenskapshistorisk kilde

I 1851 ble de første arkeologiske funn av ubrente menneskelige skjelettdeler innlemmet i DSS: Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring fant ved undersøkelser av klosterruinene på Hovedøya i Oslo to kranier.¹⁰ I 1986 ble DSS vedtatt lukket for inntak av arkeologiske skjelettfunn. DSS dokumenterer i dag arkeologers og anatomers forhold til skjelettfunn gjennom mer enn ett århundre.

Fram til ca. midten av 1800-tallet var antropologer opptatt av sammenlignende anatomi og fysiologi, somatologi, fysiognomi og frenologi.¹¹ Blant de laveste nummerene i DSS avspeiles disse interessene også hos norske antropologer (anatomer), som f.eks.

- AI # 41: Kalvarium av mann fra Normandie fått i bytte fra Dr. Herif, Paris.
- AI # 55: Kranium av "egypter fra pyramiden i Gizé hjembragt av prof. Voss i 1863".
- Aslak Hættas kranium som kom til samlingen i 1855, ble byttet mot kraniene av to grønlandere.¹²

Ved en gjennomgang av DSS i 1985 ble det etablert at det var ca. 6000 funnheter fra middelalder og nyere tid i samlingen.¹³ Rundt 10% av disse var fra utlandet eller av ukjent opprinnelse, jf punkt 3.2.2.

I annen halvdel av 1800-tallet ble det bygget opp store skallesamlinger rundt om i Europa og USA. Interessen for hodeskaller hadde sammenheng med nye synspunkter på menneskelig differensiering. Klassifisering i raser på bakgrunn av idealtypiske fysiske trekk ble knyttet til utviklingstrinn og satt i sammenheng med teknologiske, kulturelle og sosiale forskjeller. Fremfor alt mente man at trekk ved kraniet ga det sikreste grunnlaget for å bestemme folkegruppers opprinnelse og utvikling (etiologi) og biologiske slektskap. I 1842 hadde Anders Retzius definert *kranieindekset*, dvs.

¹⁰ (Næss and Sellevold 1990).

¹¹ Interessen for slike spørsmål oppsto på grunn av de sporadiske eksemplene på antropologiske beskrivelser som forekom i reiseskildringene fra de tidlige oppdagelsesreisende (Schwidetzky 1988)

¹² Se "Rapport fra en gruppe nedsatt av rektor våren 1996 om arbeidet med å finne kraniet til Aslak Hætta", datert april 1997.

¹³ (Sellevold 1988). Tallet "6000" refererer til antall funnheter, ikke til den antropologiske samlingsnummerserie som ender på et langt høyere tall.

forholdet mellom skallens største lengde og største bredde. I over ett hundre år ble denne indeksen brukt som kriterium for å definere befolkningsgrupper. Skallesamlingene ble delvis bygget opp ved at antropologene brukte sine forbindelser til å få tilsendt materiale fra hele verden. Skallesamlingene ble publisert i såkalte "skallekataloger" eller "Crania ethnica"-publikasjoner.

Norske antropologer/anatomer, og spesielt K. E. Schreiner, arbeidet også i denne tradisjonen, og DSS avspeiler i særlig grad Schreiners virksomhet. Han publiserte skallekataloger over norske jernalderkranier,¹⁴ norske middelalderkranier,¹⁵ og samiske kranier.¹⁶ Da Johan Torgersen tok over etter Schreiner etter siste krig, var ikke lenger skalle-studier av primær interesse for antropologene. Torgersen interesserte seg også for spørsmål som kunne belyses ved hjelp av postkranielle skjelettdeler. Torgersens virksomhet er også avspeilet i samlingen, idet ikke bare kranier, men "hele" skjelettfunn fra arkeologiske utgravninger etterhvert ble innlemmet i samlingen.

Midt på 1980-tallet begynte muséene selv å oppbevare skjelettfunnene,¹⁷ og fra da av ble alle ben og fragmenter fra hele skjelettet tatt vare på, ikke bare kraniet.¹⁸ Dette fremgår av den følgende tabell som viser situasjonen for et utsnitt av skjelettfunn fra middelalderen, i dette tilfelle skjelettfunn fra norske middelalderklostre.

¹⁴ (Schreiner 1946).

¹⁵ (Schreiner 1939).

¹⁶ (Schreiner 1931; Schreiner 1935; Schreiner 1945).

¹⁷ Kfr. innleveringsstopp til DSS f.o.m. 1986, jf Osteologi-utredningen, avsnitt 6.5.1 (Brendalsmo et al. 1986).

¹⁸ (Sellevoid 1997).

EKSISTERENDE SKJELETTMATERIALE FRA KLOSTERUNDERSØKELSER ¹⁹				
Funnår, eller årstall for innlevering	Klosterkirkegård	Antall individer		
		Kun kranium	Hele skjelettet	Totalt
Klosterfunn i alt		348	355	703
Funn i DSS				
1851	Hovedøya	2		2
1888	Nonneseter Oslo	55		55
1890	Franciskanerne, Tønsberg	56		56
1898	Franciskanerne, Trondheim	154		154
1898 - 99	Gimsøy	33		33
1924 - 28	Olavsklostret, Oslo	5	26	31
1928	Elgeseter	8		8
1928 - 29	Dominikanerne, Trondheim	8		8
1934	Utstein	4		4
1941	Nidarholm	2		2
1949	Bakke	2		2
1964	Halsnøy	19	11	30
Totalt i DSS		348	37	385
Funn i museene*				
1984 - 85	Franciskanerne, Trondheim		164	164
1989	Nidarholm		67	67
1989	Franciskanerne, Trondheim		29	29
1990 - 92	Selja		26	26
2000	Olavsklosteret, Oslo		32	32
Totalt i museene			318	318

* Funnene fra Trondheim og Nidarholm oppbevares på Vitenskapsmuseet, NTNU, og funnene fra Selja på Bergen Museum. Funnene fra Olavsklosteret, Oslo, fremkom våren 2000. De er til undersøkelse og katalogisering ved NIKU og skal oppbevares på Oldsaksamlingen, UiO.

DSS har stor verdi som vitenskapshistorisk og forskningshistorisk "dokument". Samlingen har vært relativt uforandret gjennom årene: Skiftende generasjoner av antropologer/anatomer har fulgt opp de på den tid eksisterende prinsipper for organisering i samlingen. En omorganisering ble foretatt av K. E. Schreiner på 1920-tallet. Den medførte blant annet at "tomme funn-nummere", dvs. registreringsnummere som ikke lenger inneholdt funn, ble "fylt opp" med nyere funnheter. Men selv denne "oppdyddingen" synes ikke i vesentlig grad å ha forstyrret samlingens generelle verdi som dokumentasjon for anatomers og arkeologers virksomhet. Hvorvidt flyttingen fra Domus Media til Gaustad i 1990 har hatt negativ innvirkning, vil eventuelt kunne bli erkjent under en revisjon.

¹⁹ Tabellen er basert på Tabell 5 i (Sellevold 1997).

3.2 Samlingens tilkomst og konsekvenser for den vitenskapelige verdi

3.2.1 Samlingens tilkomstkategorier

Tilkomsten og tidligere bruk av visse deler av samlingen reiser etiske spørsmål som det ikke er denne komité's mandat å vurdere, men slike spørsmål er nøye forbundet med spørsmålet om skjelettsamlingens vitenskapelige verdi. Tilvekstaspektet ble også gjennomgått i Lønningutvalgets innstilling fra 1998, men da under en noe annen synsvinkel, nemlig som utgangspunkt for eiendoms- og forvaltningsretten til samlingen. Den manglende problematisering av hvordan tilkomsten innvirket på samlingens verdi, ble for eksempel påpekt av Arkeologisk museum i Stavanger i deres høringsuttalelse til innstillingen av 16.09.98. Nedenstående momenter er stort sett hentet fra Lønningutvalgets innstilling, men er her gruppert og behandlet ut fra en annen problemstilling, nemlig konsekvensene for samlingens vitenskapelige verdi.

I Lønningutvalgets kap. 2.2 refereres det rettslige grunnlaget for Anatomisk Institutt's besittelse av skjelettmaterialet, noe som samtidig gir en grov oversikt over hvordan de ulike deler av samlingen er oppstått. Disse tilkomstkategoriene er:

1. gave
2. kjøp
3. bytte
4. mottak av lik til bruk i instituttets undervisning og forskning
5. oversendelse av skjelettmateriale fra politiet
6. egne utgravninger
7. oversendelse av skjelettmateriale fra forskjellige museer/vitenskapelige institusjoner.

Når det gjelder eiendomsretten til skjelettmaterialet ved AI, konkluderte Lønningutvalget (pkt. 2.4) i 1998 med at staten ved Universitetet i Oslo i dag har eiendomsretten til alt skjelettmateriale i samlingen som ikke er deponert fra institusjoner utenfor universitetet. Det betyr i så fall at UiO har eiendomsretten til kategoriene 1-6, samt de deler av kategori 7 som er deponert fra Oldsaksamlingen. Forvaltningen av materialet tilfaller AI på vegne av universitetet. Riksantikvaren har i sin høringsuttalelse til Lønningutvalgets innstilling av 26.10.98 påpekt at forvaltning dog må skje innenfor de rammer som Kulturminneloven setter for før-reformatorisk materiale. Det hersker også en viss usikkerhet omkring eiendomsretten til kirkegårds materialet i kategori 6, der forutsetningen fra Kirkedepartementet egentlig har vært gjenbegravning etter undersøkelse.

Det er også spesielle forhold knyttet til forvaltningen av det samiske skjelettmaterialet i lys av Norges folkerettslige forpliktelser overfor et anerkjent urfolk, forhold som bl.a. dannet utgangspunkt for Lønningutvalget og dets innstilling.

I forhold til vitenskapelig verdi er det imidlertid av interesse at materiale fra de 7 kategoriene ovenfor har svært ulik alder og bakgrunn. Dette er av betydning både for samlingens vitenskapelige verdi, bl.a. for ulike faggrupper, og vil også være av

betydning for en eventuell revisjon av hele samlingen eller utvalgte deler av den. Nedenfor gjennomgås derfor kategoriene ut fra denne synsvinkel.

3.2.2 Ikke-arkeologisk skjelettmateriale

En del av skjelettmaterialet kommer ikke fra en norsk, arkeologisk kontekst:

Gave- og byttematerialet (kategori 1 og 3)

Iflg. Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.1.2, omfatter *kategori 1*, gavematerialet, ca. 40 numre som var innkommet som gaver fra Belgia, Frankrike, Australia, USA, Nord-Afrika og Sør-Amerika, samt fra Etnografisk museum, før 1877/78.

Det er vel grunn til å anta at *kategori 3*, byttematerialet, også har en like heterogen bakgrunn og ikke representerer funn innenfor Norges grenser.

I tillegg inneholder samlingen også utenlandske funn som er innsamlet av norske medisiner og andre norske forskere ved reiser i utlandet (for eksempel på Øst-Grønland og i New Zealand). Disse faller strengt tatt ikke inn under kategori 1 eller 3, men materialets bakgrunn gjør det likevel naturlig å se dem i sammenheng med disse kategoriene, som må vurderes ut fra andre kriterier enn de øvrige.

Ved en gjennomgang av samlingen i 1985 ble 560 funneheter beregnet å være av utenlandsk eller ukjent opprinnelse. Av disse stammet ca. 125 fra Grønland, mer enn 50 fra de øvrige nordiske land, herunder 47 samiske funnumre fra Finland, i overkant av 60 fra det øvrige Europa, ca 30 fra ulike land i Asia, nesten 50 fra ulike land i Afrika, ca. 100 fra ulike land i Australasia, og i overkant av 70 fra Nord- og Søramerika. En del av dette materialet er av en slik karakter at det kan bli aktuelt å vurdere tilbakeføring/krav om tilbakeføring. Drøye 70 funneheter er av ukjent opprinnelse.

Det kjøpte ikke-arkeologiske materialet (kategori 2)

Av Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.1, framgår det at kjøpet av en privat samling av anatomiske preparater (M. Skjelderups samling) i 1828 dannet grunnlaget for skjelettsamlingen ved AI. Samlingen inneholdt 148 osteologiske preparater og ble utvidet med ytterligere 186 numre i 1828-29, som ble preparert etter spesiell avtale med Det medisinske fakultet. Det framgår ikke direkte av innstillingen hva slags materiale dette siste omfatter, men vi har gått ut fra at det heller ikke har dokumentert arkeologisk bakgrunn.²⁰ Muligens stammer en del fra kategoriene 4 og 5 (se nedenfor). Det er i dag uklart hvor mye av dette gamle materialet som er bevart (Lønningutvalget pkt. 2.1.5), men iallfall 8 kranier bør kunne henføres til Skjelderups samling. Noen av de opprinnelige nummer ser imidlertid ut til å være blitt erstattet med nytt materiale i tiden 1865-75.

Avgitt materiale for bruk i instituttets forskning og undervisning (kategori 4 og 5)

Når det gjelder *kategori 4*, mottak av lik til bruk i instituttets undervisning og forskning, behandles dette i Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.2.1. Denne delen av materialet ble tilført instituttet like fra etableringen i 1815 og besto da av avdøde slaver

²⁰ De første "arkeologiske" enheter i samlingen var to skaller som ble funnet under Fortidsmindeforeningens undersøkelser av klosterruinene på Hovedøya i Oslo. Disse ble innlemmet i 1851 som AI 32 og 33.

fra festningene og tukthuset. Retten til lik av slaver ble i 1820 innskrenket til lik fra Akershus festning, hvis slavene ikke på forhånd hadde krevd begravelse. Det var meningen at tukthuslikene skulle begraves på tukthuskirkegården etter avbenyttelse, noe som også ser ut til å være gjort til en viss grad. Flere av slave- og tukthuslikene ble imidlertid skjelettert på AI og innlemmet i skjelettsamlingen.

Også lik av henrettede personer ble avlevert til instituttet. Det var en forutsetning at likene skulle begraves, noe som ble påbudt i Kriminalloven av 1842. Imidlertid ble ikke påbudet alltid fulgt, og skjelettsamlingen inneholder flere hodeskaller etter personer som ble henrettet etter 1842. Eksempler på dette var Mons Aslaksen Sombys og Aslak Jacobsen Hættas hodeskaller, som imidlertid nå er begravd.

I 1899 kom Lov om Afgivelse af Lig til Universitetets medicinske Undervisning som refererte til ikke-begravde lik i det offentlige varetekt. I den utfyllende forskrift fra 1901 ble det bestemt at liket etter avbenyttelse ved instituttet skulle samles i en kiste og begraves. Også fra denne kategorien ble imidlertid enkelte deler av liket noen ganger tilbakeholdt.

I stillingsinstruksen som ble fastsatt i 1837 for *Prosector* ved daværende Universitetets Anatomikammer, står det blant annet at om han oppdager noen "mærkelig organisk Forandring eller Deformitet" på et kadaver som ble brukt i undervisningen, skulle han rapportere dette "paa det at det Forfundne kan, om det maatte synes at fortjene det, vorde præpareret og afgivet til Musæet." I stillingsinstruksen fra samme år for *Conservator* ved samme museum står det at denne skulle rapportere om noe i museet hadde blitt utjenelig eller om det hadde forsvunnet, og skulle ved begynnelsen av hvert år inngi en fortegnelse over "Afgang og Tilgang i Musæet for det forløbne Aar."

Materiale fra kategori 4 representerer et forholdsvis recent (etter-reformatorisk) og spesielt segment av befolkningen i Norge. Det samme kan vel sies om kategori 5, skjelettmateriale oversendt fra politiet, selv om den rettslige status for de 2 kategoriene er noe forskjellig. Hva angår vitenskapelig verdi, synes det imidlertid naturlig å plassere dem i samme gruppe.

3.2.3 Arkeologisk skjelettmateriale

Det øvrige skjelettmateriale har derimot en arkeologisk bakgrunn, men med varierende grad av dokumentert kontekst:

Det kjøpte arkeologiske materialet (kategori 2)

I tillegg til det kjøpte ikke-arkeologiske materialet som er nevnt ovenfor, omfatter kategori 2 også samisk skjelettmateriale fra graver i Varanger. Dette ble framskaffet mellom 1850 og 1870 og solgt til Anatomisk Institutt, samt til forskjellige utenlandske universiteter.

Instituttets egne utgravninger i Norge (kategori 6)

I h.h.t. Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.1.3, foretok AI selv fra 1912 systematiske utgravninger av samiske gravplasser i Nord-Norge, først og fremst i Finnmark, men

også i Tysfjord, Folla og Salten i Nordland. En del av dette materialet er fra førkristne gravplasser, men hoveddelen er fra samiske kirkegårder. Instituttets utgravninger fortsatte iallfall fram til 1938. Begrunnelsen for utgravningene var behovet for kartlegging av rasehistorie (Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.2.2).

Fortidsminneloven av 1905 fredet bare graver fra oldtiden (Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.3), dvs. før ca. 1050, herunder også samiske graver. Instituttets utgravning av de samiske kirkegårdene kom derfor ikke i strid med denne loven, mens det derimot ikke framgår i klartekst av Lønningutvalgets innstilling hvorvidt utgravning av for eksempel samiske urgraver egentlig var i strid med den daværende Fortidsminneloven.

Utgravningene ble imidlertid foretatt med Kirkedepartementets tillatelse og ble også støttet økonomisk av Stortinget og av Institutt for Sammenlignende Kulturforskning. Det rettslige grunnlaget for utgravningene synes å ha vært Kirkegårdsloven av 3. august 1897 nr 1, § 41 tredje ledd, som muliggjorde undersøkelse av begravet lik når offentlig interesse gjorde det påkrevet. Dette var først og fremst aktuelt ved rettsmedisinske undersøkelser. Etter samme paragraf skulle nemlig en nedlagt kirkegård være fredet i minst 40 år, og etter straffeloven av 1902 § 143 første ledd var det straffbart å grave opp lik uten hjemmel, også fra nedlagte kirkegårder. Likevel ble Kirkegårdslovens § 41 tredje ledd brukt som hjemmel for AIs undersøkelser, muligens i kombinasjon med en noe vid fortolkning av Lov om Afgivelse af Lig til Brug for Universitetets medicinske Forskning av 1899.

AIs utgravningsvirksomhet var derfor ikke ulovlig, men møtte til dels stor motstand lokalt. For enkelte av de nedlagte samiske kirkegårdene var det bare 50-60 år siden siste gravleggelse, i østsamiske områder enda mindre. Lønningutvalget sier derfor i sin innstilling at tilsvarende undersøkelser i Sør-Norge antakelig ville ha utløst så stor lokal motstand at myndighetene ikke ville ha gitt tillatelse til å gjennomføre dem. Også her reiser det seg derfor mange etiske problemstillinger rundt oppkomsten av materialet, samtidig som dokumentasjonen av kontekst ikke er den beste.

Materiale oversendt fra Riksantikvaren, museer, vitenskapelige institusjoner m.v. (kategori 7)

I Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.2.3, er her også medtatt materiale som er oversendt fra "andre offentlige institusjoner og etater, for eksempel politiet". Dette materialet har vi imidlertid valgt å se i sammenheng med kategori 4, avleverte lik, foran.

Som kategori 7 sitter vi derfor igjen med det materialet som er innlevert til AI fra, i hovedsak, de arkeologiske landsdelsmuseene og Riksantikvaren. Dette er antakelig også det materialet som har størst interesse for norsk arkeologi og som har best dokumentasjon av kontekst (iallfall hos deponerende institusjon).

De første arkeologiske enheter i samlingen var 2 skaller som ble funnet under Fortidsmindeforeningens undersøkelser av klosterruinene på Hovedøya i Oslo, og som ble innlevert til samlingen i 1851. I 1868 ble middelalderkirkegårder på Sørenga i Oslo utgravd i forbindelse med anlegging av jernbane (jf Lønningutvalget pkt. 2.1.2) og

materialet herfra overført til samlingen. Utgravningene ble foretatt av NSB.²¹ Ved århundreskiftet 1900 inneholdt samlingen ca. 400 middelalderkranier. På 1920- og 1930-tallet ble skjelettmateriale fra flere utgravninger, foretatt av de arkeologiske museene og Riksantikvaren, overført til AI (Lønningutvalget pkt. 2.1.3). I noen av disse utgravningene deltok også personale fra AI.

Samisk skjelettmateriale ble oversendt fra Tromsø Museum, men også i en viss utstrekning fra Oldsaksamlingen, Etnografisk museum og fra DKNVS, Muséet i Trondheim.

Mellom 1939 og 1986 kom omtrent alt skjelettmateriale til AI fra de arkeologiske museene eller Riksantikvaren. I 1986 besluttet imidlertid DAIK (Den arkeologiske interimskommisjon) å stanse innsendingen av skjelettmateriale til AI, først og fremst pga. utilfredsstillende oppbevaringsforhold (Lønningutvalget pkt. 2.1.4), men også pga manglende museale prinsipper for dokumentasjon og bevaring av materialet samt manglende tidsmessige rutiner for bruk og utlån.²² Etter at AI i 1990 flyttet til nye lokaler på Gaustad, er det kommet inn en del skjelettmateriale fra etter-reformatoriske kirkegårder som ikke er omfattet av Kulturminneloven, bl.a. fra bygravninger (Lønningutvalget pkt. 2.1.5). Lønningutvalget foreslo da også (pkt. 5.1) at samlingen ikke skulle avsluttes, men at AI kan fortsette å motta skjelettmateriale. Utvalget mente at det burde være opp til landsdelsmuseene og andre institusjoner om de ønsket å fortsette innsendingen. Imidlertid gikk utvalget inn for at AI ikke lenger skal motta samisk materiale.

Skjelettmaterialet i kategori 7 er oversendt eller deponert hos AI (jfr. pkt. 1.4 foran), enten til instituttet har gjennomført sine undersøkelser av det eller for ubegrenset tid (Lønningutvalgets innstilling, pkt. 2.2.3). Universitetets Oldsaksamling og AI inngikk allerede i 1918 en avtale om avlevering av skjelettmateriale til instituttet for deponering. Når det gjelder materiale fra de øvrige landsdelsmuseene, framgår det av pkt. 3 i en samarbeidsavtale mellom DAIK og AI fra 1982 at deponering var forutsetningen for innlevering av materiale fra de andre museene også. Spørsmålet om tilbakeføring av deponert materiale har vært tatt opp av noen av instansene, for eksempel Universitetet i Bergen, Zoologisk Institutt, i deres høringsuttalelse til Lønningutvalgets innstilling av 29.09.98, og av Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) i deres høringsuttalelse av 16.09.98. Pr. i dag foreligger det imidlertid så vidt vites ikke noen konkret søknad fra noen av dem om tilbakelevering. AmS gir i samme brev uttrykk for at et eventuelt krav om tilbakeføring vil være avhengig av vurderingen av materialets kildeverdi og den magasinrevisjon som foretas ved AI. Man vil m.a.o. være mest interessert i en tilbakeføring av materiale med høy kildeverdi. AmS går imidlertid inn for at spørsmålet bør utredes av et eget utvalg på basis av de resultater herværende vurdering og en etterfølgende magasinrevisjon gir. Dette vil antakelig være holdningen også til de andre institusjonene, selv om de foreløpig ikke har uttrykt det i klartekst. Vi finner det derfor ikke hensiktsmessig å diskutere spørsmålet om tilbakelevering videre i denne omgang.

²¹ Flere av funnene fra Sørenga mangler nå i samlingen selv om kartoteket fremdeles inneholder kort på disse funnene. For eksempel ble elleve kranier fra Sørenga i 1886 gitt i gave til det antropologiske museet i Firenze (AI 96, 109-110, 113-115, 119-120, 122-123, 125).

²² Se "Osteologi-utredningen", avsnitt 6.5.1 (Brendalmo et al. 1986).

Iflg. Lønningutvalgets innstilling har spørsmålet om tilbakeføring av deponert materiale også vært forelagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, som i 1991 ikke gikk inn for slik tilbakeføring. Man viste den gang til at de juridiske spørsmål omkring forvaltning og disponering av humanosteologisk materiale lå til vurdering hos Riksantikvaren. Lønningutvalget anså at spørsmålet om tilbakeføring måtte avgjøres av de berørte departementer (KD, KUF og MD).

3.2.4 Utvelgelses- og kassasjonsmetodologi

DSS har eksistert i mer enn 150 år. I løpet av denne tiden har det vært varierende praksis både innenfor arkeologi og antropologi, jf punkt 2.4 og 2.5 ovenfor. Helt fram til 1980-årene foregikk det seleksjon – utvelgelse – av skjelettmateriale ved arkeologiske utgravninger og annen innhenting av materiale i Norge. Ikke alle skjeletter og skjelettdeler som ble avdekket, ble tatt opp og tatt vare på. Utvelgelse av materiale – seleksjon – fortsatte også etter at skjelettmaterialet var blitt innlevert til Anatomisk Institutt. Ikke sjelden er hele eller deler av innsendte funn blitt kastet. Samlingens arkiv inneholder i ganske mange tilfeller opplysninger om denne praksis, men ikke alltid: Det har også vært foretatt kassering som ikke er dokumentert i arkivet. En revisjon vil imidlertid, teoretisk sett, kunne stadfeste om det har vært foretatt udokumentert kassering av (deler av) innsendt materiale. Hvis det viser seg at det har vært en utbredt praksis med utvelgelse av materiale til magasinering (dvs. kassering av andre deler), er dette av betydning for den vitenskapelige verdien av samlingen.

3.3 DSS: Fysisk organisering og dokumentasjon

De Schreinerske Samlinger består hovedsakelig av menneskelig skjelettmateriale, men også et fåtall mumier, dyreskjeletter og enkelte dyrebein som kan forekomme i forbindelse med menneskeskjelettene. Relativt hele, velbevarte kranier er plassert i én etasje i samlingens lokaler og resten av skjelettet i en annen, pakket i kartonger i et hyllesystem. De kranier som er plassert sammen med resten av skjelettet, er meget fragmenterte eller skriver seg fra spedbarn der kraniets ben ikke har vokst sammen.

I kartoteket finnes det indeksskort over ca 7300 nummer, hvorav ca 4300 omfatter postkranieelle ben.²³ Fra begynnelsen av var DSS en ren undervisningssamling med preparater som ble benyttet i den anatomiske undervisningen, og som baserte seg på disseksjoner. Preparatene inngikk fra slutten av 1820-tallet i "Universitetets Anatomiske Musæum".

De fleste av de første ca 95 kraniene i samlingen er maserert på instituttet. Blant disse befinner det seg også en gruppe kranier fra andre verdensdeler eller andre land i

²³ "7300" refererer til antall nummer i indeksskort-kartoteket, og inkluderer også "funntomme" nummere. I denne innstillingen, og i Lønningutvalgets innstilling, blir det brukt en rekke tall med referanse til hva DSS inneholder. Tallene kan virke forvirrende fordi mange av dem tilsynelatende avviker fra hverandre (f.eks. nevnes det i Lønningutvalgets innstilling at DSS omfatter ca. 7.300 funn mens det ovenfor i avsnitt 3 oppgis at det er ca. 7.000 jordfunn av menneskelig levninger i Norge). Forklaringen skal søkes i at tallene ikke refererer til de samme forhold: I DSS finnes det ikke bare jordfunn, men også et anselig antall skjelett-enheter som stammer fra andre kontekster. Med andre ord, tallene refererer ikke til de samme funngrupper. En entydig angivelse av hva DSS faktisk inneholder vil først kunne bli erkjent ved en revisjon av samlingen.

Europa, enten tilkommet som gave, bytte eller kjøp.²⁴ Fra og med nr. 96 begynner en serie med middelalderkranier fra Sørenga i Oslo, utgravd i 1868 og 1878 for Smaalensbanen, den første serien med arkeologiske kranier fra Norge.²⁵ Blant de følgende 2-300 kranierne fins flere og flere arkeologiske funn (fra utgravninger i Norge), og færre og færre kranier som er maserert på instituttet eller kranier fra andre verdensdeler eller andre land i Europa.

Det fins flere typer dokumentasjon i De Schreinerske Samlinger. I lokalene der skjelettmaterialer er oppbevart, fins kartotekkort over alle nummer i samlingen. Disse kortene, som er maskinskrevet og i nummer-rekkefølge, inneholder kortfattet informasjon om hvert enkelt nummer, noen ganger med påskrevne tilleggsopplysninger. Som underlag for dette fins protokoller, der det i mange tilfeller gis ytterligere informasjon om tilkomsten. Samlingen går tilbake til 1828, da professor Michael Skjelderup donerte sin private samling av disseksjonspreparater,²⁶ men noen form for katalog over skjelettmaterialer i De Schreinerske Samlinger fins imidlertid ikke bevart fra før 1880, med unntak av en fortegnelse over de donerte preparatene fra professor Skjelderup.²⁷ Denne inneholder imidlertid bl.a. interessant informasjon om en av de første omnummereringene av samlingen og gir en forklaring på hvorfor de tidligste samlingsnumrene fra samiske urgraver avviker fra de nummer som ble brukt da de ble publisert av professor Heiberg i 1878. I forbindelse med rapporten fra letingen etter Aslak Hættas hodeskalle i 1996/97 var denne informasjonen ikke tilgjengelig, og at en omnummerering hadde skjedd, kunne bare formodes i den sammenheng. I 1893 ble denne tidligst bevarte protokollen skrevet av og ført videre år for år fram til 1917. Totalt fins fem protokoller fram til dagens dato, medregnet den første. Det har imidlertid ikke vært mulig å gå gjennom samtlige av disse, det er bare foretatt visse stikkprøver. Det var en av disse stikkprøvene som ledet til oppdagelsen av hvordan numrene for de tidligste funnene av samiske urgraver hadde blitt forskjøvet.

At det også har eksistert en skriftlig dokumentasjon fra tiden før 1880, er tydelig, da det framgår at f.eks. for AI#12: "Kranium fra Marquesas, innl av Cand real Heyerdahl" opprinnelig har stått: "Caput av en ung pike. 1829. Forbrugt". Thor Heyerdahl gjennomførte sin første forskningsreise til Marquesas-øyene i 1937 og har overlevert et kranium fra denne reisen til Anatomisk institutt. Dette kranium har deretter blitt tildelt et "tomt" nummer (sml. Stillingsinstruksjonen fra 1837 for konservator ved Universitetets Anatomiske Musæum), og håndskriften tyder også på at Marquesaskraniet er skrevet inn senere. På samme måte er det for AI#13, "Indianer fra Montana", der det opprinnelig har stått "Caput av et barn som ikke fældet alle dentes primarii. 1829. Forbrugt". I den eldste bevarte protokollen står også informasjon om at AI#50: "Byttet med et lappekranium av dr. Belbon 1856", noe som voldte en del

²⁴ Se også ovenfor, avsnitt 3.2.2. Som et kuriosum kan nevnes, at i De Schreinerske Samlinger fins også en gruppe gipsavstøpninger av såkalte "Nationalkranier" som ble innkjøpt fra Stockholm i 1835 for 81 Rbd. Sv. Bko., men som ikke inngår i nummerserien. Disse har i dag vitenskapshistorisk verdi.

²⁵ Se fotnote 12, vedrørende kranier herfra som ble gitt til det antropologiske museum i Firenze.

²⁶ Mange kom sannsynligvis fra Danmark, da Skjelderup ble professor i anatomi ved Københavns universitet i 1805 før han ble professor ved Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania i 1813, der Anatomisk institutt ble offisielt innviet den 23. januar 1815 som første vitenskapelige institusjon ved universitetet.

²⁷ Denne listen er kalt katalog, men den representerer ikke en museal katalog slik det forstås i dag.

hodebry i forbindelse med letingen etter Aslak Hættas hodeskalle, da det viste seg å være feilskrift for *Benzon*. Navnet har enten blitt skrevet av feil fra et eldre underlag, om ikke navnet rett og slett var skrevet feil i den opprinnelige kilden. Disse detaljene kan imidlertid nå sies å ha en viss forskningshistorisk interesse når det gjelder utviklingen av DSS.

Av ytterligere dokumentasjon fins 12 håndskrevne bøker som har karakter av dagbøker, eller som inneholder kommentarer som gir forskjellig informasjon om innkomne saker. I visse av bøkene fins f.eks. notater og håndskrevne måletabeller. I et arkivskap med hengemapper fins korrespondanse i forbindelse med en del av de innkomne skjelettene, ordnet etter nummer, og i et annet fins avisutklipp og liknende, ordnet fylkesvis. Dette utgjør primær dokumentasjon. I tillegg til denne fins en såkalt "Midlertidig katalog" over samlingen (fra 1982, revidert i 1999), som gir en liste over nummer i De Schreinerske Samlinger fra forskjellige arkeologiske perioder (etter det som er angitt), med nummer, funnsted og fylke, innkomstår, samt anmerkninger, som enten tar opp hvor funnet er publisert, eller hvorfra det er blitt innlevert og eventuelt et museumsnummer om det har blitt innlevert fra et museum.²⁸ Av framstillingen kan en skjønne at ytterligere informasjon også eksisterer om funnet er publisert, dvs om hvorfra funnet kommer eller har blitt innlevert, og eventuelt også et museumsnummer. Det framgår også at i tillegg til funnene i listen, finnes det 243 kasser med unummererte beifunn fra forskjellige lokaliteter. Disse representerer skjelettmateriale som har blitt "sortert" med hensyn til beinslag, noe som kunne forekomme fram til 1950-tallet, spesielt i forbindelse med utgravninger av middelalderkirkegårder.²⁹ I løpet av de siste årene har også informasjon blitt skrevet inn i en registreringsdatabase, der utformingen har skjedd i samarbeid med arkeologer.

3.4 Revisjon

3.4.1 Prøverevisjon av funn fra Hedmark

I 1992 ble det vedtatt i Den Osteologiske Samarbeidsgruppe³⁰ at det skulle foretas en revisjon av skjelettsamlingen på Anatomisk Institutt (DSS). Denne beslutning førte til at Oldsaksamlingen i 1993 foretok en prøverevisjon: Samtlige funn fra Hedmark fylke som var registrert i DSS' kartotek ble revidert.³¹ Dette dreide seg om 45 "AI-nummere" (dvs. funn-nummer) i DSS. Prøverevisjonens primære mål var å dokumentere tilstedeværelsen av et funn/deler av et funn, samt å skaffe en oversikt over eksisterende

²⁸ I forordet til denne "Midlertidig katalog" anføres at samiske funn er utelatt. Dette er ikke riktig: Listen omfatter også de fleste samiske funnene i samlingen.

²⁹ Dette har skjedd ikke bare i Norge, men også i utlandet.

³⁰ Denne gruppen besto av representanter fra de fem arkeologiske forvaltningsmuseene (Oldsaksamlingen UiO, Historisk Museum (nå Bergen Museum) UiB, Vitenskapsmuseet NTNU, Arkeologisk Museum UiTø, Arkeologisk museum i Stavanger), Zoologisk Museum UiB, Oldsaksamlingens Antropologiske Laboratorium UiO, Anatomisk Institutt UiO, og Riksantikvaren (som ledet gruppen). Gruppen sluttet i praksis å fungere i 1994.

³¹ Risan, T. (1993). "Prøverevisjon på Anatomisk institutt. Rapport om utført arbeid mai – november 1993". Rapport i Universitetets Oldsaksamlings arkiv.

arkivalia for å etablere et grunnlag for utarbeidelse av prinsipper for en hovedrevisjon.³²

Prøverevisjonen omfattet:

- Gjennomgang av Topografisk Arkiv³³ (Top. Ark.) på Oldsaksamlingen;
- Skjelettregistrering i DSS;
- Gjennomgang av arkivalia i DSS;
- Innhenting av kartblad i Fornminneregisteret.

Prøverevisjonen ga innsikt i

- hvilken dokumentasjon/ informasjon som fantes i hhv Top. Ark. og i DSS samt kvaliteten på denne dokumentasjon/informasjon;
- hvorvidt dokumentasjonen i Top. Ark. og i DSS var sammenfallende eller supplerende;
- om materialet var i samme tilstand under revisjonen som ved innsending til DSS fra museet.

3.4.2 Resultater av prøverevisjonen

Blant resultatene av prøverevisjonen skal spesielt fremheves at

- ikke i noe tilfelle var det sammenfallende informasjon eller dokumentasjon i DSS og i Oldsaksamlingen vedr. de undersøkte funnene fra Hedmark;
- siden dokumentasjonen er ufullstendig, er det problematisk å fastslå om alle innsendte skjelettdeler nå foreligger. Ett registrert funn ble ikke gjenfunnet, og var sannsynligvis kassert selv om dette ikke fremgikk av dokumentasjonsmaterialet;
- sammen med skjelettdelene ble funnet dyreben, sedler, fragmenter av kistetre og diverse gjenstander;
- et anslag over tidsforbruket for prøverevisjonen viste at hvert registreringsnummer krevde ca. 3 timers arbeid. Det ble imidlertid fremhevet at det ikke ville være like tidkrevende å gjennomføre en hovedrevisjon, både fordi man da hadde etablerte rutiner å forholde seg til, og fordi de store kirkegårdsmaterialene antagelig kan dokumenteres samlet slik at det ikke kreves en gjennomgang av dokumentasjonsmaterialet for hvert enkelt registreringsnummer.

3.5 Forskningsvirksomhet i DSS

Selv om man kan regne at den eldste delen av DSS går tilbake til 1828 (eventuelt enda tidligere, jf 3.3), så ble samlingen hovedsakelig benyttet som underlag for anatomiundervisningen. Den tidligste kjente publikasjonen stammer fra 1878, dvs 50 år etter at universitetet kjøpte professor Skjelderups samling av osteologiske

³² Dessverre ble ikke Oldsaksamlingens prøverevisjon etterfulgt av en hovedrevisjon: De fire andre forvaltningsmuseene var prinsipielt for å gjennomføre en hovedrevisjon, men vedtaket i Den Osteologiske Samarbeidsgruppe om dette ble aldri fulgt opp.

³³ Topografisk arkiv (Top.Ark.) er museets dokumentasjonsarkiv over faste og løse kulturminner, topografisk ordnet.

preparater, og er en beskrivelse av kranier fra samiske urgraver av daværende professoren i anatomi, Jacob Heiberg³⁴. Allerede under hans forgjengers tid, Joachim Andreas Voss, ble samlingen tilført skjelettmateriale fra anleggelsen av jernbanens trasé gjennom middelalderkirkegårder i Gamlebyen, men noen publikasjoner av Voss om skjelettmaterialet er ikke kjent. Etterfølgeren Heiberg undersøkte for øvrig det menneskelige skjelettmaterialet fra Gokstadskipet, som ble gravd ut i 1880, selv om dette ikke ble overført til Anatomisk institutt før 1920.

Rundt forrige århundreskifte økte publiseringsaktiviteten, og i 1897 legges den første doktoravhandlingen fram basert på DSS (Justus Barth: *Norrønaskaller. Crania antiqua in parte orientali Norvegiæ meridionalis inventa*), som også belønnes med Prof. Dr. Voss' legat til prisbelønninger af medicinske afhandlinger 1875. Den vitenskapelige virksomheten basert på DSS intensiveres etter denne tid, og omfatter derfor drøyt 100 år fram til i dag.

Det er vanskelig å kunne angi det eksakte antallet publikasjoner som er basert på skjelettmaterialet fra DSS. Forskningen innenfor fagområdet fysisk antropologi som er bedrevet ved Anatomisk institutt, enten av det egne personalet eller av gjestende forskere, omfatter dels studier av skjelettmateriale (inkludert tenner) på den ene side – osteologi og odontologi – og studier av levende mennesker på den andre – somatologi. I sin publikasjon "*Den fysiske antropologi i Norge. Fra Anatomisk institutts historie 1815-1990*" angir Per Holck i et appendix 297 publiserte arbeider, som imidlertid også omfatter andre publiserte arbeider utført i Norge enn de som har utgått fra DSS. Supplert med arbeider publisert etter 1990, og med 7 tilføyelser for perioden 1815-1990, kommer det totale antallet opp i 310-320. Med kunnskap om virksomheten ved Anatomisk institutt og den anførte litteraturen, kan det sies at ca 50% av disse arbeidene bygger på skjelettmaterialet fra DSS, med et 40-tall forskere involvert. De andre arbeidene utgjøres enten av somatologiske studier, eller av øvrige osteologiske arbeider utført i Norge. I et annet appendix angis 15 doktoravhandlinger hvor de fleste baserer seg på skjelettmaterialet fra DSS. I enkelte tilfeller har anatomer /odontologer bidratt med egne, kortere redegjørelser om skjeletter i arkeologiske publikasjoner.

Generelt kan det sies at mellomkrigsperioden omfatter de fleste somatologiske studiene, selv om store osteologiske arbeider også ble publisert på denne tid, mens perioden før første verdenskrig og etter andre verdenskrig domineres av osteologiske eller odontologiske studier.

Stikkord som beskriver publikasjoner utgått fra DSS er *biologisk variasjon og funksjon*, og *beskrivelse av morfologi*. Knoklene er blitt undersøkt med henblikk på fysisk (morfologisk) variasjon, med utgangspunkt enten i geografi (beskrivelser av kranier fra forskjellige kanter av landet), etnisitet (beskrivelse av samer eller nordmenn), eller kronologi (beskrivelse av for eksempel middelalderkranier). Knoklene i samlingen er også blitt brukt som sammenligningsmateriale eller bakgrunnsmateriale i forbindelse med undersøkelser av levende og i forbindelse med klinisk rettede studier.

³⁴ I forbindelse med utvalgsarbeidet har det ikke kunnet bringes på det rene om en tidligere publikasjon fra 1865 av C. Holmboe: Om Hjerneskiller, særskilt nedlagte i hedenske Grave, bygger på skjelettmateriale fra DSS, da det på den tiden ikke ser ut til å ha vært noen forhistoriske kranier i samlingen

Materialet i DSS har hovedsakelig vært brukt av norske medisinere og odontologer. Det opplyses fra daglig leder Per Holck at DSS i de siste 10 år har hatt besøk av 15 utenlandske forskere. Disse har hatt opphold som strakte seg over en dag til flere besøk over flere dager.

4 Organisering av skjelettsamlinger

De Schreinerske Samlinger ble knyttet til Anatomisk institutt ved UiO fordi den fysiske antropologien utviklet seg som en gren av anatomien på 1800-tallet. Om man ser på situasjonen internasjonalt, finner man ofte en liknende situasjon. Det fins mange anatomiske institutter som fremdeles bedriver antropologisk forskning, likesom det finnes spesielle antropologiske institutter. Hvis studiet av menneskelig skjelettmateriale har en gammel tradisjon ved vedkommende institutt, innebærer det vanligvis at kranier oppbevares separat fra det postkranielle skjelettet. Dette gjelder også museer med antropologiske avdelinger eller institutter. Annerledes forholder det seg ofte når det gjelder menneskelig skjelettmateriale ved arkeologiske institutter, der hele skjelettfunn magasineres samlet, ikke oppdelt i kranium og postkranielle skjelettdeler. Dette gjelder også visse nyere antropologiske institutter.

Innenfor samme land kan begge typene organisering av skjelettene finnes. Slik er det for eksempel både i Danmark og i Sverige. I Finland pågår for øyeblikket en sortering av menneskelig skjelettmateriale, som hittil bare har vært magasinert.

Arkeologenes innflytelse på samlingene varierer også, alt ettersom man velger å definere antropologi som en del av arkeologien, som i USA. Men arkeologenes interesse for skjelettfunn som er et rent materialstudium, kan også variere.

4.1 Sverige

I Sverige funnfordeles skjelettmateriale fra arkeologiske utgravninger på samme måte som arkeologiske funn. Dette medfører at store skjelettmaterialer fins ved museer i Stockholm, Lund, Malmö, Gøteborg og på Gotland. Det menneskelige skjelettmaterialet oppbevares som regel samlet i store magasin. Koblingen mellom de arkeologiske funnene og tilsvarende skjelettmateriale finnes, men er ikke alltid lett å spore opp på grunn av forskjellige nummerserier. Man må gå til spesielle kataloger for å finne sammenkoblingen. Databaseregistrering er i Sverige på forsøksstadiet. Utlån av menneskelig skjelettmateriale kan skje til vitenskapelige institusjoner etter søknad, der formålet for lånet må godkjennes.

4.2 Danmark

Den danske antropologiske samling ved Københavns Universitet (Antropologisk Laboratorium)

Københavns Universitet har en stor antropologisk samling som omfatter funn av menneskeknokler fra dansk forhistorie og fram til det 17. århundre. Dessuten er det en mengde materiale som er hentet hjem av danske arkeologer fra bl.a. Grønland, Sudan (Nubia) og enkelte andre land.

Materialet er hovedsakelig gravet ut av arkeologer. Av den grunn har man oftest god dokumentasjon av de enkelte funn. Man er nå i gang med å implementere en database i samarbeid med det danske Nationalmuseum.

Prinsipielt er det arkeologiske materiale deponert i samlingen på vegne av Nationalmuseet eller det lokalmuseum som har stått for utgravningene. Københavns

Universitet eier således ikke samlingen. Antropologisk Laboratorium innhenter alltid tillatelse fra de aktuelle museer ved bruk av materialene i vitenskapelige prosjekter. Det grønlandske materialet eies formelt av Grønlands Nationalmuseum i Nuuk.

De eldre delene av samlingen er på mange punkter sammenlignbare med DSS, for eksempel dreier det seg i overveiende grad om kranilogisk materiale, likeledes er materialet magasinert adskilt (kranie/øvrige knokler). Dette materialet kan likevel ha stor vitenskapelig verdi, bl.a. har de overveiende kranilogiske samlinger fra Grønland (av både eskimoer og nordboer) resultert i adskillige publikasjoner på internasjonalt plan de senere år. Det har også dannet grunnlag for vitenskapelige prosjekter med bl.a. isotopundersøkelser og dateringsundersøkelser.

Antropologisk Laboratorium ligger under Det Retsmedicinske Institut ved Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, noe som også betyr at man arbeider med rettsantropologiske saker, herunder identifikasjon av menneskerester. Antropologisk Laboratorium har bl.a. deltatt i oppdrag i Kosovo ved undersøkelse av massegraver. Indirekte bidrar eksistensen av en slik stor samling til den ekspertise og faglige erfaring som kreves til slike undersøkelser.

5 Komitéens vurdering av De Schreinerske Samlingers vitenskapelige verdi

5.1 Komitéens vurdering av DSS: vitenskapshistorisk, arkeologisk, medisinsk

DSS representerer den fysiske antropologis forskningshistorie på godt og ondt: Samlingen ble til ved innsamlingsmetoder som i dag anses helt utilstrekkelige. Dette innebærer et ikke uvesentlig problem når det gjelder informasjon om materialets proveniens, funnkontekst og lignende basale arkeologiske og kulturhistoriske data. Samlingens tilblivelse er også preget av en uakseptabel ignorering av lokalbefolkningens, og da kanskje særlig samiske grupper, holdning til utgravning og fjerning av skjeletter. Samlingens tilblivelse og dens sammensetning, hvor en stor del utgjøres av kranier, avspeiler dessuten i høy grad et foreldet fysisk-antropologisk, vitenskapsteoretisk synspunkt, bl.a. med bruk av deterministiske rasetyper og gold kranimetri.

Imidlertid må det også tas hensyn til at datidens fysiske antropologi ikke var en særlig avart av de da herskende vitenskapsteoretiske strømninger. Teorier om rasetyper, ”primitive trekk” og lignende finnes også i samtidens øvrige vitenskaper. Den fysiske antropologi eksemplifiserer kanskje bare tydeligere denne tendensen, og man kan med samlinger som DSS konfronteres direkte med det materiale som ble brukt i disse argumentene. Slik kommer DSS også til å fremstå som et meget viktig testamente over den tids teorier. DSS tilblivelse, utvalget av materiale og type av registreringer blir da i seg selv lærerikt for vitenskapshistoriske og –teoretiske undersøkelser.

Materialet i DSS vil også kunne inngå i moderne fysisk-antropologiske og arkeologiske/kulturhistoriske undersøkelser, selv om skjelettmaterialet i DSS ganske klart på en rekke punkter ikke lever opp til de standarder man nå bør håndheve for fysisk-antropologiske skjelettsamlinger. Forskning innenfor de fleste fagdisipliner krever at kildematerialet er grundig dokumentert. For skjelettfunn fra arkeologiske utgravninger betyr dette blant annet at det må foreligge dokumentasjon av funnkontekst. Den vitenskapelige verdi vil derfor variere alt etter hvilke krav de aktuelle fagene stiller til kontekstdokumentasjonen og til skjelettmaterialet, avhengig av det utgangspunkt man har og hvilke problemstillinger man søker å belyse.

En vurdering av DSS rommer implisitt en vurdering av fremtidige prosjekter og forskningsområder som kunne tenkes utført ved bruk av materiale fra DSS. Det er ingen tvil om at tradisjonelle fysisk-antropologiske undersøkelser, som i utgangspunktet krever et så komplett skjelettmateriale som mulig og med en så fullstendig dokumentasjon som mulig, har og vil ha begrensninger på grunn av DSS beskaffenhet, f.eks kan man ikke få undersøkt kroppshøyder, spor etter fysiske aktiviteter eller visse patologiske forhold. Men dette må holdes opp mot andre faktorer: For det første er materialets dokumentasjonsgrad varierende; dvs. at undergrupper av materialet kan være forsynt med den relevante dokumentasjon eller denne kan tenkes fremskaffet; for det annet må man forvente at det ved planleggingen

av undersøkelser tas høyde for eventuelt manglende dokumentasjon i utformingen av undersøkelsen; for det tredje kan det ikke utelukkes at ny dokumentasjon kan fremskaffes, for eksempel i form 14 C- analyser, og - endelig - utvikler den fysisk-antropologiske vitenskap seg, idet stadig nyere naturvitenskapelige metoder tas i bruk, for eksempel DNA-analyser og analyser for sporstoffer og isotoper. Sistnevnte metoder krever kun små knokkelmengder til analysene. Likeledes benytter studier av sykdom og sunnhet i fortiden seg av moderne epidemiologiske teorier med for eksempel matematiske og statistiske modellsimuleringer, alt sammen med mindre vekt på klassisk fysisk-antropologiske studier av de enkelte skjeletter.

Elementer av samlingen kan vise seg å ha betydning også for medisinsk forskning i bred forstand, blant annet fordi den fysiske antropologi, ut over å ha et nært samarbeid med arkeologi og kulturhistorie, også har nære forbindelser til rettsmedisinen, især hva angår metoder til identifikasjon av menneskerester. Et stort og tilgjengelig osteologisk materiale muliggjør undersøkelser der analysemetoder kan utvikles, for så siden å kunne brukes i et nåtidig rettsmedisinsk arbeid. Alene den variasjon som er tilstede i en slik samling, kan være verdifull, mens dokumentasjonen eller deler av dokumentasjonen neppe er så vesentlig.

Endelig kan det påpekes at DSS, alene på grunn av sitt omfang, tillater komparative undersøkelser, især i sammenheng med tilgang på nytt materiale, selv om det faktum at samlingen hovedsakelig består av kranier er en begrensende faktor.

Sammenfattende vil komitéen derfor uttale om den vitenskapelige verdi av DSS at:

- *DSS har en vesentlig vitenskapelig verdi, både for kulturhistoriske/arkeologiske vitenskaper, de medisinske/ biologiske vitenskaper, og for vitenskapsteori og – historie.*
- *Denne vitenskapelige verdi er for de førstnevnte vitenskapene ikke realisert fullt ut på grunn av manglende dokumentasjon for deler av DSS- materialet, men slik dokumentasjon bør til en viss grad kunne innhentes (se nedenfor, 5.2).*

5.2 Anbefalte tiltak

5.2.1 Total eller delvis revisjon?

Når det gjelder revisjon av DSS, er målet selvsagt en total revisjon. Etablering av en database vil inngå som en naturlig del av en slik revisjon. Fysisk-antropologiske data bør ikke legges inn i en slik database, fordi slike data er fortolkende. Det vesentlige vil være å legge inn arkeologiske og kulturhistoriske opplysninger. For å skape et overblikk over DSS, spesielt med hensyn til det samiske materiale, og for å vurdere hva en total revisjon vil kreve, bør det i første omgang foretas en oversiktsmessig revisjon.

Utskrift av databasen med de registrerte opplysningene om materialet i DSS bør så sendes til de fem arkeologiske forvaltningsmuseene, Zoologisk Museum, UiB og Riksantikvaren, slik at disse kan ta stilling til hva den enkelte institusjon har deponert

av materiale i DSS. Institusjonene kan deretter komme med innspill vedrørende sine interesser i materialet. Det må også innhentes innspill fra Sametinget.

5.2.2 Anslått omfang av de anbefalte tiltak

Samlingen består av 6-7000 funnenheter, både jordfunn og funn fra andre kontekster. Av disse er kun ca. 400 arkeologiske funn fra forhistorisk tid som vi kan forvente å finne (supplerende) dokumentasjon om i institusjonene. Ved prøverevisjonen i 1993 ble det anslått et tidsforbruk på ca. 3 timer pr. funnenhet. Dette betyr at en museal revisjon av den forhistoriske delen av samlingen vil kreve anslagsvis 1.200 timeverk.

For middelalderfunnene og mange av funnene fra etterreformatorisk tid, inklusive de samiske, er det små muligheter for å finne særlig mye dokumentasjon i museumsarkivene. Store deler av dette materialet ble innsamlet i regi av Anatomisk Institutt, og det foreligger liten eller ingen informasjon om denne delen av samlingen i museumsarkivene. En revisjon av dette materialet vil dessuten dreie seg om samlede funn fra relativt få funnsteder.³⁵ Deler av arbeidet med å dokumentere de ca. 3000 middelalderfunnene er for øvrig allerede utført i forbindelse med et pågående prosjekt. Anslått tidsbruk for revisjon av middelalder- og etterreformatorisk materiale er ca. 1.000 timeverk.

For den resterende del av samlingen vil tidskravet for en revisjon kunne ligge i en størrelsesorden på ca. 1.000 timeverk. Totalt betyr dette at en revisjon av DSS anslagsvis vil dreie seg om $(1200+1000+1000=)$ 3.200 timeverk, dvs. ca. to årsverk.

5.3 Oppfølging av forskningsetiske spørsmål

Komitéen er seg meget bevisst de særlige forhold som gjør seg gjeldende fordi deler av DSS er ervervet på en uetisk måte. Det første skritt i en utbedring av dette må være revisjon og etablering av en egnet database. Slik kan det skapes klarhet i hvilke deler av materialet som i særlig grad kan sies å falle i denne kategorien. Alle tilgjengelige opplysninger om proveniens og kulturhistorisk sammenheng må samles for denne delen av materialet. Først da har man den oversikt som er nødvendig for å overveie hvilke ytterligere tiltak som må iverksettes. Som ledd i disse overveielser vil komitéen foreslå at man avholder et symposium hvor tilblivelsen av DSS og samlingens materiale, dets tilstand og dokumentasjon kan presenteres for et relevant forum av både vitenskapsfolk og de berørte befolkningsgrupper. Et slikt symposium kunne også innhente og presentere erfaringer fra utlandet. Mulige tiltak som kan iverksettes etter en slik diskusjon, kan være utlevering til deponering andre steder, gjembegravelse eller fortsatt oppbevaring i DSS.

Man må ha klart for seg at det for deler av materialet simpelthen ikke eksisterer sikker dokumentasjon om proveniens. Dette har direkte konsekvenser for mulige tiltak. Dertil kommer at den etiske utfordring som ligger i DSS, ikke bare går på en til tider uetisk tilegnelse av materialet, som ikke i alle tilfelle vil kunne utlignes med

³⁵ Som eksempel kan nevnes at fra Mariakirken i Oslo foreligger ca. 1.000 skjelettenheter, men en revisjon av dette materiale vil dreie seg om ett enkelt funnsted.

tilbakeføring eller rett og slett gjenbegravelse. Det ligger også en tilsvarende etisk fordring i bruk av materialet når det nå *er* innlemmet i samlingen. Men kjennskap til dokumentasjonsgraden og problemene tilknyttet representativitet bør være et sine qua non for enhver bruker av DSS. Slik bruk kan styres av en forskningskomité, tilsvarende det man har for medisinske forsøk, og som det allerede opereres med i de midlertidige retningslinjer for tilgang til DSS.

Komitéen viser også til uttalelsen fra NEM (Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin) til Universitetet i Oslo av 14. juni 1999. Her heter det bl.a.

...”Da spørsmålet om forskning på materiale som er fremkommet på uetisk vis neppe lar seg avklare prinsipielt, vil NEM anbefale at saken løses på den måten at en *uavhengig* komité vurderer forsvarligheten av å forske på dette materialet. Med uavhengig mener vi i denne forbindelse en komité som er sammensatt uavhengig av dem som til enhver tid har ansvar for å forvalte samlingen.”

.....

..”NEM vil derfor anbefale at Universitetet i Oslo tar initiativ til å opprette en uavhengig nasjonal komité som skal vurdere alle forskningsprosjekter med skjelettmateriale før de blir igangsatt.”...

NEM har sagt seg villig til å bidra til utforming av mandat for en slik komité dersom UiO anbefaler en slik løsning.

Komitéen gir sin tilslutning til forslaget om en uavhengig komité som skal vurdere alle forskningsprosjekter. Komitéen vil imidlertid understreke at samiske forskningsmiljø bør være representert i en slik komité, og at mandatet må utformes slik at det ikke kommer i konflikt med bestemmelsen om at det er Sametinget som må godkjenne anvendelse av samisk skjelettmateriale i forskningsøyemed. Mandatet må heller ikke komme i konflikt med andre punkter i de vedtatte retningslinjer.

LITTERATURLISTE TIL INNSTILLING FRA DEN VITENSKAPELIG KOMITE, DSS

- Bagge, S. (1998). Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300. Oslo, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Brendalsmo, A. J., I. H. V. Müller, et al. (1986). Spørsmål vedrørende osteologi i norsk arkeologi. Med spesiell vekt på bevaring av det humanosteologiske kildemateriale. Oslo, Den arkeologiske interimskommisjon.
- Ferembach, D., I. Schwidetzky, et al. (1980). "Workshop of European anthropologists: Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons." Journal of Human Evolution 9: 517-549.
- Næss, J.-R. and B. J. Sellevold (1990). "Graver fra historisk tid: vitenskapelig kilde og forvaltningsproblem. Med vekt på 'kristne' graver fra middelalder." Collegium Medievale 3 (1990) Supplement: 1-40.
- Risan, T. (1993). Prøverevisjon på Anatomisk Institutt. Rapport om utført arbeid mai - november 1993. Oslo, Universitetets Oldsaksamling.
- Schreiner, K. E. (1931). Zur Osteologie der Lappen. 2. Band. Oslo, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Schreiner, K. E. (1935). Zur Osteologie der Lappen. 1. Band. Oslo, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Schreiner, K. E. (1939). Crania Norvegica. Bd. 1. (Middelalder). Oslo, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Schreiner, K. E. (1945). Further note on the craniology of the Lapps. Oslo, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Schreiner, K. E. (1946). Crania Norvegica, Bd. 2. (Jernalder). Oslo, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Schwidetzky, I. (1988). Geschichte der Anthropologie. Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. R. Knussmann. Stuttgart, New York, Gustav Fischer Verlag. 1: 47-113.
- Sellevold, B. J. (1988). Skjelettfunn og funnkontekst. Gravskick och gravdata. Rapport från arkeologidagarna 13-15 januari 1988. L. Larsson, E. Iregren and K. Jennbert. Lund, Sweden, University of Lund. Institute of Archaeology Report Series No.32, 1988: 7-21.
- Sellevold, B. J. (1997). Begravelsene i klosterkirken på Selja. Antropologiske undersøkelser av menneskeben funnet i ruinen av St. Albanuskirken på Selja. Selja - Heilag stad i 1000 år. M. Rindal. Oslo, Universitetsforlaget: 200-239.

Sellevoid, B. J. (2000). Menneskelige skjelettrestre som historisk kilde: Muligheter, problemer, metoder. Human- og animalosteologi som historisk kilde. A. Dybdahl. Trondheim, Senter for middelalderstudier, NTNU.

Sjøvold, T. (1988). Geschlechtsdiagnose am Skelett. Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. R. Knussmann. Stuttgart, New York, Gustav Fischer Verlag. 1 (1): 444-480.

Midlertidige retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet ved Universitetet i Oslo, Instituttgruppe for medisinske basalfag (De Schreinerske Samlinger) fram til samlingen er revidert

Fastsatt av Det akademiske kollegium 7. september 1999.

§1 Hva omfatter samlingen

De Schreinerske Samlinger er et magasin for oppbevaring av skjelettmateriale mottatt eller innsamlet av Anatomisk institutt fra 1828. Den samiske del av samlingen er avsluttet.

§2 Definisjoner

Med "deponert skjelettmateriale" forstås skjelettdeler innsendt av de arkeologiske landsdelsmuseer og andre offentlige myndigheter til oppbevaring ved Universitetet i Oslo, Instituttgruppe for medisinske basalfag, hvor innsendende institusjoner på vegne av det offentlige forvalter eiendomsretten til materialet.

Med "samisk skjelettmateriale" forstås de skjelettdeler som overveiende sannsynlig stammer fra før-kristen samisk gravplass eller samisk kirkegård eller annen kristen gravplass, hvor det i hovedsak ble begravet personer med samisk avstamning.

§3 Forvaltningsansvaret

Instituttgruppe for medisinske basalfag har forvaltningsansvaret for samlingen. Instituttgruppe for medisinske basalfag kan overlate den daglige ledelse av samlingen til en av sine ansatte i fast, vitenskapelig stilling.

§4 Tilgang til samlingen

Samlingen er lukket for offentligheten.

Samlingen er imidlertid tilgjengelig i forbindelse med forsknings- eller forvaltningsoppgaver for studenter og vitenskapelig personale tilknyttet de medisinske og odontologiske fakulteter, vitenskapelig personale og studenter ved lærestedene i arkeologi, de arkeologiske landsdelsmuseer, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og ansatte hos Riksantikvaren, Samisk kulturminneråd og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunene, foruten universitetets ledelse. Det samme gjelder andre som etter søknad til Instituttgruppe for medisinske basalfag i forbindelse med forskningsarbeid har et faglig begrunnet behov for å ha tilgang til samlingen.

Studenter skal ha en anbefaling fra en vitenskapelig ansatt ved det instituttet/lærestedet studenten er tilknyttet.

§5 Generelle regler om bruk av skjelettmaterialet

Skjelettmaterialet kan bare benyttes som grunnlag for forskning som til en hver tid er i samsvar med de etiske og vitenskapelige normer som er gjeldende for norsk forskning.

Det er ikke tillatt å ta benprøver fra skjelettmaterialet før samlingen er revidert. Det samme gjelder konservering og utsetting av materialet for kjemiske stoffer. Etter revisjonen skal det

fastsettes egne retningslinjer for uttak av benprøver samt prosedyrer for annen bruk av materialet inkludert det samiske materialet.

Bruk av materialet til forskning skjer i samlingens lokaler. Utlån av skjelettmateriale kan tillates når særlige grunner foreligger og dette også er godkjent av eventuell deponerende institusjon eller myndighet. Utlån skal være kortvarig og tillates ikke normalt hvor formålet bare er offentlig utstilling. Ved utlån av deponert materiale skal det settes opp en skriftlig avtale, hvor deponerende institusjon i samråd med samlingens daglige leder fastsetter nærmere vilkår om tidsrom, sikkerhets- og klimaforhold, transport, emballasje samt håndtering av materialet. Ved utlån av annet materiale fastsettes slike betingelser av samlingens daglige leder. Ved utlån av samisk materiale, se §6, 4.ledd.

Dokumentasjonsmateriale lånes ikke ut, men kan normalt fotokopieres.

Analyseresultater, røntgenbilder etc. og publikasjoner etter forskningsarbeid skal innlemmes i samlingens dokumentasjonsarkiv.

Uttak av magasinene skjer mot kvittering.

§6 Særlige regler om forvaltning av samisk skjelettmateriale

Samisk skjelettmateriale skal i den grad det er mulig, være utskilt fra øvrig materiale i samlingen. Slikt materiale skal så langt mulig holdes avlåst og skal heller ikke gjøres synlig for besøkende.

Adgangen til denne del av samlingen begrenses – foruten til den som på vegne av instituttgruppen daglig forvalter samlingen – til universitetets, Det medisinske fakultets og instituttgruppens ledelse og ansatte fra Riksantikvaren, Tromsø museum, Samisk kulturminneråd og det eller de organer som Sametinget måtte utpeke.

Ønsker andre tilgang til denne del av samlingen, krever det tillatelse fra Sametinget eller det organ det måtte utpeke.

Det er Sametinget eller det organ det måtte utpeke som må godkjenne at samisk skjelettmateriale anvendes i forskningsøyemed. Likeledes må Sametinget eller det organ det måtte utpeke, gi tillatelse til utlån av samisk materiale. Ved utlån av samisk materiale skal det settes opp en skriftlig avtale tilsvarende disse bestemmelsers § 5, 3. ledd.

§7 Ordning av samlingen

I den grad det er mulig, skal samlingen ordnes slik at de enkelte skjelettdelene til et enkelt individ holdes samlet eller med letthet kan samles.

Skjelettmateriale fra avdøde som kan identifiseres, skal anonymiseres for besøkende og brukere av samlingen.

§8 Utlevering av skjelettmateriale

Kan skjelettmaterialet – herunder samisk skjelettmateriale – identifiseres til en navngitt person, kan avdødes etterkommere i rett linje kreve skjelettmaterialet utlevert for gravlegelse/gjenbegravelse. Utlevering til øvrige slektninger med samme formål kan foretas etter

skjønn. Formelt vedtak om utlevering fattes av Det medisinske fakultets styre. Ved utlevering sendes etterlevningene i lukket forsendelse til vedkommende prestekontor i det sokn hvor begravelsen skal foretas. Kostnadene ved slik utlevering bæres av Universitetet i Oslo.

Annen utlevering av skjelettmateriale – med unntak for samisk skjelettmateriale – må godkjennes av Det medisinske fakultets styre og eventuell deponerende institusjon eller myndighet i tillegg. Utlevering av samisk skjelettmateriale kan ellers bare skje etter § 9.

§9 Utlevering av samisk skjelettmateriale

Sametinget har rett til å få utlevert alt eller deler av det samiske skjelettmaterialet for annen oppbevaring/plassering enn ved Universitetet i Oslo.

Formelt vedtak om utlevering skjer i Det medisinske fakultets styre. Kostnadene ved slik utlevering bæres av Universitetet i Oslo.

§10 Deponert skjelettmateriale

Skjelettmateriale som er deponert av et museum, annen vitenskapelig institusjon eller offentlig myndighet, kan ikke kreves tilbakeført av vedkommende institusjon eller myndighet før revisjon av samlingen har funnet sted. Ved eventuell senere tilbakeføring forutsettes det at vedkommende institusjon eller myndighet kan gi det utleverte skjelettmateriale en tilfredsstillende oppbevaring.

§11 Ordensregler for samlingen

Instituttgruppe for medisinske basalfag skal føre protokoll over besøkende til samlingen.

Enhver besøkende i samlingen plikter å opptre med den sømmelighet og orden en samling av etterlevninger fra mennesker krever. Manglende respektfull opptreden, brudd på § 5 eller vilkår fastsatt i medhold av § 5, kan medføre utestenging fra samlingen for en begrenset tid eller for alltid etter vedtak i Det medisinske fakultets styre.

§12 Rett til klage til overordnet universitetsorgan

Part og annen med rettslig klageinteresse har rett til å klage et vedtak etter disse retningslinjer til nærmeste overordnede universitetsorgan (hvv Det medisinske fakultet eller kollegiet).

§13 Virkningstid

Disse midlertidige retningslinjer gjelder til samlingen er revidert og det er fastsatt nye retningslinjer.

FRA UNIVERSITETSDIREKTØREN

Sakstype: Vedtakssak
Saksnr.
Møte nr.:
Møtedato: 7. september
1999
Notatdato: 16.8. 1999
A-saksnr.: 99/549
(97/2161)
Saksbehandler: Kirsti
Harg

**NOTAT
TIL
KOLLEGIET**

**BRUK OG FORVALTNING AV SKJELETTMATERIALET VED "ANATOMISK
INSTITUTT" I INSTITUTTGRUPPE FOR MEDISINSKE BASALFAG¹ VED
UNIVERSITETET I OSLO**

1 Bakgrunn

Sakskomplekset har en lang forhistorie, med flere ulike komponenter som delvis har vært sett i sammenheng, delvis ikke. I ettertid er det lett å se at det på et langt tidligere tidspunkt burde ha vært skaffet kunnskap og oversikt over hele saksfeltet, også for å hindre ryktespredning av ulik karakter og i ulike sammenhenger. Universitetsdirektøren beklager at så ikke er skjedd og vil nedenfor i korthet redegjøre for noe av bakgrunnen for saksfeltet.

1.1 Utlevering av Mons Aslaksen Sombys og Aslak Jacobsen Hættas hodeskaller (J.nr. 94/3952 og 95/2983)

Denne historien er etter hvert kjent gjennom kollegiebehandling, pressedekning over flere år og to filmer vist i TV i februar/mars 1999 (NRK I Dokumentar 25. februar 1999 om *Jakten på hodeskallene* og TV 2: *Gi oss våre skjeletter tilbake* i begynnelsen av mars 1999). Utgangspunktet er Kautokeino-opprøret i 1852 som førte til at Somby og Hætta ble dømt til døden og så henrettet i Alta 14. oktober 1854. Hodeskallene ble deretter innlevert til Anatomisk institutt ved Det Kgl. Frederiks Universitet.

I brev av 7. februar 1985 ber Nils Aslaksen Somby Anatomisk institutt om å få utlevert Sombys skalle for gravlegging. I den forbindelse ble det utarbeidet en betenkning av Erik Røsæg ved Det juridiske fakultet datert 9. april 1985. Denne konkluderer med at skallen måtte utleveres og at den skulle gravlegges. Bestyrer av De Schreinerske Samlinger bestred riktigheten av betenkningen², og det skjedde ingen utlevering da. I ettertid har det kommet

¹ Om nomenklatur ved Det medisinske fakultet, se vedlegget: Forvaltning ved Det medisinske fakultet – Nomenklatur, vedlegg 1

² Bestyreren støttet seg i dette til en uttalelse fra departementets konsulent i kirkegårdsstell, landskapsarkitekt Helge Klingberg i Stokke, som i brev av 4. juli 1985 bl.a. uttaler: "Det synes derfor utillatelig at fjerne slektninger skal kunne begjære hodeskallen utlevert og gravlagt i dag." (Begrunnelsen er at datteren ikke skal ha

fram at det har vært forespørsler om de to hodeskallene fra det samiske miljø så langt tilbake som 1976. I den forbindelse ble det svart skriftlig 17. januar 1977³ at man i følge det man kunne se av kartoteket, bare hadde mottatt en av skallene etter Kautokeino-opprøret, nemlig Sombys.

Nils Somby fikk ikke noe svar på sin henvendelse av 1985 utover et brev av 13. februar 1985 fra betryeren ved Anatomisk institutt om at saken ville bli vurdert av sentrale universitetsmyndigheter, og det oppsto rykter i det samiske miljø om at skallen var borte.

I 1994 begynte J. Kalvemo i NRK /Sameradioen arbeidet med dokumentaren som ble vist i februar 1999. Det viste seg da at Hættas etterkommere (barnebarn) hadde gjort flere fremstøt overfor De Schreinerske Samlinger både skriftlig og muntlig for å få klarhet i hvorvidt Hættas hodeskalle befant seg der. Det var blitt opplyst at Hættas skalle ikke befant seg i samlingen, men slektingene fikk ikke noe klarhet i hvor den kunne være. Det ble imidlertid avklart at Sombys skalle befant seg i samlingen. Flere spørsmål oppsto i denne sammenheng, og professor Kirsti Strøm Bull, som gjennom arbeid med reindriftsrett kom i kontakt med personer i det samiske miljøet som ønsket å få klarhet i forholdene, hadde flere kontakter med bestyrer av samlingen i forsøk på å avklare hva som var realitet. I slutten av januar 1996 får saken både presseomtale og dekkes i Dagsrevyen. Pressedekningen går naturlig nok inn på det norske samfunns lite ærefulle behandling av samene gjennom historien. I denne sammenheng oppstår det også spørsmål om det skjer genetisk forskning på skjelettmaterialet i samlingen. I brev av 30. januar 1996 oversender Kirsti Strøm Bull korrespondansen mellom henne og bestyrer av De Schreinerske Samlinger til kollegiet ved rektor⁴, og den 6. februar 1996 henvender hun seg så til kollegiet med anmodning om at de nødvendige skritt tas for at Sombys skalle kan utleveres og Hættas finnes.

Samisk kulturminneråd var blitt kjent med at det var planlagt DNA-forskning på samisk skjelettmateriale med den hensikt å finne svar på samenes etniske opprinnelse⁵, og i den forbindelse ble det stilt spørsmål ved den etiske behandlingen av skjelettmaterialet og dets forhold til kulturminneloven. Samisk kulturminneråd vedtok 11. januar 1996 å ” anbefale at Sametinget igangsetter et arbeid omkring etiske, kulturpolitiske og forvaltningmessige retningslinjer omkring forskning på samer og samiske levninger der spørsmålet omkring bruk og oppbevaring av det samiske skjelettmaterialet inngår.” Sametingspresidenten fulgte opp vedtaket i samtaler med rektor ved UiO 7. februar 1996 og brev av 14. februar 1996. I brevet ber Sametingets president Ole Henrik Magga om at hodeskallen etter Mons Somby utleveres til Samisk kulturminneråd, at det bringes på det rene om levninger etter Hætta finnes i universitetets samlinger og at det i samarbeid med Samisk kulturminneråd nedsettes ”en

motsatt seg utlevering av skallen til Anatomisk institutt. Av annen korrespondanse går det fram at datteren var 7 år på det aktuelle tidspunkt.

³ Brevet fra professor Torgersen ved Anatomisk institutt til Thomas Sokki, Tromsø, er først kommet universitetsdirektøren til kunnskap våren 1999.

⁴ Det vises også til K.S.Bulls brev til KUF av 26. september 1995 hvor hun oversender korrespondansen og ber om departementets vurdering.

⁵ Jf artikkel av B. M. Depuy og B. Olaisen ved ”Institute of Forensic Medicine” (Rettsmedisinsk institutt): ”mtDNA sequences in the Norwegian Saami and main populations” lagt fram på møte i Samisk kulturminneråd 11. januar 1996. Se også nedenfor punkt 4.2, siste avsnitt.

arbeidsgruppe for å gjennomgå hele materialet, kartlegge det og fremme forslag om videre håndtering av det.”

Saken ble behandlet i kollegiet i møte **20. februar 1996** og det ble fattet følgende vedtak (A-saksnr. 94/3952 og 95/2983):

- Mons Sombys hodeskalle utleveres fra Anatomisk institutt ved Universitetet i Oslo til Samisk kulturminneråd.
- Universitetet i Oslo stiller faglig ekspertise til rådighet for om mulig å klargjøre ytterligere om Aslak Hættas hodeskalle befinner seg i De Schreinerske Samlinger.
- Universitetet i Oslo nedsetter i samråd med Samisk kulturminneråd, en tverrfaglig komite for å utrede retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet⁶ ved Anatomisk institutt.

Sombys skalle ble overlevert til Samisk kulturminneråd ved en høytidelighet ved UiO 5. august 1996. I mars 1996 nedsettes det en gruppe på tre personer som får i oppdrag å lete etter Hættas skalle. Gruppen avleverer rapport i april 1997. Man antar at Hættas skalle var innlevert til Anatomisk institutt, for så i 1856 å bli byttet med to eskimoskaller og senere bli gitt til Antropologisk laboratorium ved Københavns universitet. Skallen ble utlevert derfra etter anmodning fra Sametinget. Begge skallene⁷ ble begravet ved Kåfjord kirke 21. november 1997.

1.2 Utvalg til å utrede bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt (De Schreinerskesamlinger)

Først i brev av 15.mai 1997 (J.nr. 97/2161) effektueres siste del i kollegievedtaket ved at den tverrfaglige komiteen oppnevnes. Den fikk følgende sammensetning:

Professor Inge Lønning, Universitetet i Oslo, (leder)
Direktør Máret Guhttor, Samisk høgskole/Sami allaskuvla
Assisterende riksantikvar/Førstestatsadvokat Jørn Holme
Kontorsjef Audhild Schanche, Samisk kulturminneråd
Professor Torstein Sjøvold, Stockholms universitet.

Schancke og Sjøvold har sammen med bestyreren av De Schreinerske Samlinger deltatt i gruppen som i København fant den skallen som – etter all sannsynlighet - er Hættas.

Bestyreren av De Schreinerske Samlinger tar i brev til rektor av 4. september 1997 opp flere forhold, blant annet at mandatet omfatter hele samlingen, ikke bare den samiske delen. Han

⁶ Universitetsdirektørens fremleggsnotat av 8. februar 1996 har i forslag til vedtak ”..retningslinjer for bruk og forvaltning av det *samiske* materialet ved Anatomisk institutt” (vår kursivering). *Samisk* ble sløyfet i kollegiets vedtak.

⁷ I brev av 30. mai 1996 skriver KUF til bestyreren for DSS som svar på et brev han den 14. desember 1995 har oversendt til Justisdepartementet vedrørende utlevering av Sombys skalle bl.a. ”En anser det som lite tvilsomt at formålet med avgivelsen av hodet i 1854 for lengst har falt bort og at Anatomisk institutt derfor skulle ha besørget det gravlagt”

stiller spørsmål ved utvalgets kompetanse innen benforskning og rett til å overprøve hans forvaltning av samlingen.

Komiteen (de kaller seg utvalget) tar opp spørsmål knyttet til mandatet og ber om at det snevres inn til å omfatte den samiske delen av samlingen, ikke hele samlingen. I brev av 8. oktober 1997 svarer rektor:

Utvalget bes om å avgi en innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmaterialet i De Schreinerske Samlinger.

Innstillingen skal ta opp de problemstillinger som har vært reist knyttet til bruk og forvaltning av den samiske delen av skjelettmaterialet og komme med forslag som ivaretar de forsknings- og undervisningsmessige, etiske, juridiske, kulturminnefaglige og politiske hensyn i tilknytning til forvaltningen av det samiske materialet. Utvalget bes om å vurdere hvilke av disse forslagene som kun har relevans for det samiske materialet og hvilke som også har relevans for det øvrige materialet i samlingen.

2 Lønningutvalgets *Innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt (De Schreinerske samlinger)*

Lønningutvalget avga sin innstilling 29. april 1998. Den har følgende kapitler:

- 1 Utvalgets bakgrunn, sammensetning og mandat
- 2 Oversikt over Anatomisk institutt og De Schreinerske Samlinger (opprettelse, historikk, anskaffelser, flytting, rettslig grunnlag for besittelse av skjelettmateriale, mottak av lik, utgravninger, forholdet til kulturminneloven, dagens eiendomsforhold til skjelettmaterialet, folkerettslige og nasjonale forpliktelser for sikring av den samiske befolknings kultur)
- 3 Forvaltningen av samisk skjelettmateriale internasjonalt
- 4 Behov for revisjon av samlingen
- 5 Retningslinjer for forvaltningen av samlingen (forslag)
- 6 Konklusjon (Forslag til revisjon av samlingen og om høring av forslag til retningslinjer)

Det henvises til selve innstillingen (vedlagt). Fra universitetsdirektørens side er det bl.a. grunn til å merke seg kap. 2.1.4 Flytting og innsendingsstopp. Her redegjøres det for at Den arkeologiske interimskommisjon i 1986 besluttet å stanse innsendelse til instituttet pga utilfredsstillende oppbevaringsforhold. Anatomisk institutt ble høsten 1990 flyttet til nye lokaler. Da Det juridiske fakultet overtok lokalene⁸, ble det oppdaget ”større mengder etterlatt skjelettmateriale”, også materiale fra samiske graver (innstillingen side 7).

Samlingen består i dag av anslagsvis 500 skjeletter fra samiske graver/områder, mens det dreier seg ca. 7300 kranienummer og ca. 4000 nummer med postkranialt skjelettmateriale. Det vises videre til at store deler av samlingen består av deponert materiale fra de arkeologiske landsdelsmuseene. En del av dette materialet kan det bli aktuelt å tilbakeføre,

⁸ Se også punkt 6.2 nedenfor vedrørende uenighet om når flyttingen var avsluttet og når Institutt for privatrett hadde overtatt lokalene.

men dette forutsetter en revisjon av hele samlingen. Om behov for revisjon av samlingen, sier utvalget (kap. 4, sitat):

Det er flere grunner til at samlingen trenger å revideres. I forhold til Utvalgets forslag om særlige forvaltningsregler for den samiske del av samlingen er en revisjon påkrevd for å utskille det samiske skjelettmateriale. En revisjon vil også avklare nærmere hvilket materiale som er deponert.

Utvalget finner også at en slik gjennomgang av samlingen generelt sett er nødvendig. Det er behov for å sammenholde katalognumre med faktiske funn. Videre må stedsangivelse, datering og opplysninger om funnkontekst kontrolleres. Kraniesamlingen og postkraniale skjelettdeler oppbevares separat, og det er behov for å sammenholde hodeskaller og andre skjelettdeler for å finne ut hvilke funn som hører sammen og i hvor stor grad materiale ikke lenger finnes i samlingen. Det er også behov for å identifisere hvilke AI-numre som korresponderer med gjenstandsfunn ved landsdelsmuseene. En revisjon av samlingen vil klargjøre dens kulturhistoriske verdi og oppdatere/justere de opplysningene som lar seg knytte til materialet.

I sitt punkt 5.1 har utvalget en betenkning vedrørende behovet for at forvaltningen av den samiske del av samlingen undergis særskilte regler, herunder spørsmålet om hvilken rolle samiske organer bør ha i forvaltningen. Utvalget ser det som naturlig og nødvendig at Sametinget eller et organ som det utpeker, får "en avgjørende bestemmelse over den samiske delen av samlingen".

Forholdet til deponerende institusjoner må også avklares, og det må avklares hva som er deponert. Utvalget foreslår at den samiske del av samlingen avsluttes, men at Anatomisk institutt ellers fortsatt kan motta skjelettmateriale dersom landsdelsmuseene fortsatt vil sende inn materiale.

Det er svært lite i samlingen som kan personidentifiseres. Hættas og Sombys skaller lot seg identifisere fordi de aldri har vært gravlagt. Utvalget foreslår likevel at der hvor det er mulig å identifisere materiale, skal slektninger i rett nedstigende linje kunne kreve å få utlevert materialet for gravlegging, uavhengig av om det er samisk eller ikke. Fjernere slektninger kan be om utlevering, men her må det foretas en skjønnsmessig vurdering. Ved utlevering av materiale som gjør at det for fremtiden blir utilgjengelig, dvs utlevering til (gjen)begravelse, skal Anatomisk institutt ha anledning til å sikre seg prøver av benvev.

Utvalget har ikke tatt stilling til en eventuell annen plassering av det samiske materialet. Utvalget legger fram forslag til et sett retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet og konkluderer deretter som følger (kap. 6, sitat):

Revisjon av skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt

Skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt revideres. Revisjonen gjennomføres av et utvalg bestående av representanter for Anatomisk institutt, representant for landsdelsmuseene (oppnevnt av Riksantikvaren) og representant for Samisk kulturminneråd.

Revisjonen har til formål å:

- a) merke og utskille skjelettmateriale som stammer fra en samisk gravplass/kirkegård
- b) bestemme hvilket skjelettmateriale som er deponert fra et museum eller annen institusjon og hvilket gjenstandsfunn det eventuelt hører sammen med

- c) påse tilstedeværelsen av funn i magasinene, at de er forsvarlig merket
- d) kontrollere og ajourføre register og kartotek
- e) supplere katalogen med opplysninger om kranium og/eller postkraniale skjelettdeler foreligger
- f) registrere opplysninger parallelt på eksisterende kartotek kort og i et dataregister

Revisjonen skal utføres etter de gjeldende krav og normer for revisjon av museale samlinger ved Universitetet i Oslo. Utvalget avgir rapport om revisjonen til Kollegiet. Rapport om revisjonen forelegges før Kollegiets behandling Anatomisk institutt, Riksantikvaren, de arkeologiske landsdelsmuseer, Sametinget og Samisk kulturminneråd.

Representantene for revisjonen oppnevnes av de deltagende institusjoner. Etter at revisjonsrapporten er fremlagt, kan disse institusjoner vurdere krav om tilbakeføring. Hvis landsdelsmuseene og Riksantikvaren etter mottak av rapporten på ny fremmer krav om tilbakeføring av deponert materiale, må UiO forelegge saken for de berørte departementer for avgjørelse.⁹

3 Høring

I samsvar med utvalgets forslag, ble innstillingen sendt til høring til en rekke institusjoner med frist 1. september 1998. Innstillingen og høringsuttalelsene ble i brev av 1. oktober 1998 oversendt Sametinget med anmodning om uttalelse (høringsuttalelser som innkom senere, ble ettersendt). Sametinget behandlet saken 25. februar 1999, og Sametingets uttalelse ble oversendt i brev av 6. april 1999.

Høringsuttalelsene følger vedlagt. Det vises særlig til høringsuttalelsene fra

Anatomisk institutt

Arkeologisk Museum i Stavanger

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning NIKU

Den nasjonale forskningsetiske komiteen for medisin (NEM)

Zoologisk Museum ved Universitetet i Bergen

Sametinget.

Høringsuttalelsene dreier seg delvis generelt om forhold som innstillingen tar opp, delvis går de spesifikt på forslaget til de enkelte paragrafer i retningslinjene.

⁹ Universitetsdirektøren er i forbindelse med saksbehandlingen gjort kjent med brev av 25. juni 1991 fra KUF til Kulturdepartementet med kopi til Anatomisk institutt og Riksantikvaren i forbindelse med at Kulturdepartementet har fått en henvendelse fra Arkeologisk Museum i Stavanger. Henvendelsen dreier seg om tilbakeføring av deponert materiale til de fem landsdelsmuseene fra Anatomisk institutt fordi det hevdes at Anatomisk institutt ikke lagrer materialet forsvarlig. I svaret fra KUF heter det bl.a.: "Etter ei samla vurdering av korleis "De Schreinerske samlinger" no vert lagra og forvalta, kva spørsmål som er under utgreiing og fråsegner frå fagmiljøa, vil Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet ikkje gå inn for å føre attende deponert materiale fra Anatomisk institutt til universitetsmusea og Arkeologisk museum i Stavanger. Når det gjeld dei juridiske spørsmåla kring forvalting og disponering av humanosteologisk materiale, ligg dette hjå Riksantikvaren til utgreiing."

3.1 Sametingets høringsuttalelse

Sentrale punkter i Sametingets uttalelse vedtatt 25. februar 1999 og oversendt i brev av 6. april 1999 anføres her (sammendrag):

- Sametinget finner forslag til retningslinjer klare, anvendelige og lettfattelige og ber om at kollegiet vedtar disse uten vesentlige endringer.
- ”Sametinget tar det som gitt at Det akademiske kollegium vil innskjerpe overfor sine ansatte å opptre i tråd med innstillingen og med respekt overfor avdøde og nålevende samer.”
- Lønningutvalgets arbeid kan også danne et godt grunnlag for behandlingen også av det øvrige skjelettmaterialet i samlingen. Selv om de museale og kuraterende sider ved den ikke-samiske delen vil kunne bli håndtert og behandlet ved revisjon av samlingen, er det likevel fordelene ved å etablere en komite for kvalitetssikring av og kontroll med forvaltningen og kurateringen av samlingen, og UiO anmodes om å vurdere dette.
- ”Sametinget vil understreke det helt fundamentale i at Sametinget som et representativt organ for det samiske folk i Norge har den endelige rådighet over egne forfedres levninger.”
- Eventuell plassering annet sted enn Anatomisk institutt vil bli vurdert ut fra den håndtering det samiske skjelettmaterialet til enhver tid har og kan ha. Det vil bli vurdert ut fra vitenskapelige forskningshensyn så vel som historiske, religiøse, kulturelle og etiske hensyn. Sametinget har eller vil knytte til seg nødvendig faglig kompetanse ved slike eventuelle avveininger.
- Definisjonen av ”samisk skjelettmateriale” i forslag til retningslinjer er tilstrekkelig avklarende. Kunnskap om samisk forhistorie, historie, og kultur er nødvendig for anvendelse av definisjonen. For den avsluttede samiske samlingen vil denne kunnskapen bli benyttet ved revideringen av hele skjelettsamlingen og utskillingen av det samiske materialet fra det øvrige.
- Utvalgets vurdering av det samiske skjelettmaterialets forhold til kulturminneloven er vel begrunnet (jf lovens §§ 12-13).
- Sametinget er enig i innstillingens konklusjon om at det må foretas en grundig revisjon av skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt. Sametinget ser at dette arbeidet er omfattende og derfor må komme i gang raskt.

3.2 Noen punkter fra høringsuttalelsene for øvrig

I høringsuttalelsene tas det opp en del forhold i tillegg til det som knytter seg til det konkrete forslaget til retningslinjer. Noen sentrale forhold er nevnt spesielt nedenfor, men det understrekes at høringsmaterialet er stort og mange ulike forhold berøres. En del grunnleggende spørsmål er knyttet til De Schreinerske Samlinger som helhet, uavhengig av om det dreier seg om skjeletter av samisk opprinnelse eller ikke. Forholdet til museer som har deponert materiale ved Anatomisk institutt og krav til museal kuratering generelt reises som et stort problemfelt i kjølvannet av saken om utlevering av samiske skjeletter.

- *Definisjonen av hva som er samiske skjeletter*

Lønningutvalget sier at: ” Med ”samisk skjelettmateriale” forstås de skjelettdeler som overveiende sannsynlig stammer fra før-kristen samisk (gravplass?) eller samisk kirkegård eller annen kristen gravplass, hvor det i hovedsak er begravet personer med samisk avstamning.” (Innstillingen s 20-21, §2 definisjoner).

Anatomisk institutt (10. september 1998) stiller seg spørrende til hva som ligger i denne definisjonen: Hva betyr ”i hovedsak” og hvordan skal det i praksis avgjøres i hvilken grad den samiske befolkningen på 1600 –1800 tallet gjorde bruk av Finnmarks kirkegårder?

Arkeologisk museum i Stavanger (16. september 1998) påpeker også at man ikke kan vite hva som er samisk og hva som ikke er det før forskningen er startet. Etnisitet i form av nasjoner er et relativt nytt begrep. Arkeologisk museum i Stavanger finner imidlertid at innstillingen er balansert når det gjelder avveiningen av den pågående diskusjon om krav på menneskelige levninger som antas å tilhøre bestemte befolkningsgrupper.

Tromsø Museum (26.august 1998) foreslår at man definerer materialet via en oversikt over kjente samiske gravplasser. Tromsø Museum hevder at en konsekvens av forslaget er at kjente samiske skjeletter fra ”norske” kirkegårder betraktes som norske og behandles tilsvarende.

Biskopen i Nord-Hålogaland slutter seg til definisjonen (26.august 1998).

Riksantikvaren foreslår at definisjonen må tydeliggjøre at det gjelder eksisterende museumsmateriale. Når det gjelder fremtidige utgravninger, bør definisjonen ses i lys av en større helhet (kiste, gravgods).

Som nevnt over sier Sametinget i sin uttalelse at definisjonen er tilstrekkelig klargjørende. I møte med representantene for Sametinget og Samisk Kulturminneråd 12.mars 1999 ved Anatomisk institutt (se nedenfor samt vedlagte referat) ble det fremhevet at også samiske gravplasser kan ha norske graver, det må gis en historisk forståelse av hva som gjør det til en samisk gravplass. Når det gjelder Tromsø Museums forslag om en liste, kan dette for før-kristne graver innebære at man gjør et generelt publikum klar over hvor det finnes steder som bør beskyttes, med den fare det innebærer for ødeleggelse og ulovlig fjerning av materiale.

- *Deponering fra landsdelsmuseene/ museal kuratering*

Flere uttalelser beklager at en rekke uavklarte spørsmål når det gjelder det ikke-samiske materialet, forblir uavklart. Dette dreier seg særlig om deponi fra landsdelsmuseene. Arkeologisk museum i Stavanger mener det er for enkelt å si at forholdet til de deponerende institusjoner avklares i retningslinjene. Et eget utvalg med juridisk ekspertise bør utrede problemer knyttet til De Schreinerske Samlinger og forholdet til arkeologiske depositasamlinger i kjølvannet av den foreslåtte magasinrevisjon. Den særstilling som gjelder arkeologisk skjelettmateriale generelt er ikke behandlet, heller ikke hvordan materialet er kommet til samlingen (fra politiet eller fra museum). Problemer knyttet til behandling av lovbeskyttet arkeologisk kildemateriale og forvaltningsmyndighetenes ansvar problematiseres ikke (Arkeologisk museum i Stavanger).

Arkeologisk museum i Stavanger bestrider også at De Schreinerske Samlinger er en godkjent museal samling slik innstillingen hevder. Det var i følge Arkeologisk museum i Stavanger ikke tilfredsstillende oppbevaring som førte til at Den arkeologiske interimskommisjon stoppet deponering ved Anatomisk institutt, men instituttets behandling og forståelse av den arkeologiske kildeverdi. ”Utvalget har ikke dokumentert at Anatomisk institutt besitter den kompetanse som tilfredsstillende de krav som dagens museumsdrift generelt setter til kuratering av en samling.” Spørsmålet om det skal åpnes for nytt mottak må avhenge av den politikk

instituttet vil føre og om de har muligheter for å tilfredsstille de arkeologiske myndigheters behov for langtidsbevaring.

Riksantikvaren (26. oktober 1998) mener at man i innstillingen sannsynligvis tar feil når man hevder at Kollegiet som øverste organ på vegne av staten kan treffe hvilken som helst forføyning over det ikke-deponerte materialet og materialet fra Oldsaksamlingen. Riksantikvaren mener at Oldsaksamlingen er gitt myndighet når det gjelder deponert materiale fra før 1537, jf forskrift til kulturminneloven.

Anatomisk institutt sier i sin uttalelse at det først fra 1982 har eksistert en deponeringsavtale mellom Anatomisk institutt og landsdelsmuseene. NIKU hevder at det her dreier seg om en utlånsavtale (innstillingens vedlegg 4), og at et utkast til deponeringsavtale ikke er vedtatt (se NIKUS uttalelse punkt 4.1). Anatomisk institutt sier også i sin uttalelse at De Schreinerske Samlinger ikke oppfattes som depot for museale interesser.

I uttalelsen fra NIKU (31. august 1998) heter det bl.a. at kulturhistoriske, museale og antikvariske forhold ikke har fått tilstrekkelig oppmerksomhet og grundig behandling i innstillingen. De arkeologiske forvaltningsmuseene burde vært representert i utvalget. Forskjellen mellom De Schreinerske Samlinger og museumsmagasin er at museumsmagasin er underlagt museal kuratering. Dette bør det også tas hensyn til ved utforming av regelverk for bruk og forvaltning ved Anatomisk institutt. Innstillingen hevder at De Schreinerske Samlinger er godkjent som museal samling. Det er i følge NIKU imidlertid Anatomisk institutt selv som har definert seg som museal samling uten å klargjøre hva dette innebærer. Museal kuratering inngår ikke ved Anatomisk institutt. Når innstillingen hevder at innleveringsstoppen kan opphøre fordi de klimatiske oppbevaringsforhold nå er svært gode, så må man også kreve at det skjer en museal kuratering hvis det skal skje innlevering.

Også Zoologisk Museum ved Universitetet i Bergen finner det betenkelig å legge en museal funksjon til en institusjon som er uten museale tradisjoner og som er knyttet til en person. Utvalget bør i følge Zoologisk Museum fortsette sitt arbeid eller avløses av et nytt utvalg som kan avklare praktiske og museumsorienterte spørsmål. Zoologisk Museum oppfatter utvalgets forslag om en "pseudomuseal" avdeling i et miljø som ikke har tradisjoner for relevant museal behandling, som underlig. Anatomisk institutts gode forskning på materialet kan fortsette også hvis det lagres ved et museum.

Zoologisk Museum ved UiB anbefaler derfor (sitat):

- At problematikken omkring tilbakeføring av deponert museumsmateriale ved norske museer og institusjoner blir avklart før utvalget ved Anatomisk institutt starter tilbakeføring. Retningslinjer for eventuell tilbakeføring bør utarbeides av et bredt sammensatt utvalg, og vi ser gjerne at Universitetet i Oslo tar initiativ til å opprette et slikt.
- At de osteologiske samlingene holdes samlet både av økonomiske årsaker og for ikke å svekke samlingenes forskningspotensiale og de allerede eksisterende små forskningsmiljøer.
- At skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt magasineres under museale forhold – ikke kun etter museale retningslinjer. Nøkkelord her er kontinuitet og vitenskapelig museal kompetanse og ansvar.¹⁰

¹⁰ Uttalelse fra UiB, Zoologisk institutt, Avd. Zoologisk Museum av 29.september1998 side 2

- *Om samlingens forfatning*

NIKU sier i sin uttalelse punkt 4 om revisjon av samlingen bl.a.:

”Den logiske konsekvens av forslaget om å utskille det samiske materialet som egen enhet er at hele samlingen må revideres, slik at det samiske materialet kan bli erkjent. Det har meget lenge vært et sterkt behov for revisjon av samlingen, ikke bare under hensyn til det samiske materialet. Samlingen er pr. i dag dårlig og til dels feilaktig dokumentert. Samlingen har bare begrenset verdi som kildemateriale, både i kulturhistorisk og i biologisk sammenheng. Kravene til kildemateriale i forskning er andre i dag enn for bare 10-20 år siden, og skjerpes med tilgangen til bruk av stadig mer avanserte analysemetoder. Hvis ikke proveniens, funnkontekst og datering er entydig dokumentert vil resultater av analyser være nesten verdiløse.”

NIKU hevder videre (samme side) at det ikke finnes noe som man i museumssammenheng vil kalle katalog over samlingen, kun en ukomplett liste fra 1982 hvor det samiske materialet er utelatt. Kartotekkortene inneholder svært mangelfulle opplysninger. Det er ingen felles forståelse mellom de medisinske og antikvariske miljøene om hva en katalog er eller hvilke opplysninger den skal inneholde og hvilke formål den skal tjene (gjenfinning eller grunnlag for forskning). Samlingen er ikke i kronologisk orden (nyere ervervelser er satt inn i gamle nummer som er blitt ledig).

Universitetsdirektøren viser til uttalelsen i sin helhet. Det vises også til det som er sagt over om manglende museal kuratering.

Instituttgruppe for medisinske basalfag henviser til en annen type katalog enn den NIKU omtaler. Den skal være oppsatt i samarbeid universitetets oldsaksamling. Kopi av datablad er vedlagt.

- *Om etiske forhold*

Som det fremgår av Lønningutvalgets innstilling, er noe av skjelettet materialet fremskaffet på en måte som vi med dagens øyne ikke anser for å være etisk forsvarlig. Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin (NEM 17. august 1998) bemerker at selv om ervervelsen av deler av samlingen ikke kan klandres når det gjelder det juridiske, så er den, og spesielt den samiske delen, blitt til på en måte som ikke er etisk akseptabel verken i dag eller da det skjedde (se bl.a. innstillingen s 5. ”..samene i Nesseby viste stor misnøye med at deres forfedre ikke fikk ligge i fred.” - fra brev til Schreiner ca. 1913). NEM viser til at innstillingen ikke tar opp spørsmålet om hvorvidt det er etisk akseptabelt å forske på materiale som er fremskaffet på uetisk vis. Dette bør drøftes av de parter som er berørt av fremtidig forskning på materialet. NEM har forståelse for ønsket om å ta benprøver av materiale som utleveres for gjenbegravning, men forutsetter at man er kommet fram til at det er etisk forsvarlig hvis det skal skje. NEM viser også til vedlegg 1 til innstillingen og fremholder den advarselen som der gis til genetikere mot å gjøre de samme begrepsmessige feil som tidligere fysisk-antropologiske forskere dessverre gjorde.

- *Om utlevering av skjelettmateriale og prøvetaking av ben - §§ 8-9-10*

Innstillingen foreslår i §8 at materiale som kan identifiseres til navngitt person kan utleveres til etterkommere i rett linje for gravlegging/gjengravlegging. Utlevering til andre slektninger kan skje etter skjønn og vedtak fattet i fakultetsstyret. Annen utlevering av ikke-samisk materiale må godkjennes av fakultetsstyret og deponerende institusjon eller myndighet. Utlevering av annet samisk materiale enn det som skal gravlegges, kan bare skje til Sametinget eller det organ det måtte utpeke. Dersom plasseringen gjør samlingen utilgjengelig for fremtidig forskning, kan Anatomisk institutt ta prøver av benvev. Slike prøver kan også tas av materiale som kreves tilbakeført til landsdelsmuseer.

- *Om revisjon av samlingen*

Det er i høringsuttalelsene en gjennomgående understreking av behovet for en revisjon av *hele* samlingen slik også Lønningutvalget foreslår. I tillegg vises det her til forhold tatt opp under et møte ved Anatomisk institutt 12. mars 1999, se nedenfor punkt 4.1.

4 Ytterligere spørsmål som er oppstått i tilknytning i saksforberedelsen

4.1 Møte mellom Sametinget og Anatomisk institutt

Faglig leder ved Anatomisk institutt inviterte representanter for Sametinget til et møte 12. mars 1999 hvor det ble uttrykt ønske om å gjenopprette tilliten mellom de samiske miljøer og instituttet. Initiativet til møtet ble tatt på bakgrunn av oppslag i pressen etter Sametingets møte 25. februar 1999 hvor det ble referert at Sametinget hadde svært liten tillit til Anatomisk institutt¹¹.

På møtet på Anatomisk institutt var også prorektor og saksbehandler til stede. Det vises til vedlagte referat fra møtet hvor instituttets uforbeholdne unnskyldning ble fremsagt når det gjaldt instituttets håndtering av spørsmålene etter Mons Aslaksen Sombys skalle og avvisningen av NRKs forespørsel om filmopptak i samlingen - til tross for at BBC fikk anledning til å gjøre opptak. Uniforum har et forsideoppslag 15. april 1999: "UiO ber samane om tilgjeving". I artikkelen refereres innholdet i møtet gjennom et intervju med prorektor.

På møte ble det også fra Anatomisk institutt stilt spørsmål om det ville være en tilstrekkelig revisjon av samlingen at man fant fram til dem som hadde samiske navn ved å gjennomgå arkivene, foreta undersøkelser om det finnes familie og eventuell foreta tilbakeføring dersom det er ønsket. Til dette ble det fra Sametingets representanter svart at revisjonen måtte være så omfattende at man for ettertiden vil kunne sikre seg mot rykter og spekulasjoner i det samiske samfunn. Dette vil innebære at man definerer den samiske delen av samlingen ved en omfattende revisjon av hele samlingen. Selv om dette innebærer større problemer enn en gjennomgang for å finne samiske navn, ser man det som helt nødvendig at det skjer. Sametinget har en politisk forpliktelse til å påse at dette skjer, og det er ønskelig at kollegiet nå fatter et vedtak slik at revisjonsarbeidet kan komme i gang (se også referat fra møte 12. mars 1999, vedlegg 2).

¹¹ "Samer truer med å hente skjeletter hjem" i Aftenposten aften 26. februar 1999. "Akademisk arroganse" i Nordlys 26. februar 1999: "Det må være en oppgave for universitetsledelsen åsørge for å gjenopprette tilliten mellom det samiske folk og dem som forvalter samlingene ved Anatomisk institutt.")

4.2 Om benprøver fra skjelettmaterialet

Som nevnt foreslår Lønningutvalget at det skal kunne tas benprøver av skjelettmateriale som avgis slik at det må forutsettes å bli utilgjengelig. Ellers foreslår Lønningutvalget (§5) at skjelettmateriale bare kan benyttes som grunnlag for forskning som er i samsvar med de etiske og vitenskapelige normer som gjelder for norsk forskning. Det heter videre at det ikke er tillatt å ta benprøver av skjelettmaterialet uten at det foreligger særlige grunner og det er nødvendig for forskningsarbeidet. Lønningutvalget foreslår at uttak av slike benprøver i tillegg skal godkjennes etter skriftlig søknad til fakultetets styre etter at vedkommende forskningsetiske komite har anbefalt søknaden. I tillegg skal bruken av materialet skje i Anatomisk institutts lokaler dersom ikke særlige grunner foreligger. I forslag til § 6 heter det at det er Sametinget eller det organ det måtte utpeke, som må godkjenne at samisk materiale anvendes i forskningsøyemed.

Fra Anatomisk institutt ble det i møtet med Sametinget også opplyst at DNA-analyser på benmateriale hittil ikke var utført ved instituttet, fordi det pr i dag er forbundet med store vanskeligheter å foreta slike analyser på benmateriale. Spørsmålet genetisk forskning ble reist av Sametinget i 1996 på bakgrunn av et "paper" fra B. M. Depuy og B. Olaisen ved "Institute of Forensic Medicine" (Rettsmedisinsk institutt): "mtDNA sequences in the Norwegian Saami and main populations"¹² som redegjør for en undersøkelse av serumprøver innsamlet i Kautokeino og Karasjok i 1970 og 1989 samt materiale fra norske individer andre steder i Norge. Prøvene er undersøkt for å bidra til de ulike teorier om samenes etniske opprinnelse (urnordisk, mongolsk, europeisk). Artikkelen slutter med at "We have started studies of ancient bones which hopefully will add valuable contributions to the knowledge of the history of people living in these areas." (arctic north-western Europe). Universitetsdirektøren er kjent med at det for noen år siden ble innhentet benprøver fra De Schreinerske Samlinger fra ca 10 individer for å se om disse kunne nyttes til molekylærgenetiske analyser. Man lyktes imidlertid ikke i ekstraksjon av DNA som var egnet for de videre analyser. Det skjedde derved ikke videre forskning eller publisering av forskningsresultater.

Som det vil fremgå nedenfor, så inngår ikke forskning på skjelettdeler i mandatet for de regionale forskningsetiske komiteer.

4.3 Om forskning på materiale som er fremkommet på uetisk vis

NEM (Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin) tar, som nevnt i sammendraget av høringsuttalelsene, opp spørsmålet om hvorvidt det er etisk holdbart å ta prøver av materiale som er tilegnet på uetisk vis. Her er det snakk om forhold som i dagens situasjon oppfattes som uetisk, men som ikke brøt med de regler og vurderinger som eksisterte da materialet ble innhentet.

I møtet mellom Sametinget og Anatomisk institutt 12. mars 1999 (vedlegg 2) ble det fra Sametinget forutsatt, at all forskning på materialet skal skje etter vurdering i en forskningsetisk komite, uavhengig av hvor forskeren har sin tilhørighet.

I brev av 19. mai 1999 til Den nasjonale forskningsetisk komite for medisin (NEM) ber Universitetet i Oslo om en vurdering av hvordan denne omfattende problemstillingen kan

¹² Publisert i "Advances in forensic haemogenetics" 1996 Volume 6 side 23-25.

håndteres. I sitt svar av 14. juni 1999 (vedlegg 7) viser NEM til at spørsmålet er utredet flere ganger, bl.a. i forbindelse med terminale eksperimenter på fanger under 2. verdenskrig. Synspunktene på bruk av slik forskning er sprikende, og spørsmålet lar seg neppe avklare på prinsipielt vis. NEM anbefaler at en nasjonal, uavhengig komite vurderer forsvarligheten av å forske på dette materialet (uavhengig av dem som til enhver tid har ansvaret for forvaltningen). Komiteen har funnet at den selv ikke kan stå for slik vurdering fordi den ikke har den brede kompetansen som vil være nødvendig i dette tilfellet (fysisk antropologi, etnografi, genetik, museologi).

NEM anbefaler at en uavhengig nasjonal komite vurderer alle forskningsprosjekter med skjelettmateriale før de blir igangsatt. Mandatet bør etableres etter mønster av mandatet fastsatt for de regionale komiteer for medisinsk forskningsetikk. NEM ønsker å bidra til utforming av et slikt mandat.

5 Andre forhold

5.1 Den såkalte "Fallsaken" og forholdet til vurdering i etisk komite

En sak, som egentlig ikke har noe med De Schreinerske Samlinger og det samiske skjelettmaterialet å gjøre, må nevnes fordi den delvis har dannet bakgrunn for merknaden fra Ole Henrik Magga under behandlingen av Sametingets behandling av saken og fordi den knyttes til den forvaltning som har skjedd ved Anatomisk institutt.

Gjennom pressen¹³ er det blitt kjent at har foregått fallforsøk med lik donert til Anatomisk institutt¹⁴. Forsøkene er gjennomført av bestyreren for De Schreinerske Samlinger med sikte på å vurdere hvordan nakkeslengskader oppstår.

På dette tidspunkt var ikke forskning på lik omfattet av mandatet for de regionale forskningsetiske komiteer. Saken har imidlertid ført til at mandatet¹⁵ har fått et tillegg. Det opprinnelige mandatet, punkt 3, 1. ledd lyder:

"Komiteene skal forelegges samtlige biomedisinske forskningsprosjekter hvor det inngår forsøk på mennesker og som ikke er av en slik art at det kan regnes som en del av vanlig etablert behandlingsprosedyre. Det gjelder både terapeutisk og ikke-terapeutisk forskning på pasienter og friske forsøkspersoner."

Ved endring fastsatt av KUF 19. august 1997 er det fastsatt et tillegg i form av et nytt ledd 2 i § 3:

"Bestemmelsene her gjelder tilsvarende for forsøk på lik og for forsøk på eller med fostre, samt fostervev."

Universitetsdirektøren har sett nærmere på denne saken og konstaterer at det ikke skjedde brudd på det den gang gjeldende regelverk¹⁶. Universitetsdirektøren tar til etterretning at mandatet for de regionale forskningsetiske komiteene nå er endret.

¹³ Dagbladet 16. desember 1997 og 24. november 1998, UNIFORM 10. desember 1998

¹⁴ De som donerer sitt legeme til Anatomisk institutt underskriver på følgende: NN "erklærer herved at det er mitt ønske at Universitetet i Oslo ved Anatomisk institutt, får motta mitt legeme etter døden til medisinsk forskning og undervisning, dersom det er behov for det."

¹⁵ Opprinnelig fastsatt av KUF 19. januar 1989

6 Vurdering

6.1 Generelt

Universitetsdirektøren innser at vi her står overfor et sakskompleks som er langt mer omfattende enn man ante da kollegiet tok stilling til spørsmålet om utlevering av Sombys hodeskalle i 1996. De problemene som til da var reist angående det samiske materialet, medførte at universitetsdirektøren anbefalte å nedsette en tverrfaglig og partssammensatt komite for å utrede retningslinjer for bruk og forvaltning av det samiske materialet. Det er i ettertid ikke helt klart hvorfor ordet "samisk" ble strøket i kollegiets vedtak¹⁷, men man kan anta at grunnen må ha vært en forståelse av at revisjon av den samiske delen alene, uten at det hadde konsekvenser for den øvrige samlingen, ville være umulig.

Som det er redegjort for ovenfor, fikk utvalget allikevel begrenset sitt mandat i brev av 4. september 1997 fra rektor til å omfatte den samiske delen, men utvalget fremmer likevel forslag om en full revisjon av hele samlingen. Dette støttes i høringsuttalelsene, ikke minst fra Sametinget.

Universitetsdirektøren ser at en gammel og tradisjonsrik enhet ved universitetet, som skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt er, på mange måter har fått leve sitt eget liv uten at man har vurdert om praksis og bestemmelser burde vært gjennomgått og revurdert som konsekvens av at det oppstår nye organisasjoner, nye krav til museal behandling samt endrede etiske vurderinger og syn på kulturelle/sosiale og historiske forhold.

6.2 Samlingens vitenskapelige verdi og forholdet til museale forhold

Et av problemene i dag når det gjelder hele samlingen, synes å være hvilken status virksomheten ved De Schreinerske Samlinger skal ha med hensyn til graden av museal kuratering. Lønningutvalget sier i sitt forslag til § 1 i retningslinjene at De Schreinerske Samlinger "er en museal samling av skjelettmateriale mottatt av Anatomisk institutt fra 1828". Universitetsdirektøren har merket seg uttalelsen fra NIKU hvor det foreslås følgende ordlyd i §1: De Schreinerske Samlinger "er *ikke* en museal samling, men et magasin for oppbevaring." Universitetsdirektøren viser for øvrig til uttalelsen fra NIKU, blant annet de punkter som er referert i gjennomgang av høringsuttalelsene, og stiller spørsmålsteget ved i hvilken grad samlingen kan settes i en slik stand som forutsatt for en museal samling. Hvis funnkontekst og proveniens mangler, en katalog ikke er tilgjengelig eller mulig å etablere etter tilfredsstillende standard, må man stille spørsmålsteget ved hvilken vitenskapelige verdi samlingen har. NIKU sier i sin uttalelse at samlingen bare har begrenset verdi som kildemateriale, både i kulturhistorisk og i biologisk sammenheng. (Eksempel på katalog, se vedlegg 6.)

Så vidt universitetsdirektøren forstår høringsuttalelsene, er skjelettmateriale som oppbevares i landsdelsmuseene underlagt en annen type behandling enn den som skjer ved i De Schreinerske Samlinger. Det synes viktig å få en avklaring når det gjelder hvilke deler av

¹⁶ Publisering av forsøket har ikke funnet sted fordi det ikke foreligger anbefaling fra etisk komite hvor saken er behandlet flere ganger (første uttalelse i brev av 20. juni 1995, siste gang primo 1999). Slik anbefaling forutsettes å foreligge ved publisering. I Stortingets spørretime 2. juni 1999, spørsmål 26 fra representanten Asmund Kristoffersen, reises det spørsmål om det er riktig å hindre publisering av forsøket nå når det ikke bryter med de dengang gjeldende etiske regler. Statsråden sier i sitt svar bl.a. at de regionale komiteene ikke er forvaltningsorgan, men har en fri og uavhengig stilling både i forhold til private interesser og styringsmaktene. Dette innebærer at det ikke er noen ankeinstans.

¹⁷ Kollegiets protokoller er vedtaksprotokoller. Diskusjonen refereres ikke.

samlingen som er deponi, hvor omfattende disse deponiene er og hvilke forpliktelser/forventninger dette medfører når det gjelder behandling. Ikke minst vil ressursspørsmålet i en slik sammenheng være viktig. Det dreier seg om omfattende materiale, noe som kan gjøre at tilbakeføring til landsdelsmuseer ikke alltid vil være en egnet løsning. For store deler av samlingen er det ikke snakk om deponi, og det er også viktig å avklare hvorvidt dette er materiale som skal defineres i forhold til de krav som stilles ved museal behandling og i hvilken grad det er mulig og ønskelig med en slik oppgradering.

Disse spørsmålene vil kunne avklares ved revisjon av samlingen, jf Lønningutvalgets innstilling, kap. 6. Universitetsdirektøren tar imidlertid til etterretning at en del av de problemene som er knyttet til samlingen generelt, er spørsmålet om eierskap og forholdet til landsdelsmuseene. Det har ikke vært rimelig å gå dypere inn i disse forholdene i forbindelse med forberedelse av denne saken for kollegiet nå, men det kan synes som om også Riksantikvaren og landsdelsmuseene selv har et ansvar for å bidra til større avklaring på dette punktet. Så vidt universitetsdirektøren kjenner til, har slike spørsmål vært reist tidligere, men uten at man har tatt stilling hvordan man skulle gå videre i saken.

Det synes imidlertid klart at den samling som Universitetet i Oslo i dag besitter under navn av De Schreinerske Samlinger er et musealt materiale, men ikke oppfyller de krav som stilles til en museal samling. Universitetsdirektøren er videre kjent med at det i dag skjer lite forskningsvirksomhet i tilknytning til samlingen. En revisjon av samlingen vil, så vidt universitetsdirektøren kan vurdere, innebære et omfattende arbeid, jf Lønningutvalgets beskrivelse og høringsuttalelsene. Dette vil innebære personalmessige og økonomiske ressurser av et stort omfang som vil måtte skje på bekostning av annen virksomhet. På den bakgrunn finner universitetsdirektøren det nødvendig å stille spørsmål ved om samlingens vitenskapelige verdi i dag og i fremtiden - med en rimelig forståelse av materialet i forhold til fremtidige analysemetoder - er så stor at det forsvarer en omfattende revisjon. Universitetsdirektøren finner det nødvendig å få en avklaring av dette spørsmålet før man vedtar å sette i gang et omfattende revisjonsarbeid.

Innlevering til samlingen opphørte mens den ennå var lokalisert i Domus Media. Det synes imidlertid å være skjedd noe innlevering senere. En opprydding har utvilsomt funnet sted ved innflytting i nye lokaler på Gaustad hvor kraniene nå er samlet i vitrineskap mens postkraniale skjelettdeler er lagret i små kasser i etasjen under. Det var imidlertid i forbindelse med denne flyttingen at det oppsto spørsmål omkring behandlingen av deler av materialet, jf de problemer som Institutt for privatrett opplevde pga etterlatt materiale i lokalene i Domus Media. Selv om det er ulike oppfatninger av når utflyttingsprosessen var avsluttet, finner universitetsdirektøren grunn til spørre om selve flytteprosessen har ført til skader på skjelettsamlingen. Flyttingen av Anatomisk institutt innebar flytting av et omfattende og sensitivt materiale. I ettertid må man anta at man sannsynligvis ikke har hatt tilstrekkelig tid- og personalressurser.

- Universitetsdirektørene vil på bakgrunn av den kunnskap man i dag har, og på bakgrunn av kontakt med representanter for de impliserte miljøer¹⁸ foreslå at det nedsettes en internasjonal, vitenskapelig komite med følgende mandat:

¹⁸ Se brev av 16. juli 1999 fra Sametinget, vedlegg 8

MANDATUTKAST

Innledning

De Schreinerske Samlinger omfatter eldre skjelettmateriale fra ulike deler av verden, middelaldermateriale som er innlevert fra midten av forrige århundre i forbindelse med større utgravninger ved ulike typer nybygg, materiale fremkommet ved utgraving av bl.a. nedlagte kirkegårder i Finnmark og deponert materiale fra enkelte landsdelsmuseer. Samlingen består av ca. 7300 nummer. Ett nummer kan f. eks. være en enkelt skalle, et komplett skjelett, en dobbeltgrav eller kun deler av et skjelett. Et nummer representerer m.a.o. funn samlet på ett sted, som regel avhengig av den arkeologiske kontekst.

Lønningutvalgets "Innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt" og høringsuttalelsene til denne har avklart at det må skje en total revisjon av samlingen. Før Universitetet i Oslo vedtar en slik revisjon, er det viktig å avklare hvilken vitenskapelig verdi samlingen har. Hvilket omfang revisjonen skal ha, vil delvis avhenge av samlingens vitenskapelige verdi.

Som et første skritt i det videre arbeid med skjelettsamlingen ved Instituttgruppe for medisinske basalfag (De Schreinerske Samlinger), nedsetter Universitetet i Oslo en internasjonal komite som skal vurdere samlingens vitenskapelige verdi.

Mandat

Komiteen skal gi Universitetet i Oslo en vurdering av den vitenskapelige verdi De Schreinerske Samlinger har per i dag som grunnlag for forskning innen ulike relevante disipliner. I den grad det er mulig, skal komiteen også vurdere hvorvidt man ser det foreliggende materiale som interessant for fremtidig forskning.

På bakgrunn av komiteens vurdering av samlingens vitenskapelige verdi, ber kollegiet om råd om hvordan og i hvilket omfang et revisjonsarbeid bør slutføres og om hva som bør skje med de ulike deler av samlingen.

Komiteens anbefaling vil sammen med vurdering av behovet for fremtidig forvaltning av materialet bli lagt til grunn for hvordan revisjonen av samlingen slutføres.

Mens komiteen er i arbeid, gjøres de midlertidig fastsatte regler for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet i De Schreinerske Samlinger gjeldende.

Komiteen får følgende sammensetning:

- 2 representanter for medisinske fag (genetikk, rettsmedisin, odontologi eller lignende).
- Representant for faget fysisk antropologi (humanosteolog)
- Representant for museumssektoren
- Representant for Sametinget

Bestyrer ved Instituttgruppe for medisinske basalfag fungerer som administrativ leder for komiteen. Universitetet stiller sekretærhjelp til disposisjon.

Komiteen anmodes om å levere sin innstilling så snart som mulig.

6.3 Retningslinjene for bruk og forvaltning av skjelettsamlingen

Universitetsdirektøren finner det ønskelig å fastsette retningslinjer for bruk og forvaltning materialet i den periode hvor den vitenskapelige komite arbeider og den periode hvor en eventuell fremtidig revisjon pågår.

Et utkast til slike midlertidige retningslinjer følger som vedlegg 3. Det er tatt utgangspunkt i Lønningutvalgets forslag og høringsuttalelsene, men pga en noe annen vurdering i dag, er det laget en revidert versjon. Universitetsdirektøren har vært i løpende kontakt med representanter for de impliserte miljøer ved utarbeidelsen.

Et av problemene i forhold til Lønningutvalgets utkast er at det anbefales at bruk av skjelettmaterialer (Utkast til retningslinjer § 5) følger de "etiske regler for menneskemateriale i museale samlinger som universitetsmuseene fastsetter". Etter det universitetsdirektøren har kunnet bringe på det rene, er slike retningslinjer ikke fastsatt¹⁹. Det er gjort et forarbeid i Den arkeologiske interimskommisjon (DAIK) og hos Riksantikvaren i 1996, men dette synes ikke å være fulgt opp. Ved Riksantikvarens kontor har vi fått opplyst telefonisk at det ikke er umiddelbare planer om å følge opp dette arbeidet nå.

6.4 Universitetets tillit i de samiske miljøer

Universitetsdirektøren erkjenner at UiO har pådratt seg en tillitskrise i de samiske miljøer ved den behandling/vurdering som har skjedd ved visse anledninger i tilknytning til det samiske materialet ved De Schreinerske Samlinger. Dette er beklagelig, og Sametingets representanter har i møte mottatt vår beklagelse (vedlegg 2).

Universitetsdirektøren har et overordnet ansvar for at rutiner er etablert og fungerer. Den gjennomgang man i løpet av vår og sommer 1999 har hatt med Instituttgruppe for medisinske basalfag, bekrefter at rutinene nå er tilfredsstillende. Universitetsdirektøren tar videre til etterretning at det etiske regelverk fra 1997 er endret når det gjelder forskning på lik. Universitetsdirektøren har full tillit til at instituttgruppens forvaltning av det materiale de er betrodd, er tilfredsstillende.

7 Forslag til vedtak

- Kollegiet ved Universitetet i Oslo viser til den beklagelse som ble gitt Sametingets representanter i et møte ved Anatomisk institutt 12. mars 1999 og slutter seg til denne.
- Det nedsettes en internasjonal, vitenskapelig komite som skal vurdere den vitenskapelige verdi av De Schreinerske Samlinger med slikt mandat og slik sammensetning som foreslått i universitetsdirektørens notat. Rektor får fullmakt til å oppnevne medlemmene til en slik komite.

¹⁹ Den internasjonale museumsorganisasjonen ICOM (The international Council of Museums) har i sin Code of professional ethics et generelt utformet avsnitt om museenes og de ansattes ansvar for menneskemateriale, avsnitt 6.7.: "collections of human remains should be securely housed and carefully maintained as archival collections in scholarly institutions, and should always be available to qualified researchers and educators, but not to the morbidly curious." Utstilling skal skje "... with tact and with respect for the feelings for human dignity held by all peoples." (Sitert fra Næss og Sellevold: Graver fra historisk tid: vitenskapelig kilde og forvaltningsproblem i Collegium Medievale 1990)

- Parallelt med arbeidet i den vitenskapelige komiteen foretar Det medisinske fakultet i samarbeid med Sametinget en utskilling av det samiske materialet som lar seg identifisere uten en omfattende revisjon av samlingen.
- Med utgangspunkt i Lønningutvalgets innstilling, de innkomne høringsuttalelser og senere drøftinger fastsettes det midlertidige retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet ved Instituttgruppe for medisinske basalfag i samsvar med det fremlagte forslag (vedlegg 3).
- Kollegiet anmoder om at forslaget fra Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin²⁰ om å opprette en uavhengig nasjonal komite som skal vurdere alle forskningsprosjekter med skjelettmateriale eventuelt blir tatt opp når uttalelsen fra den internasjonale vitenskapelige komite foreligger.

Tor Saglie

Toril Johansson

Vedlegg:

- Vedlegg 1: Forvaltning ved Det medisinske fakultet - Nomenklatur
 Vedlegg 2: Referat fra Møte mellom representanter for Sametinget og Universitetet i Oslo ved Anatomisk institutt 12. mars 1999
 Vedlegg 3: Forslag til midlertidige retningslinjer
 Vedlegg 4: Innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmaterialet ved Anatomisk institutt (De Schreinerske Samlinger) med vedlegg (Lønningutvalgets innstilling)
 Vedlegg 5: Høringsuttalelser fra (vedlagt i følgende rekkefølge):

Sametinget (brev av 6. 4. 1999)
 Samisk kirkeråd (Protokoll fra møte 8.-9.9.1998)
 Riksantikvaren (brev av 26. 10.1998)
 Det medisinske fakultet (brev av 2. 10.1998)
 Universitetet i Bergen: Zoologisk museum/Zoologisk institutt (brev av 29.9.1998)
 Arkeologisk museum i Stavanger (brev av 16.9.1998)
 De regionale komiteer for medisinsk forskningsetikk - Helseregion I (brev av 10.9.1998)
 Instituttgruppe for medisinske basalfag - Anatomisk institutt (brev av 10.9.1998)
 Det odontologiske fakultet, UiO (brev av 11.9.1998)
 Universitetet i Bergen/ Bergen museum /Arkeologisk institutt (brev av 14.9.1998)
 Universitetet i Tromsø (brev av 8.9.98)/ Tromsø museum (brev av 26.8.1998)
 Det historisk-filosofiske fakultet / Oldsaksamlingen (brev av 9.9.98 vedlagt brev av 31.8.1998)

²⁰ Se brev fra NEM av 14. juni 1999, vedlegg 6.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) (brev av 31.8.1998)
De regionale komiteer for medisinsk forskningsetikk
Helseregion II (brev av 27.8.1998)
Nord-Hålogaland biskop (brev av 26.8.1998)
Miljøverndepartementet (brev av 26.8.1998)
NEM – Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin (brev av 17.8.1998)

Det er i tillegg kommet brev hvor man sier at man ikke har merknader :

Universitet i Bergen, Det medisinske fakultet
Kulturdepartementet
Regional forskningsetisk komite –
Helseregion III (Brevhode UiB)
Helseregion V
Nord-Hålogaland bispedømmeråd

Det er sendt høring til følgende som ikke har svart:

Det samfunnsvitenskapelige fakultet/Etnografisk Museum, UiO
Vitenskapsmuseet i Trondheim
Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
Det gresk-ortodokse samfunn i Norge

Andre vedlegg:

- Vedlegg 6: Datablad fra Instituttgruppe for medisinske basalfag som viser oppsett i katalog
Vedlegg 7: Brev av 14. juni 1999 fra NEM (Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin)
Vedlegg 8: Brev av 16. juli 1999 fra Sametinget ved visepresident Ragnhild Lydia Nystad

En del dokumenter er nevnt i teksten uten å være vedlagt saksfremlegget. Disse ligger i en mappe hos universitetsdirektøren og kan leses der.

Begrepsdefinisjoner

AI

Anatomisk Institutt, UiO. Bokstavene "AI" brukes blant annet som del av numrene på skjelettdelene i De Schreinerske Samlinger.

Database

En database er "systematisert informasjon". En *forskningsdatabase* inneholder informasjon med relevans for et definert forskningsprosjekt; en *registreringsdatabase* er et register over et materiale med informasjon som muliggjør identifikasjon og gjenfinning av det registrerte materialet.

Deponi, deponering

Å deponere betyr å *avgi til oppbevaring*. *Deponi* er funn i DSS som de arkeologiske forvaltningsmuseene, dvs. de fire universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger, gjennom årene har innsendt til Anatomisk Institutt til undersøkelse og oppbevaring. Materialet er overført uten avtalt tidsbegrensning og uten overdragelse av eiendomsrett. Langt de fleste av de deponerte funnene er i kategorien *løse kulturminner* (jfr. Kulturminneloven §12a og c).

Disseksjonsmateriale, samt maserert /skjelettert materiale

Skjeletter og skjelettdeler som er blitt rensset for bløtdeler, preparert og brukt i undervisningen ved Anatomisk institutt og som er innlemmet i samlingen. Disse skjelettene har aldri vært gravlagt.

Dokumentasjon

Et funns *dokumentasjon* består av ulike kategorier opplysninger om funnet: skriftlige opplysninger, spesielt utgravningsrapporten, tegninger, fotografier, kart, gjenstander, publikasjoner. Dokumentasjonen etablerer funnets "ekthet" og plasserer det både i en kronologisk, historisk og kulturhistorisk kontekst.

DSS

De Schreinerske Samlinger. I denne innstillingen brukes betegnelsen DSS om hele samlingen av skjelettdeler på Anatomisk Institutt, selv om deler av samlingen teknisk sett "tilhører" andre institusjoner (se "Deponi").

Kassasjon

Materiale som avhendes fordi institusjonen ikke lenger ser behov for å bevare det i offentlige samlinger. Avhending kan skje ved destruksjon, gave eller salg.

Katalog

En *katalog* i "museumsforstand" gir opplysninger om funnets identifikasjonsnummer(e), proveniens, datering, utgravningsinformasjon (dvs. opplysninger om funnkontekst), relevant litteratur, innlemmelse i samlingen, oppbevaringssted i magasinet osv. Museumskatalogen inneholder primæroplysninger om de løse fornminnene, dvs. alt grunnlagsmateriale for all videre bearbeiding av et funn. Katalogen skal ses i sammenheng med funndokumentasjonen

(se ovenfor, "Dokumentasjon"). Alle løse kulturminner er per definisjon løsrevet fra enhver form for kontekst. Katalogens funksjon er å samle alle kontekstuelle opplysninger og all dokumentasjon vedrørende funnene. *Katalogen består altså av funndokumentasjonen pluss tilleggsopplysninger.*

Magasin

Lokaler for oppbevaring av gjenstander, med passende emballasje, lys- og klimaregulering, og overvåking.

Maserert materiale, Maserasjon

Se ovenfor, "Disseksjonsmateriale".

Museal forvaltning

Museal forvaltning sørger for at løse kulturminner og dokumentasjonen om dem blir vedlikeholdt og at kunnskapen om dem blir videreutviklet.

Museal revisjon

Se nedenfor, "Revisjon".

Museal samling

Funn som kurateres av museumsfaglig personale under retningslinjer som gjelder for museenes samlinger og magasiner.

"Måleblad"

Betegnelse på et internt registreringsskjema ved DSS som er lagt inn i en database, og som gir opplysninger om for eksempel funnummer, funnsted, kjønn, alder, rasetype, enkelte mål og sykelige tilstander.

Proveniens

Et funns proveniens er først og fremst funnsted, dvs. funnets opprinnelsessted, f.eks. hvilken gravhaug e.l., eller hvilken kirkegård et skjelett stammer fra, gårds- og bruksnummer, kommune, fylke. I tilfelle av kirkegårdsfunn, helst også nøyaktig hvor på kirkegården eller i kirken graven lå. Dernest kan det også inngå opplysninger om hvor funnet ble innsendt fra (f.eks. "oversendt fra Etnografisk Samling", "Vitenskapsmuseet i Trondheim", "erhvervet gjennom Nordvi", "gave fra museet i Glasgow", osv.).

Revisjon

Grunnprinsippet i en samlingsrevisjon er å kontrollere at funnene som ble arkeologisk dokumentert og deretter innlemmet i en samling, fortsatt er tilstede i samme tilstand som ved innleveringen, og at tilstanden, både av funn og dokumentasjon, er tilfredsstillende. Revisjon er mao. en *kvalitetskontroll* av funn og dokumentasjon. En revisjon er også en aktivitet som skal fastslå (er avhengig av) om det finnes en forbindelse mellom et funn og et museum/annet innleveringsorgan, eller om en funnkontekst kan etableres på annen måte.

Samisk skjelettmateriale

Med "samisk skjelettmateriale" forstås de skjelettdeler som overveiende sannsynlig stammer fra før-kristen samisk gravplass eller samisk kirkegård eller annen kristen gravplass, hvor det i hovedsak ble begravet personer med samisk avstamning (jfr Midlertidige retningslinjer).

Samling

Et antall funn som befinner seg i et eller flere magasiner eller utstillinger.

Skjelettert materiale

Se ovenfor, "Disseksjonsmateriale".

Somatologi

Læren om legemets bygning og funksjon

Tafonomi

Læren om ulike prosesser som bidrar til nedbrytning av lik i jord.

Tilbakeføring

Begrepet omfatter både

- 1) fysisk tilbakelevering av funn/levninger til et tidligere oppbevarings-, bruks- eller funnsted, og
- 2) overføring av rettigheter og ansvar for funnene/levningene, selv om disse ikke fysisk er tilbakeført.

Urfolk, urbefolkning

Den måten urfolksbegrepet brukes i FN-systemet¹, og også i Sametinget, tar utgangspunkt i definisjonen i ILO-konvensjon nr. 169. Den tar utgangspunkt i at det dreier seg om folk som er "opprinnelige" i den forstand at de bebodde området da det ble kolonisert eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som har beholdt noen av sine sosiale, økonomiske kulturelle eller politiske institusjoner.

Stortinget har gitt samene status som urfolk etter ILO-konvensjon nr. 169.

¹ I FNs menneskerettighetskommisjon baseres urfolksbegrepet på følgende faktorer:

- Forrang i tid med hensyn til beboelse og bruk av et spesifikt territorium.
- En selvvalgt opprettholdelse av en kulturell egenart, som kan omfatte ting som språk, sosial struktur, religion og begrepsverden, ervervsstruktur, lovgivning og bestemmende forsamlinger.
- Oppfattelse av seg selv, såvel som anerkjennelse fra andre grupper eller statsrettslige myndigheter, som et særskilt fellesskap.
- En opplevelse av undertrykkelse, marginalisering, frarøvelse, utelukkelse eller diskriminering, uansett om disse forhold fortsatt er til stede.

Det poengteres at faktorene ikke kan utgjøre en uttømmende definisjon, men representerer faktorer som kan være til stede i større eller mindre omfang i forskjellige regioner og i forskjellige nasjonale og lokale sammenhenger. De utgjør derfor bare en overordnet veiledning til rimelige, praktiske løsninger.

UTSKILLING AV DET SAMISKE MATERIALET VED DE SCHREINERSKE SAMLINGER

1 Bakgrunn

Lønningsutvalget "Innstilling om bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt (De Schreinerske Samlinger)" avgitt i April 1998, foreslår under kap. 5 følgende retningslinjer for forvaltningen av den samiske delen av samlingen:

"§6 Samisk skjelettmateriale skal være utskilt fra øvrig materiale i samlingen. Slikt materiale skal holdes avlåst og skal heller ikke gjøres synlig for besøkende. Adgangen til denne delen av samlingen begrenses – foruten den eller de som på vegne av instituttet daglig forvalter samlingen - til universitetets, fakultetets og instituttets ledelse og ansatte fra Riksantikvaren, Tromsø Museum, Samisk kulturminneråd og det eller de organer som Sametinget måtte utpeke.

Det er Sametinget eller det organ det måtte utpeke, som må godkjenne at samisk skjelettmateriale anvendes i forskningsøyemed.

Ønsker andre tilgang til denne del av samlingen, krever det tillatelse fra Sametinget eller det organ det måtte utpeke.

§9 Sametinget eller det organ det måtte utpeke har rett til å få utlevert alt eller deler av det samiske skjelettmaterialet for annen oppbevaring/plassering enn ved Universitetet i Oslo. Dersom plasseringen gjør samlingen utilgjengelig for fremtidige forskningsbehov, kan Anatomisk institutt sikre seg prøve av benvev. Formelt vedtak om utlevering skjer i fakultetets styre. Kostnadene ved slik utlevering bæres av Universitetet i Oslo."

På bakgrunn av vurderingene i innstillinga og forslaget til retningslinjer konkluderer utvalget (kap. 6) med at det er nødvendig at skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt revideres. Revisjonen foreslås gjennomført av et utvalg bestående av representanter fra Anatomisk institutt, landsdelsmuseene og Samisk kulturminneråd. Formålet med revisjonen er å:

- a) merke og utskille skjelettmaterialet som stammer fra en samisk gravplass/kirkegård
- b) bestemme hvilke skjelettmaterialer som er deponert fra et museum eller annen institusjon og hvilket gjenstandsfunn det eventuelt hører sammen med
- c) påse tilstedeværelsen av funn i magasinene og at det er forsvarlig merket
- d) kontrollere og ajourføre register og kartotek
- e) supplere katalogen med opplysninger om kranium og/eller postkraniale skjelettdeler som foreligger
- f) registrere opplysninger parallelt på eksisterende kartotek kort og i dataregister.

Utvalget foreslår at revisjonsrapporten skal forelegges Anatomisk institutt, Riksantikvaren, de arkeologiske landsdelsmuseer, Sametinget og Samisk kulturminneråd før Kollegiet ved UiO behandler den. Etter at revisjonsrapporten er framlagt kan de nevnte institusjonene vurdere krav om tilbakeføring i henhold til foreslåtte retningslinjer.

Med utgangspunkt i Lønningsutvalgets innstilling og høringsuttalelser fastsatte Det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo den 7. september 1999 midlertidige retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmaterialet ved De Schreinerske Samlinger

(DSS). Retningslinjene avviker fra Lønningutvalgets forslag når det gjelder samisk skjelettmateriale, ved at det presiserer at slikt materiale skal være utskilt "*i den grad det er mulig*". Et tillegg i forhold til forslaget er at det er Sametinget som skal "*gi tillatelse til utlån av samisk materiale. Ved utlån av samisk materiale skal det settes opp en skriftlig avtale tilsvarende disse bestemmelsers § 5, 3. ledd.*"

De midlertidige retningslinjene har ikke med at Anatomisk institutt har rett sikre seg prøve av benvev før utlevering.

Samtidig med de midlertidige retningslinjene fattet kollegiet vedtak om å nedsette en internasjonal, vitenskapelig komité som skal vurdere den vitenskapelige verdi av De Schreinerske Samlinger, og om at

"Parallelt med arbeidet i den vitenskapelige komitéen foretar Det medisinske fakultet i samarbeid med Sametinget en utskilling av det samiske materialet som lar seg identifisere uten en omfattende revisjon av samlingen."

I brev av 3. januar 2000 fra Universitetet i Oslo til Sametinget ble det lagt fram forslag om at den vitenskapelige komiteen selv forestår utskillingen av det samiske materialet som lar seg identifisere uten en omfattende revisjon av samlingen. Forslaget var i samsvar med vurderingen til komiteen, som da hadde startet opp sitt arbeid. Sametingets tilsvarende svar av 12. januar 2000 ga tilslutning til en slik fremgangsmåte.

2 Komiteens arbeid

I dokumenter som tar opp utskilling av det samiske materialet, er begrepet "utskilling" brukt på to måter. Den ene dreier seg om en fysisk merking og utskilling av det samiske materiale fra det øvrige for separat og samlet oppbevaring. De midlertidige retningslinjene og kollegiets vedtak legger en slik betydning i begrepet. Det har også vært brukt i betydningen *identifisering* av samisk skjelettmateriale, altså en gjennomgang og vurdering av hvilke deler av samlingen som kan defineres som samisk og en skriftlig fremstilling av dette. I korrespondanse mellom Instituttgruppe for medisinske basalfag ved Universitetet i Oslo og Samisk kulturminneråd når det gjelder det arbeidet komiteen skal forestå er begrepet brukt på en slik måte. Komiteen har forstått dette slik at den, gjennom en nærmere gjennomgang og identifisering av samisk materiale ut fra den fagkunnskapen den besitter, tilgjengelige oversikter og kartotek og besøk i samlingen, kan etablere et bedre grunnlag for å følge opp kollegiets vedtak om en fysisk utskilling. Komiteens arbeid har da også resultert i en betydelig utvidelse av den foreløpige listen som var vedlagt de midlertidige retningslinjene (Lønningutvalgets innstilling vedlegg 2: Liste over samiske numre i DSS).

Ved siden av en nærmere identifisering av samisk materiale som i neste omgang kan følges opp av en fysisk utskilling, forstår komiteen som sin oppgave å foreslå noen praktiske grep for hvordan den fysiske utskillingen kan gjennomføres.

Som det framgår både av komiteens mandat og av korrespondanse mellom Universitetet i Oslo og Sametinget, skal komiteen skille ut det samiske materialet som lar seg identifisere uten en omfattende revisjon av samlingen. Vedlegg 1, samiske gravfunn ved DSS, kan derfor ikke betraktes som komplett. Listen først og fremst å betrakte som en foreløpig liste over hvilke *funnumre* som tilhører samiske gravplasser, og hvilket materiale disse numrene

opplyses å referere til i kartotek, arkiv og skrevne oversikter. Lister og oversikter produsert ved Oldsaksamlingen og senere NIKU av Berit Sellevold har vært særlig nyttige for dette arbeidet. For en identifisering av materiale fra før-kristne samiske graver, og en sammenstilling av disse med museumsnumre, har Audhild Schanches doktorgradsarbeid (1997) dannet utgangspunkt.

I forbindelse med komiteens arbeid med en vurdering av samlingens vitenskapelige verdi, har det vært foretatt flere besøk i selve samlingen. Dette har også hatt nytte for arbeidet med å skaffe oversikt over det samiske materialet. Det er foretatt stikkprøver på sammenhold mellom opplysninger i kartotek og tilstedeværelse i samlingen, og på sammenhold mellom hodeskaller og andre skjelettdeler (som nå oppbevares separat). Stikkprøvene tyder på det meste av materialet som har fått eget funnummer fortsatt er representert i samlingen, men at det er mangelfullt registrert. Videre ser det ut for at en del materiale som er innsendt fra f.eks. Tromsø Museum ikke er katalogisert. Bare en revisjon kan avsløre om det likevel finnes i samlingen. Ut fra det forarbeidet som ligger i de listene Berit Sellevold og Audhild Schanche har produsert i andre sammenhenger, er det likevel ikke grunn til å tro at en revisjon vil tilføre listen særlig mange nye numre. Derimot vil en revisjon kunne klargjøre om funn og deler av funn ikke lenger er til stede i samlingen, og også om funn inneholder flere objekter enn angitt i kartotek og arkiver. Videre vil den kunne knytte sammen skjelettdeler med tilhørende museumsnumre og funnopplysninger.

3 Identifisering av samisk materiale i DSS

Lønningutvalget definerer «*samisk skjelettmateriale*» som "*skjelettdeler som overveiende sannsynlig stammer fra før-kristen samisk [gravplass] eller samisk kirkegård eller annen kristen gravplass, hvor det i hovedsak ble begravet personer med samisk avstamning.*" Denne definisjonen er lagt til grunn også i Universitetets vedtak av 7. september 1999. Komiteen vil for sin del erstatte *avstamning* med *tilhørighet*, da dette tydeligere viser til kulturell identitet, men ellers legge samme definisjon til grunn.

I alt 1026 katalognumre på DSS representerer funn fra samiske gravplasser. En del av dem inneholder funn fra flere graver og funn fra graver med flere individer, så antall individer er høyere.

Hvordan kan vi identifisere før-kristen gravform som samisk, og på hvilke kirkegårder og kristne gravplasser ble det i hovedsak begravd personer med samisk tilhørighet?

Ut fra muntlig tradisjon og eldre skriftkilder vet vi at samene forvarte sine døde på forskjellig vis i tiden før begravelse på kirkegårder ble vanlig på 1700-tallet e.Kr. Noen av disse, som plassering på trestativer og mellom grenene i store trær, har ikke gitt arkeologiske spor, mens andre lar seg identifisere som kulturminner. Karakteristiske trekk er neversvøp, begravelse i pulk, deponering av dyrebein etter offerseremonier og, fra en bestemt periode, importerte bronsegenstander fra finske, baltiske og russiske områder.

En spesiell før-kristen samisk gravform er såkalte *urgraver*, der de døde har vært lagt ned i steinurer og i bergsprekker og berghuler. I steinurene har man dels utnyttet naturlige rom under store steiner og under berg, og dels anlagt gravkamre med steinbygde vegger og tak. Kamrene er noen ganger markert av en røys. Den mest kjente urgravplassen er

Ceavcageadgi/Mortensens i Unjárgga gielda/Nesseby kommune. Dateringer viser at denne gravplassen var i bruk fra århundrene før Kr. f. til 1700-tallet e. Kr. Utenom Øst-Finnmark ligger dateringer fra urgraver mellom 900-tallet og til 1800-tallet. De yngste gravene av denne typen er fra sørsamisk område.

Funn fra urgraver viser at man har benyttet neversvøp og pulk, hver for seg eller i kombinasjon, og fra den seneste tiden gravskikken ble praktisert også trekister. På noen av de kristne gravplassene, også kirkegårdene, viser dokumentasjonen (som for øvrig er svært mangelfull) at pulker fortsatt var i bruk. Men neversvøp er ikke dokumentert fra kirkegårdsgravningene.

På Anatomisk institutt er det registrert 171 katalognumre for skjelettdeler fra minst 201 individer som er funnet i samiske urgraver. Interessen for hodeskaller fra slike graver går tilbake til 1850-tallet. Den gang ble slike sendt til Oldsaksamlingen i Oslo, og er senere overført til DSS. En hel del hodeskaller fra urgraver er innkommet ved instituttets egne undersøkelser, som ble initiert av K. E. Schreiner i forbindelse med hans studie av samenes fysiske antropologi (Schreiner 1931, 1935). Anatomisk institutt avsluttet sine undersøkelser av urgraver på 1930-tallet. Senere innkomne skjelettdeler er først og fremst slike som er innsendt av Tromsø Museum. Et mindre antall er innsendt av Vitenskapsmuseet i Trondheim.

En revisjon av samlingen vil kunne avklare om noen av numrene som ikke har funnopplysninger på kartotekkortene, dreier seg om samiske urgraver, og om funnene finnes i samlingen. Opplysninger om funnomstendigheter kan tenkes å fremgå av annet arkivmateriale.

Jordgraver er kjent fra store deler av det samiske bosetningsområdet. Både urgravplasser og jordgravplasser kan iblant identifiseres ved hjelp av stedsnavn. Samiske jordgraver er gjerne ganske grunne, og noen ganger markert med steiner på overflaten. Langs kysten er plassering på små holmer vanlig. Jordbegravelser på holmer og småøyer ser ut til å representere en overgangsform mellom urgravplasser og kirkegårder, og skikken ble tatt i bruk samtidig som urgravskikken fortsatt ble praktisert i noen områder, til dels også i samme område. Det er sannsynlig at de var i bruk på 1600-tallet, og at de muligens kan gå enda lenger tilbake i tid. 97 slike graver er representert med funnummer på DSS. Sannsynligvis er antall individer tilsvarende. For noen av dem kan det dreie seg om kristne begravelser, som ble anlagt i påvente av at en kirkegård skulle vigsles.

69 av de 97 gravene stammer fra en gravplass på Nordvågøya, lokalt kalt Kirkeholmen, som ligger utenfor Honningsvåg i Nordkapp kommune. De ble innsamlet i regi av Anatomisk institutt i 1922. Det er ikke kjent fra historiske kilder at det skal ha vært kirke eller kirkegård her. Gravene er ikke daterte. Etter all sannsynlighet er dette en samisk gravplass. Både at historiske kilder mangler, plasseringen på en holme og det faktum at gravene var grunne (se nedenfor), tilsier en slik slutning. Det siste er opplyst av Sossa Muri (f. Klykken) som i egenskap av medisinstudent undersøkte dem i 1922 (Bratrein 1968).

Også gravplassen på Lille Årøya i Alta kommune kan sees i en slik sammenheng. I likhet med Nordvågøya, er det ikke kjent at det sto kirke her. Det kan ha vært bygd en gamme her til bruk for prestene, slik kjent fra andre sjøsamiske fjorder. Gravplassen gikk ut av bruk omkring år 1700, men ble tatt opp igjen en kort periode under en pestepidemi på 1800-tallet. Sjøsamene i Altafjorden var betjent av prester fra Sørøya fra tidlig på 1600 tallet (Nielsen 1990).

Hele 258 AI-numre refererer til hodeskaller fra gravplassen på Lille Årøya. De ble innsamlet til Anatomisk institutt i 1928-30 og 1938. På grunnlag av kraniologiske målinger bestemte Torgersen (1972) 50% av dem som norske, 40% som finske og 10 % som samiske. Bortsett fra at metoden i seg selv må karakteriseres som tvilsom, er dette et resultat som historiske kilder ikke bare reiser tvil ved, men totalt motsier. I følge Professor Jens Petter Nielsen ved Universitetet i Tromsø (Nielsen 1990) er det, ut fra det kildene viser om bosetnings- og befolkningsforhold i ytre deler av Altafjorden på denne tiden, sannsynlig at de altoverveiende fleste som ble begravet på Lille Årøya, var sjøsamere.

Med den massive misjoneringen i regi av Thomas von Westen fra begynnelsen av 1700-tallet, ble urgravskikken forlatt helt i de sjøsamiske bosetningsområdene. I stedet ble de døde begravet på kirkegårder. I samisk miljø er kristne graver på kirkegårder fra 1700- og 1800-tallet og delvis også inn på 1900-tallet relativt grunne, slik også jordgravene utenom kirkegårdene er .

K.E. Schreiner initierte fra rundt 1915 innsamling av hodeskaller fra kjente kirkegårder i Finnmark. Blant disse er (foruten Neiden og Pasvik) kirkegårdene i Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárá^ajohka/Karasjok, Porsanger (tidligere Kistrand) og Unjárga/Nesseby. Også dette er gravplasser vi uten videre, med holdepunkt i anerkjent historisk viten om befolkningen i nyere tid (16-, 17- og 1800-tallet), kan fastslå er samiske. Selvfølgelig kan også personer med annen kulturell tilhørighet være begravd på dem. Men de inngikk klart i et samisk kulturmiljø, og gjør det fortsatt. Den lokale kunnskapen om disse utgravningene er fortsatt levende. Til sammen 297 hodeskaller fra kirkegårdene i Kautokeino, Karasjok, Porsanger og Nesseby skal, i henhold til et tilsvarende antall katalognumre, finnes i magasinet på DSS.

Skoltesamiske jordgraver kan representere en kristen gravform selv om de ikke ligger på kirkegårder. For den russisk-ortodokse kirken var det ikke et krav at de døde ble begravd på en vigslet kirkegård. I stedet kunne jord fra graven tas med, velsignes og fraktes tilbake, eller vigslet kirkegårdsjord kunne bringes til graven. Ca. 134 funnumre på DSS er fra skoltesamiske gravplasser. De aller fleste stammer fra utgravninger initiert av Anatomisk institutt. De er både fra vigslede gravplasser og utenfor slike.

I tillegg til skjelettdeler fra samiske gravplasser i Norge, skal samlingen på DSS inneholde 47 skjeletter representert ved katalognumre fra 2 samiske gravplasser i Finland, begge Utsjok kommune. En av gravplassene ligger ved Tanaelva, og den andre et stykke ovenfor Ohcejohka/Utsjoks utløp i Tanaelva.

I tillegg til de 1004 katalognumrene som er nevnt ovenfor, finnes en del der funnopplysningene ikke er tilstrekkelige til at vi kan fastslå om det dreier seg om urgraver eller jordgraver og der heller ikke stedsnavnet gir noen holdepunkter, men der det er klart at konteksten er samisk. Med disse høynes antallet numre fra samiske gravplasser på DSS til 1026.

I tillegg til de gravene og gravplassene som kan identifiseres som samiske, kan forhistoriske graver fra samiske områder fra tiden før vi kan snakke om samisk etnisitet, sies å inngå som del av de historiske forutsetninger for samisk kultur. For disse funnene, som er svært få og alle stammer fra Unjárgga gielda/Nesseby kommune, bør forvaltningen baseres på en medforvaltningsmodell som inkluderer Sametinget. Funnene er ikke tatt med i listen.

Komiteens arbeid i samlingene på DSS har avdekket en del uregistrert funnmateriale i form av never, tregjenstander og dyrebein sammen med skjelettene. I før-kristne samiske graver er neversvøp, pulker og deponerte dyrebein vanlig. Sammen med bein fra samiske bjørnebegrovelser (rituell behandling av bjørnens knokler er et sentralt element i samisk før-kristen religion, og bjørnegraver er datert helt tilbake til eldre jernalder) er selvsagt også disse funnene å betrakte som en del av det samiske materialet. Det finnes for øvrig ingen oversikter over i hvor stor grad innsendte bjørneskjeletter er ivaretatt ved DSS. En revisjon bør gi en oversikt over bjørneskjelett.

5. Komiteens anbefalinger

Med vedlegg 1, listen over samiske gravfunn på DSS, mener komiteen å ha skapt et godt utgangspunkt for det fysiske utskillingsarbeidet. Listen er så komplett den kan bli før et revisjonsarbeid, og et slikt vil neppe tilføre særlig mange flere numre. Dette betyr at en nå kan planlegge plassdisponering ut fra reelle behov, og vil forhindre at utskillingsarbeidet må foretas i flere omganger og på bakgrunn av mangelfulle oversikter.

Oppfølging av vedtak om separat plassering bør gjennomføres raskt.

Komiteen vil, ut fra hensynet til kostnader og praktisk gjennomførbarhet, anbefale at utskillingen gjennomføres på følgende måte:

1. Det frigjøres eller tilføres tilstrekkelig antall skap i kompaktmagasinet på DSS (etasjen under kraniesamlingen).
2. De samiske skjelettfunnene, kranieene i glasskapene i kraniesamlingen inkludert, flyttes for en samlet og avlåst oppbevaring til den frigjorte plassen.
3. Kranier legges sammen med øvrige skjelettdeler der det finnes en slik forbindelse, slik at individ oppbevares samlet.
4. Funnene ordnes etter katalognummer .

Medfølgende plassproblemer for øvrig materiale løses ved at

- Frigjort plass i kraniesamlingen tas i bruk.
- Om nødvendig erstattes en del av glasskapene i kraniesamlingen med andre skaptyper.

Vedlegg

Liste pr. 03.08.00 over samiske gravfunn ved De Schreinerske Samlinger, Universitetet i Oslo

Henvisninger

Bratrein, H. D. 1968: Befaring av kirketufter i Troms og Finnmark 1968. Rapport i Tromsø Museums top. ark.

Nielsen, J. P. 1990: *Altas historie*. Bd. 1. Alta kommune.

Schanche, A. 1997: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion 1000 f.Kr. til 1700 e.Kr.* Avhandling til graden Doctor Artium. Universitetet i Tromsø 1997. (Under trykking på forlaget Dávvi Girji)

Schreiner, K. E: 1931: *Zur Osteologie der Lappen.* 2. band. Masstabellen und Tafeln. Institutt for sammenlignende kulturforsk. Serie B: Skrifter 18. Oslo.

Schreiner, K. E. 1935: *Zur Osteologie der Lappen.* 1. Band. Inst. for sammenlignende kulturforsk. Serie B: Skrifter 18. Oslo.

Torgersen, J. 1972: Northern Norway as a marginal area in the racial history of Europe. *Homo* 23

**Liste pr. 03.08.00 over samiske gravfunn ved De Schreinerske Samlinger,
Universitetet i Oslo**

- AI.: Katalognumre ved Anatomisk institutts antropologiske samling.
Ts.: Katalognumre ved Tromsø Museum.
C.: Katalognumre ved Oldsakssamlingen, Universitetet i Oslo.
T.: Katalognumre ved Vitenskapsmuseet, Trondheim
Zool.Mus.: Katalognumre ved Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen

NORGE

Sør-Varanger kommune

- AI. 255-260: Hodeskaller fra 6 østsamiske graver. Kjøpt fra konservator Foslie.
- AI. 266: Skjelettdeler fra grav i rullesteinsur. Utgravd av O. Solberg.
- AI. 781: Kranium av skoltesame. Innsendt av Foslie.
- AI. 782: Kranium av skoltesame. Innsendt av Foslie.
- AI. 783: Kraniet og en del andre knokler fra grav på nes.
- AI. 784: Kranium av skoltesame. I samling instituttet arvet etter brigadelege Arbo.
- AI. 785: Skoltesame, funnet i samme samling som foregående. Sannsynligvis Sør-Varanger.
- AI. 786: Kranium og skjelettdeler av barn fra grav i ur. Utgravd av O. Solberg.
- AI. 897: Kranium og skjelettdeler. Samlet av B. Skogsholm 1914.
- AI. 924: Skjelettdeler av 2 individer fra røys. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 930: Kranium og skjelettdeler funnet i grustak. Innsendt av A. B. Wessel.
- AI. 936: Skjelett av barn funnet sammen med halssmykke av messing. Dr. Bruun 1914.
- AI. 1151-1244: Skjelettdeler av 94 individer fra den skoltesamiske gravplassen i Neiden.
- AI 1245-1264: 20 numre, antall individer ukjent. Fra den skoltesamiske gravplassen i Pasvik Sandhavn. Samlet av dr. Bruun og stud. med. Schelderup og Kulseng-Hansen.
- AI. 1265: Skjelettdeler. Samlet av Solberg.
- AI. 1267: Skjelettdeler. Samlet av A. B. Wessel.
- AI. 1268: Kranium av barn. Samlet av A. B. Wessel.

AI. 1269: Skjelettdeler. Samlet av A. B. Wessel.

AI. 1270: Skjelettdeler. Samlet av A. B. Wessel.

AI. 1271: Skjelettdeler. Samlet av A. B. Wessel.

AI. 1433-1435: Skjelettdeler fra 3 graver. Samlet av K. E. Schreiner.

AI. 3801-3809: Skjelettdeler fra 9 individer fra skoltesamisk gravplass.

Unjárga gielda/Nesseby kommune

AI. 148-151, 153, 156: Hodeskaller fra 6 graver på holme.

AI. 158: Skjelettdeler fra Varanger, antakelig fra urgrav i Nesseby.

AI. 159: Skjelettdeler fra grav i ur. Utgravd av Nordvi..

AI. 193, Ts. 1966/78: Skjelettdeler fra grav i ur. Utgravd av Johansen Kleppe.

AI. 274: Kranium og skjelett fra grav i ur. Fra Nordvi.

AI. 774: Kranium og skjelett fra grav på nes.

AI. 778: Skjelettdeler fra forskjellige individer fra graver på holme.

AI. 788, Barneskalle og skjelettdeler fra grav i ur. Fra samme grav er C 21108: jernfragmenter, hornskje og deler av neversvøp samt noen konkylier. Funnet sannsynligvis bortkommet. Fra samme grav også Zool. Mus. J. S. 510: Torskebein og bein av sangsvane. Utgravd av Solberg.

AI. 789: Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med C 21112: ringformet bronsespenne, ringformet sølvspenne, jernkniv med skaft av horn. Funnet antakelig bortkommet, Utgravd av Solberg. Datering: 1000-1100.

AI. 790: Hodeskalle gravkammer i ur. Funnet sammen med C 1901: kjegleformet hammerstein. Utgravd av Nordvi og Saxlund.

AI. 791: Skjelettdeler fra gravkammer i ur. Fra samme grav C 1909: T-formet beinredskap, gjennomboret tregjenstand, ornamentert hornskje, pilspiss av bein og never, et stykke av en og fragmenter av en annen ski. Utgravd av Nordvi og Saxlund. Datering: BC 390-125. Tidlig metalltid.

AI. 792: Hodeskalle fra grav i hule på holme. Fra samme grav C 1904: 3 beinpiler. Utgravd av Saxlund og Nordvi. Datering: Tidlig metalltid.

AI. 793: Hodeskalle med neverstrimler fra gravkammer i ur. Fra samme grav C 1900: sammensydd plate av never. Utgravd av Nordvi og Saxlund.

- AI. 800-862: Kranier og skjelettdeler fra 63 graver på kirkegården på Angsnes.
- AI. 900: 4 underkjever fra Angsnes. Samlet av Nordvi.
- AI. 901A: Skjelettdeler fra ur.
- AI. 901B: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av Isak Saba.
- AI. 910; Hodeskalle fra grav i ur. Funnet sammen med C 21156: liten ringspenne av bronse og jernkniv. Utgravd av I. Saba. Datering: 1000 - 1100-tallet.
- AI. 911: Kranium fra grav i ur. Funnet sammen med C 21157: jernfragmenter, ant. av stor kniv og skraper av kvartsitt. Utgravd av I. Saba. Datering: AD 1470-1625.
- AI. 912: Underkjeve og skjelettdeler av barn. Utgravd av Nordvi.
- AI. 913-922: Skjelettdeler fra 10 graver på holme. Innsendt av Nordvi.
- AI. 923: Skjelettdeler fra 2 graver i ur. Samlet av Solberg.
- AI. 925: Skjelettdeler fra grav i ur. Undersøkt av Solberg 1911.
- AI. 927: Skjelettdeler fra grav på nes. Nordvi.
- AI. 931: Skjelettdeler fra grav i ur. Innkommet Oldsakssamlingen 1853. Sannsynligvis fra Saxlund. Funnet ved magasinoppyrdding i Universitetets Oldsakssamling, Oslo.
- AI. 932, Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med C 21109: bronseplate og bronseholk, jernfragmenter, knivskaft av horn og trestykker. Utgravd av Solberg. Ikke gjenfunnet i Oldsakssamlingen i Oslo. Datering:1000-1100 e. Kr.
- AI. 933: Kranium av barn fra grav på holme. Nordvi.
- AI. 1330 - 33: Hodeskaller fra 4 graver. Innsendt av Nordvi.
- AI. 3300: Skjelettdeler fra grav på holme. Schreiner 1922.
- AI. 3301: Skjelettdeler fra kistegrav på holme. Schreiner 1922.
- AI. 3302: Skjelettdeler fra to individer i kistegrav på holme. Schreiner 1922.
- AI. 3303: Skjelettdeler fra 2 individer funnet i hellegrav. Samlet av K. E. Schreiner.
- AI. 3306: Kranium og skjelettdeler av 2 individer funnet i grav i ur. Samlet av K. E. Schreiner.
- AI. 3308: Deler av hodeskalle og skjelett fra grav i ur. Samlet av K. E. Schreiner.
- AI. 3311: Kranium og rester av skjelett funnet i steingjerde. Minst to individer?. Schreiner.

AI. 4408: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av stud. med. V. Olsen i 1939.

AI. 4409: Skjelettdeler. Samlet av V. Olsen.

AI. 4410: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av V. Olsen.

AI. 4411: Skjelettdeler fra i ur. Samlet av V. Olsen.

AI. 4412: Skjelettdeler fra grav på holme. Samlet av V. Olsen.

AI. 4413, Skjelettresten fra grav under bergheller Funnet sammen med Ts 3857: ringspenne av sølv. Samlet av stud. med. V. Olsen. Datering: 900 - 1000.

AI. 4414: Skjelett fra grav i ur. Samlet av V. Olsen.

AI. 4415: Skjelett fra røys. Samlet av V. Olsen.

AI. 5196: Skjelett fra grav i ur. Innsendt av Johansen Kleppe i 1966.

AI. 5197, Skjelettdeler av barn fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 9745 og Ts. 9746: mulig emne til kvartsittskraper og kvartsittavslag. Utgravd av Jens Storm Munch, Ørnulv Vorren og Else Johansen Kleppe.

AI. 5209, Ts. 6403, 6418, 6431, 6451, 6453, 6471, 6472, 6475, 6480, 6482, 6487, 6488: Skjelettresten og gravfunn fra 12 graver på Mortensnes.

AI. 5210: Skjelettdeler av minst 4 individer fra grav i ur.

Nesseby eller Vadsø kommuner:

AI 270-274: Kranier og skjelettdeler fra 5 graver. Innsendt av Nordvi.

AI. 898a: Skjelettdeler fra grav i ur. Nesseby eller Vadsø

AI. 926: Skjelettdeler fra urgrav i Øst-Finnmark. Nordvi. Sannsynligvis Vadsø eller Nesseby kommune.

AI. 928: Skjelettdeler innsendt av Skogsholm. Sannsynligvis fra Nesseby eller Vadsø.

Vadsø kommune

AI. 152: Skjelettdeler fra grav i ur. Innsendt av Nordvi.

AI. 154: Skjelettdeler fra grav i ur.

AI. 155: Skjelettdeler fra grav i ur.

AI. 157: Skjelettdeler fra grav i ur. Innsendt av Nordvi

- AI. 254: Skjelettdeler og enkelte dyreknokler fra grav fra grav i ur. Utgravd av Nordvi.
- AI. 787: Kranium fra grav i ur. Tidligere Etnografisk saml. nr. 15428.
- AI. 793: Kranium og ufullstendig skjelett fra grav i ur.
- AI. 794, 795, Skjelettdeler fra 3 individer Funnet sammen med C. 21285: hesteskoformet ringspenne av sølv. i gravkammer i ur. Utgravd av stud. med. Bjarne Skogsholm. Datering: 1000 -1200.
- AI. 796: Skjelettdeler fra omhyggelig forarbeidet grav av steinheller i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 797: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 798: Skjelettdeler funnet i større gravkammer i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 799: Kranium og skjelettdeler fra grav i ur. I gravens tak levninger etter treverk. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 898b: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av Nordvi.
- AI. 898c: Skjelettdeler fra grav i steinur. Samlet av Nordvi.
- AI. 899: Skjelettdeler fra grottegrav. Funnet sammen med C 20706: hesteskoformet bronsespenne, remfordeler av bronse. Utgravd av Ole Solberg. Datering: 1000-tallet.
- AI. 902: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 903: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 904: Kranium fra enkel grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 905: Kranium og rester av 4 skjeletter fra forskjellige graver i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 906: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 907: Deler av hodeskalle fra grav i ur ved Tomaselv. Samlet av B. Skogsholm..
- AI. 908: Kraniedeler fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 909: Underkjeve av barn og lårbeinshode av dyr fra grav i ur. Samlet av B. Skogsholm.
- AI. 1646, 1647, C 23113: Skjelettdeler av 2 individer funnet sammen med 2 ovale spenner av bronse, en trefliket spenne av bronse, 2 bronsekjeder, en hesteskoformet ringspenne (oppullede ender) av sølv og en rund spenne av sølv. Funnet i en røys i morenelignende ur

ovenfor Ekkerøy, senere utgravd av Bjarne Skogsholm. Både østlig og vestlig import: Finsk, østbaltisk, norsk. 1000-tallet e.Kr.

AI. 2807: Skjelettdeler fra grav i ur i nærheten av AI 1646-47.

AI. 3304: Kranium fra grav i ur. Samlet av Schreiner.

AI. 3305: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av Schreiner.

AI. 3307: Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med C 23929: hesteskoformet ringspenne av bronse og snodd fingerring av sølv. Datering: 1000-tallet e.Kr. Utgravd av Solberg.

AI. 3309: Skjelettdeler funnet sammen med "slangering" i grav i ur. Utgravd av Schreiner.

AI. 3310: Skjelettdeler funnet sammen med ring og margspaltede reinbein i grav i ur. Utgravd av Schreiner. Ringen tapt.

AI. 3312: Kranium og skjelettdeler samt hundebein og fra grav i ur. Utgravd av Schreiner.

AI. 3313: Deler av hodeskalle og skjelett fra grav i ur. Utgravd av Schreiner.

AI. 4181: Kranium og enkelte andre knokler funnet sammen med ringspenne av bronse, jernfragmenter og skjelettdeler i ur. Utgravd av Bjarne Skogsholm. Oldsakene tapt.

AI. 4557: Skjelettdeler av 2 individer fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 1947/28: dyreknokkel og never. Fra samme grav antakelig Ts. 4326: Jernkniv. Innsendt av Per Hornburg.

AI. 4558: Skalledeler fra minst to individer funnet i urgrav.

AI. 5194. Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 6487: dyreknokler og deler av neversvøp. Utgravd av Johansen Kleppe. Datering: BC 200-AD75.

AI. 5204, Skjelett fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 5943: never, hesteskoformet ringspenne av bronse og leddet bronsekjede. Utgravd av Johansen Kleppe. Datering: 1000-1100-tallet.

Berlevåg kommune

AI. 1666: Kranium og skjelett fra grav under steinheller.

AI. 3529: Kranium funnet i grustak.

Gamvik kommune

AI. 2855: Skjelettfunn fra hule. Innsendt av distriktslege Thomassen etter oppfordring av Numedal.

AI. 5114 Skjelettdeler fra grav i strandvoll. Funnet sammen med Ts. 9824: Trekiste lærrester av fottøy, rester av flettet lærbelte, hengesmykke av bronse form som gresk-katolsk kors, med liten rund metallbjelle og hempe. Utgravd av H. D. Bratrein.

Lebesby kommune

AI. 3290: Skjelett fra grav i ur.

AI. 3298, 3299: Kranier og skjelettdeler fra 2 graver i ur. Innsendt av lensmannsfullmektig Ole Olsen.

AI. 3810-3814: skjelettdeler av 5 individer fra graver på holme. Samlet av Schreiner 1929.

AI. 3815: Skjelettdeler fra grav på holme. Schreiner.

AI. 3816: Skjelettdeler fra grav på holme.

AI. 3817: Kranium og noen knokler fra grav under berghammer på holme. Utgravd av G. Gjessing og Schreiner.

AI. 3818: Kranium og noen skjelettdeler samt knokler av rev fra grav i ur. Utgravd av Gjessing og Schreiner.

AI. 3819, 3820: Skjelettdeler og dyrebein fra 3 graver i ur. I to av gravene var det foruten menneskeknokler også noen dyrebein. Utgravd av Gjessing og Schreiner.

AI. 3821, 3822, 3823: Skjelettdeler, bjørnetenner og fuglebein fra 3 graver i ur. Undersøkt av G. Gjessing og Schreiner. I tillegg: På samme sted også en bjørnegrav.

Porsanger kommune

AI. 3314: Kranium og skjelettresten, fuglebein og trestykker fra grav i ur. Utgravd av Ingvald Schreiner.

AI. 3315: Skjelettresten av minst to individer fra grav under steinheller. Utgravd av Ingvald Schreiner. Senere funn fra denne og foregående grav er Ts. 9582: pulkrester og Ts. 9199: neverbiter og ribbein, innsamlet av Bratrein.

AI. 3316: Rester av 3 individer samt beslag og jernfragmenter funnet i grav i ur. Metallfunnene overlevert Oldsaks-samlingen. Ikke gjenfunnet. Utgravd av Ingvald Schreiner.

AI. 3317-3423: Skjelettdeler fra 108 individer fra begravelseplassen på Nordre Langøy, som ble innvidd av presten Jens Madsen (død 1688) og var i bruk til 1719. Skjelettene lå i pulker sammensatt med trenagler. Samlet av Ingvar Schreiner.

AI. 3324: Skjelettdeler fra grav på holme.

AI. 3354, Ts. 6583: Skjelettdeler og spiralformet fingerring av bronse fra grav i ur.

AI. 5303. Skjelett fra grav under berghammer . Funnet sammen med Ts. 1444: skjoldbuleformet bronsespenne. Datering: 1000-1100.

Nordkapp kommune

AI. 3115-3161: 47 numre fra gravplass på Nordvågøya ved Honningsvåg.

AI. 3427-3493: Skjelettdeler fra 22 individer fra graver på Nordvågøya. Samlet av stud. med Sossa Klykken 1922.

Måsøy kommune

AI. 5196, Ts. 1966/92: Skjelettfunn fra grav i berghule.

Hammerfest kommune

AI. 5188: Skjelettrester og reinknokler fra grav under heller. Samlet av H. D. Bratrein.

AI. 7092, Ts. 10404,: Skjelettrester og flere reinhornfragment fra grav under heller.

Karasjok kommune

AI. 862-886: Hodeskaller fra 25 graver på den gamle kirkegården i Karasjok.

Alta kommune

AI. 4692: Kranium funnet under stein i storsteinet ur.

AI. 2938-3144: 207 numre fra gravplass på Årøya, Alta. Samlet av stud.med. Steinar Munch og K. Laland.

AI. 3781-3799: Skjelettdeler av 19 individer gravplass fra Årøya.

AI. 4311-4342: Skjelettdeler fra 32 individer fra gravplass på Årøya.

Kautokeino kommune

AI. 775: Kranium og skjelett. Identitet kjent.

AI. 887: Kranium. Innsendt av Skogsholm.

AI. 1272-1282: 11 numre fra gravplass..

AI. 1283-1293: 11 numre fra Kautokeino kirkegård.

AI. 1295-1324: 30 numre fra Kautokeino kirkegård.

AI. 1326: Kalvarium. Samlet av S. Tromholt.

AI. 1327: Kranium. Samlet av S. Tromholt.

AI. 1328: Kranium. Samlet av S. Tromholt.

AI. 4130-4175: 46 numre fra Kautokeino kirkegård. Samlet av Steinar Munch.

Loppa kommune

AI. 5116, Skjelettdeler fra grav under berg. Funnet sammen med Ts. 1968/83: tøyrester. Samlet av H.D. Bratrein.

AI. 5189. Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 9729: beltefragmenter, tøyrester, trerester, jernnagler og båtsøm. Samlet av H.D. Bratrein.

Skjervøy kommune

AI 4270: Skjelettdeler. Innsendt av Henrik Reiersen.

AI. 4541: Skjelettdeler fra grav i hule i bratt. Innsendt av Tromsø Museum.

AI. 7092, Ts 1977/59: Skjelettdeler og reinhornfragmenter fra grav under heller.

Karlsøy kommune

AI. 4860, 4863, Ts. 1961/9: 2 skjeletter funnet i steinur.

Berg kommune

AI. 4693: Kranium funnet under steinblokk i ur.

Tranøy kommune

AI. 3267: Kranium og skjelettdeler fra grav i bergklippe. Innsendt AI av O. Dragøy.

Bjarkøy kommune

AI. 5001b.: Skjelettdeler fra grav i ur. Funnet sammen med Ts. 9371-72: never og jernfragment. Oppsamlet av H. D: Bratrein i 1965.

Harstad kommune

AI 4997, Ts. 1964/46: Skjelett fra storsteinet ur.

AI. 5121, ,: Skjelettdeler fra grav i hule i ur. Fra samme grav Ts. 9538: never.

Bø kommune

AI. 4569 (?): Skjelettresten fra grav i storsteinet ur. Undersøkt av P. Simonsen.

AI. 4731 (?), Ts. 1957/166: Skjelettfunn fra hule i ur.

Vestvågøy kommune

AI. 5191: Kraniefragment fra grav i ur.

Tysfjord kommune

AI. 888,: Skjelettdeler fra grav i berghule. Funnet sammen med C 11244 og 11343: skjede eller hylster av bronseblikk og stykker av jernkniv. Utgravd av Schreiner. Datering: 1000-1200.

AI 889: Kranium fra grav på holme.

AI. 890: Skjelettrest, never og bearbeidet trestykke fra grav i storsteinet ur. Samlet av K. E. Schreiner.

AI. 891: Skjelettdeler fra grav i berghule i storsteinet ur. Funnet sammen med Ts. 4330a-b: hesteskoformet ringspenne av bronse og fingerring av bronse. Utgravd av K. E. Schreiner. Datering: 1000-1100.

AI. 892: Skjelettdeler fra grav i ur under bergknatt. Funnet sammen med Ts. 2618-19: hesteskoformet ringspenne av bronse og dobbeltkam av bein. Utgravd av K. E. Schreiner. Datering: 1000-1100.

AI. 893, 894, 895, 896: Skjelettrest fra minst 4 graver med rester av neversvøp i hulrom under steinblokker/berg i storsteinet ur. Innsamlet av K. E. Schreiner og A. Todal. En av numrene inneholder skjelettdeler fra flere individer.

AI. 1338: Skjelettrest fra grav under tykk helle i storsteinet ur. Samlet av Angell-Todal.

AI. 1339: Skjelettrest fra flere individer fra grav i storsteinet ur. Samlet av Angell-Todal.

AI. 1340- 41: Skjelettrest og never fra 2 graver i storsteinet ur. Et av numrene inneholder skjelettdeler fra flere individer. Samlet av Angell-Todal og K.E. Schreiner.

AI. 4777, Ts. 1969/77: Skjelettdeler fra grav i storsteinet ur.

AI. 4862, Ts. 1961/100: Hodeskalle og never fra hulrom i storsteinet ur.

AI. 4998b, Ts.1965/94.: Skjelettdeler og never fra grav under stor steinblokk i steinur på Vestre Skarberget. Undersøkt av P. Simonsen.

Sørfold kommune

AI. 1325: Skjelettfunn fra hulrom under steinblokk i ur. Innbrakt ved stud. med. Palle Lie.

AI. 1334, 1335, 1336, 1336A, 1337: Skjelettdeler av 4 individer funnet i hule. Innbrakt ved lege Palle Lie.

AI. 1340: Skjelett fra grav i storsteinet ur. Samlet av stud. med Arvid Jonassen.

AI. 1342: Skjelettdeler fra grav i ur. Samlet av stud. med. Wilmar Larsen.

AI. 4002: Skjelettdeler fra grav i ur.

AI. 4003: Skjelettdeler fra grav i ur.

AI. 4178: Skjelettdeler funnet i sandjord med bronsefat av middelaldersk form over ansiktspartiet.

Bodø kommune

AI. 934: Skjelett fra grav i ur. Samlet av H. Gjessing.

AI. 935: Skjelett fra grav i ur. Samlet av H. Gjessing.

AI. 1138: Skjelettdeler fra "lappegrav". Oversendt Anat. Inst. fra Oldsakssamlingen.

AI. 4760, Ts. 1959/60: Skjelett og kisterester fra ur.

AI. 5002b, Ts. 1965/142: Skjelettfunn fra fjellhule.

Brønnøy kommune

AI 1138: Kranium og skjelettdeler fra urgrav. Oversendt fra Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Fauske kommune

AI. 779: Barneskjelett fra grav i kiste av uthulet trestokk i hulrom under stor steinblokk i ur. Oversendt fra Etnografisk museum (nr. 19405). Samlet av verkslege Barth.

AI. 780: Barneskjelett fra grav i kiste av uthulet trestokk. Samlet av verkslege Barth.

AI. 3179: Skjelettdeler fra grotte i ur. Datering: AD 1250-1390.

AI. 4091, Skjelettdeler og dyreknokler fra grav i kalksteinshule. Funnet sammen med Ts. 3565: kors av sølv. Datering: AD 1290-1395.

AI. 4717: Skjelett fra grav under steinblokk i storsteinet ur. Utgravd av P. Simonsen. Datering: AD 1260-1315.

Rana kommune

AI. 4637: Skjelettdeler fra grav under framskyttende bergparti.

Lurøy kommune

AI. 4631: Skjelettdeler og Ts. 4652: saks av jern og spinnehjul, funnet i grav i storsteinet ur.

Vefsn kommune

AI. 4294: Deler av barneskjelett fra grav i ur. Funnet av lensmannen i Vefsn og oversendt fra Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Vega kommune

AI. 4281: Skjelettdeler funnet i gravrom under stor steinblokk i ur på Finneset. Oversendt fra Vitenskapsmuseet i Trondhjem (T. 13096).

Lierne kommune

AI. 776: Grav med skjelett i storsteinet ur. Datering: nyere tid.

AI. 777: Skjelett fra grav i storsteinet ur. Datering: nyere tid.

Røyrvik kommune

AI. 3714 (?): Skjelett, jern kniv og trerester etter pulk fra grav i ur. Innsendt Anatomisk Institutt.

AI. 4301 (?): Beinrester og rester etter pulk fra urgrav.

Inderøy kommune

AI. 3905, T. 11292: Skjelettdeler fra bergkløft. Oversendt fra Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Skogn kommune

AI. 3904, T. 12345: Hodeskalle fra hulrom dekt med steinhelle i ur. Oversendt fra Vitenskapsmuseet. i Trondheim.

Tydal kommune

AI. 3292: Skjelettrester fra samisk grav. Innsendt av Vitenskapsmuseet. i Trondheim.

FINLAND

Utsjok kommune

AI. 3425-3441: 17 numre for skjeletter fra gravplass ved Tanaelva.

AI. 3442-3471: 30 numre for skjeletter fra gravplass ved Utsjok.